

Phil
3444

5.
VI
64

P O E S I S
D R A M A T I C A

A D

A E S T H E T I C A M

S E V

D O C T R I N A M

B O N I G V S T V S

C O N F O R M A T A

A U T H O R E

G E O R G I O A L O Y S I O S Z E R D A H E L Y

A A . LL . E T P H I L . D O C T O R E

I N R E G I A S C I E N T I A R V M V N I V E R S I T A T E B U D A P E S T
A E S T H E T I C E S P R O F E S S O R E
P U B L I C O , E T O R D I N .

E X

A R C H I D I O E C . S T R I G O N .

B U D A E

T Y P I S R E G I A E V N I V E R S I T A T I S

— — — — —

A N N O M . D C C . L X X X I V .

Dramatica Poesis, quae Theatrum habet pro Mundo,
vnu eximia est, si sana foret. Non parua enim esse pos-
set Theatri et disciplina, et corruptela. ~ Verissimum est,
et tamquam secretum quoddam Naturae: Hominum ani-
mos, cum congregati sunt, magis, quam cum soli sunt,
adfectibus et impressionibus patere. Dixit Franciscus Ba-
co de Verulamio Lib. II. de Dignit. et Augm. Scient.
Cap. 13.

JOSEPHO SZERDAHELY
ECCLESIAE METROPOLITANAE COLOCENSIS
CANONICO

ARCHI-DIACONO TIBISCANO
AA. LL. ET PHILOSOPHIAE DOCTORI
SS. THEOL. BAC CALAVREO.
SACRAE SEDIS CONSISTORIALIS ASSESSORI.

MvsA mea Dramatica prius exit in lucem, quam apud me destinauerim: ita voluisti mi Frater! Malui eius maturitati nonnihil deesse, quam Tibi non illico morem gerere; vt, quanti Te faciam, sciant omnes, qui hoc legunt, et istius obseruantiae pietatisque gratia a culpa liberent, siquid in ea vitii compererint. Multum est a Te probari, incitarique. Sed vide, quod incommodum Tua illa adhortatione Tibi ipsi maturaueris. Si potuisses in mentem inspicere, peruidereque suscepturn a me consilium; nae Tu non modo non impulisses hoc opus, sed ne omnino facerem, Tuo iure vetuisses: noui enim singularem animi Tui modestiam; quae vtinam tanta non esset in re litteraria! Antiquum est, quod nobilissimam Poeticae partem Dramaturgiam, vt esset aliquod amoris erga Te mei, aestimationisque documentum, inscribere Tibi, dedicareque mecum constituerim. Ecce! quod animo obstinaui, reapse praesto. Petamne huic facto veniam? Saepe ego, quum in Romanis, Graecisque Litteris adolescerem, audiui Te communi fama, iudicioque celebrari a studiis humanissimis. Seueri qui-que censores, et arbitri Te dicebant esse felicissimum Elegantioris Litteraturae cultorem, et praeceptorem;

Tu illis Orator, et Poeta praecipuus. Gaudebam in
 hac honoris Tui sinceritate profecto suavissime, me-
 que ad communionem laudis, vel potius aemulatio-
 nem studii non mediocriter vrgeri sentiebam; quod
 erat argumento: Genium, naturamque meam non
 prorsus esse alienam a Gustu Bellarum Artium. Po-
 stequam aliquis esse coepi inter Aestheticos, mihi
 ipsi credidi, quod alii multo sermone vulgauerunt:
 tantis Te Scientiis adornatum esse, quantas Poesis,
 et Eloquentia, Musaeque mansuetiores postulant; aut
 exporrectum ingenium, summaque industria potest
 recipere, et procurare. Legi, audiuique commenta-
 ta Tua. Nihil erat in iis non diligenter elaboratum,
 et tamquam elucubratum. Sic Musae loquuntur, di-
 xi. Itaque, parce Frater confitenti, non possem non
 condemnare Tuam illam seu severitatem, seu virtu-
 tem aliam, quae potius esse dicit lucubrationes illas
 tenebris inuoluere, silentioque premere, quam ad
 eruditioinem Ciuium, honoremque nostrum prouenire;
 nisi mihi probœ constaret Te curas omnes ad quae-
 stum animorum transtulisse, et ministerio diuinissimo
 vim, et gratiam eloquentiae Tuae, spiritumque
 scientiarum omnium consecrasse. Recte habes! hic
 campus actionum est optimus, ac Tuus. Beatissima
 illa frugum copia, quam in horreum Domini indefes-
 sus intulisti; illa vitiorum spolia, quae strenue pu-
 gnando detraxisti; illa virtutum tropaea, quae reli-
 gioni victor crexisti; meliora sunt vtique recte fa-
 torum, laudumque monumenta, quam vel Musae
 amoeniores soleant constituere, vel ego possim ora-
 tione qualicunque ornare. Accipies tamen a me non
 tam praeconium meritorum Tuorum, quam amoris
 fraterni testimonium Arrem hanc Dramaticam, et si
 non putas indecorum, Tuis illis Apostolicae vitae
 monumentis adpendi fines.

LIBER PRIMVS
DE
POESI DRAMATICA
IN GENERE.

CAPVT PRIMVM.

*Quid fit Drama, et Poefis Dramatica? explicatur;
ostenditurque Homines suapte natura eam ad-
petere, et postulare.*

Poësis Dramatica nomen habet a voce δέαω,
quae a verbo δέω facio, et ago deriuatur, et signi-
ficat Actionem; teste enim Aristotele Dorienses face-
re dicunt δέων, Athenienses vero πράττειν. Actio au-
tem illa, quam ista Poeticae pars adsumit, non nar-
ratur, ut in Fabulis, et Epopoeia, sed in theatro
proponitur, et viuis in personis repraesentatur; non
tam aures, quam oculi huc postulantur. Drama est
Spectaculum; at longe diuersum ab eo, quod nobis
ostendit seu Pictoria, seu Sculptoria, Artes uti notum
est cognatae, speciosae, et ad doctrinam, volupta-
temque Visus humani procreatae. Pictura enim vnam
tantum, et externam rerum faciem; Drama vero to-
tam hominis actionem, et mentem, animumque lu-
culente ostendit. Sculptura (quo titulo statuam, aut
signum aliquod artificis manu ex aere, vel lapide ela-
boratum indico) rem quidem circumquaque exhibet,
sed interiorem eius compositionem, naturamque ce-
lat; Drama, quidquid est in actione mentis et con-
sili, successiue detegit, et ante oculos nostros sta-
tuit. In Pictura, Sculpturaque res est vna et mortua;

in Dramate rerum successio ac vita : quod vtique illo altero multo melius longeque praecellentius est. Hoc breuiter dicere volui ; alia , quae insunt in hac comparatione discrimina , relinquo cogitanda ; non est enim meae consuetudinis omnia , quae mente concepta , digestaque habeo , articulatim exponere ; ne lectores mei omnia a me praeoccupata , nihilque sibi relictum conqueri possint. Spero plures huc adfuturos , qui longe plura , quam ego , videant et inueniant. Aliud est , quod dissimulare nefas esset ; quaeritur enim : Quae sit Origo , et fundamentum Poesios Dramaticae ?

Ego Originem Scenici Dramatis repeto ex indele nostrorum sensuum , Mentis , Animi , et Oculorum ; aioque Poesim Dramaticam fundari in Humanitate , seu natura nostra. Mihi nullum est dubium de hac mea sententia ; video enim clarissime Genus Humanum suopte incitari , vrgerique ad spectacula ; est autem Drama inter spectacula praecipua loco nobilissimo. Ecce sapientissimus ille creator , et gubernator Deus mundum hunc adspectabilem diuersis omnipotentiae suae operibus locupletauit , ornauitque ea lege , vt quaedam ipsius facta perpetuo in statu perseverarent , alia vero vrgente rerum serie , et necessitate praeterirent , sibique alternante vice succederent. Posteaquam haec opulente , venusteque praestitit , seu Mundum istum e coelo terraque coagmentauit , nos Homines praestantissimum opus diuinitatis , propter quos alia omnia operatus est , induxit in theatrum Vniuersi , vt diuina sua opera inexplicabili rerum varietate distincta , pulcherrimoque ordine disposita aperito , liberoque sensu spectemus , et admiremusr. Ille nobis et mentem , et animum , et oculos , praecipuas hominis facultates , ingenerauit , spirituque et igne quodam inextinguibili incendit , qui nos sine modo sic virit , et incitat , vt necesse sit semper occupationes quae-

quaerere, et dum auditatem flammae satiare volu-
mus, in ipsa satietate nouam adpetentiam inuenire.
Nolo huc iterum ea reponere, quae de insatiabili hoc
spiritu copiose sparsi per Aestheticam generalem,
quamvis isto in loco sint necessaria. Sumus ergo na-
tura nostra Spectatores. Propterea Visus inter omnes
sensus est primus; visu totius mundi speciem, et or-
natum accipimus, lucis pulchritudine fruimur, colo-
rum varietatem distinguimus, magnitudinem corpo-
rum, figuram, numerum, proportionem, situm, mo-
tum, et quietem adsequimur, ad coelum et stellas
ipsas adscendimus. Sensus oculorum non solum est vi-
uacior, quam sint ceteri, sed etiam operosior. Quam
primum rem sibi propositam perduxit in animum, fer-
uet iterum nouo impetu ad alias, ut mentem sine
cessatione nouitatis adpetentem aliis imaginibus alat
et expleat. Qued mens est animo, hoc oculus est cor-
pori; et nullus est sensus, qui plures rerum cogni-
tiones comparet. Imo, quod forte dicam sine repre-
hensione, ab uno hoc sensu, a Visu inquam oculorum,
plures rerum ideas, et scientias accipit humana mens,
quam a ceteris omnibus: inde sunt maxima mentis
diuitiae.

Ista Naturae Humanae cupiditas, quae solet ocu-
los animosque agitare, est in caussa, quod praeter
illa spectacula, quae Deus opifex potentissimus no-
bis intuenda dedit, alia quaerantur, inueniantur, et
producantur. Voluptas oculorum varia, et multiplex
est, quae capitur ex adspectu rerum, quae sunt in
visu hominum vel natura, vel opere delectabiles, ait
Laetantius. Illa, quae sunt ab auctore Deo, montes
et siluae, valles et rupes, prata et flores, terrae et
maria, coelum et sidera, homines et bestiae, alia-
que spectacula, quae nec periculum nobis denunciant,
nec peculiare aliquod emolumentum pollicentur; illa
dico opera, quae mundus ipse sumet ingenio nobis

ob oculos constituit, non satisfaciunt auditati hominum, nec ea, qua volumus, delectatione adficiunt animos: illa vero spectacula, quorum origo debetur Artibus, tum quod sint rara et insolita, tum quod ingenio humano producta, tanta sunt efficacitate praedita, ut genus omne hominum, cultos et agrestes, antiquos et nouos, viros et mulieres, paruos et adultos ad se se pertrahant, iucundissimaque voluptate detineant. Quanta solet esse populi confluentia, si vel artificiosa animalia proferantur in publicum, vel histriones, mimi, fanniones, et circulatores homines aperiant suos ludos! Nonne nativa illa nouitatis, admirabilitatisque cupiditas sensus omnes commouet, et rapit ad theatra? His paulisper immoremur. . . Postea referamus nostras mentes ad aetates, gentesque varias. . Quid? fuitne vñquam aliqua hominum natio, quae non habuit sua spectacula? profecto nulla fuit. Quia natura humana semper, et ubique sui est similis, oportet esse spectacula etiam Artificialia. - Igitur in hac naturae nostrae conditione videntur mihi optime mereri de suis ciuibus, qui naturalem eorum adipetitum iis passunt spectaculis, quae non solum voluptatem sensuum, sed etiam emolumentum mentium, animorumque possunt procurare: beneficium hoc est maximum, et perpetua gratitudine prosequendum. Nam si necessaria sunt spectacula, curandum est magnopere, ut sint magis magisque utilia. Injuriam facimus Naturae, si amorem spectaculorum, quem inde datum gestamus in sensibus, aut otiosum, aut inutilem esse sinamus. Videamus ergo, quae sint utiliora spectacula?

Inter omnia Spectacula, quae dari possunt *artificialia*, illa mihi videntur esse generi humano magis idonea et accommodata, quae Homines ipsi faciunt, seu quod volo dicere, in quibus agunt, spectanturque homines. Homo homini gratissimum, utilissimumque potest esse spectaculum, tum quod ratione sit
praec-

praeditus, tum quod homo homini simillimus, et ad
 mutuam institutionem, doctrinamque dandam, et ac-
 cipiendam aptissimus: Hūmana sunt spectacula; et
 ex his illa, quae sunt optima. Iam enim nobis non
 omnia, quae homines exhibent in sua persona, pos-
 sunt placere: delectus est faciendus. Rem, vt est,
 diuisim contempleremur. Spectaculorum genera sunt duo;
 in altero *Corpus*, in altero spectatur *Animus*. Nam
 tametsi omnis actio sit animi, vt ait Tullius, tamen
 in aliis actionibus corpus, in aliis animum magis in-
 tuemur: aliae sunt actiones corporis, aliae vero ani-
 mi. Propterea sicut unusquisque hominum constat e
 corpore animoque, ita duo potest facere cernerisque
 spectacula. Illud Corporis spectaculum adpellamus
Gymnicum, et *Circense*; alterum autem Animi *Dra-
 maticum*, et *Scenicum*, utamurque his nominibus iam
 olim ciuitate donatis. Inter ista duo spectaculorum ge-
 nera discriminem esse nemo non videt; nam illa corpo-
 ris spectacula, quae dixi Gymnica, Circensiaque, aut
 seria sunt ex integro, aut certo seriam rei seriae imi-
 tationem exemplumque praebent. Ea vero spectacu-
 la, in quibus animi, eorumque operationes ostendun-
 tur, et Dramatica, Scenicaque nominantur, ludus est,
 et phantasma, siuntque vana rerum simulatione. Quod
 vt magis adpareat, iuuat in memoriam revocare cele-
 berrima veterum spectacula, qualia fuere Saltus, Cur-
 sus, Discus, Telum, Lucta, Caestus, Pugna pede-
 stris, equestrisue, Naumachia, et praesertim Gladia-
 tiones funestissimae, in quibus homines immanissima
 lege coacti, vel propria libidine inducti more duellan-
 tium mutuis vulneribus sese inuicem conficiebant in
 arena, vt libidinem crudelium hominum sanguis hu-
 manus oblectaret. Haec vtique vere, serioseque facta
 sunt. - Altera spectaculorum classis tota sita est in imi-
 tatione, simulatione, et repræsentatione; in ea enim
 homines induunt personas, habitusque aliorum, et
 varias

varias animorum adfectiones, motus, characteres, et actiones effingunt, illuduntque intuentibus. Quod cum intra scenas fieri soleat, iam olim Ludi Scenici fuere cognominati. In spectaculis Circensibus spectabatur robur, agilitas, velocitasque membrorum; in Dramaticis autem, ut mores ad omnem vitae honestatem delectando ducerentur, curabatur. Illis necesse fuit obdurari corda, his emolliri; illa fuere aptiora populo bellicoso et duro, haec autem ciuali, culto, et humano. - Vtrumque hoc genus spectaculorum quanto in vsu pretioque fuerit, non possum magis adtestari, quam si historias eorum temporum adpellem. Celeberrimi quique regnorum rerumque publicarum Conditores posteaquam armis legibusque statutis communiuere populos, suasque prouincias vrbibus, bonis artibus, et diuiniis exornauere, non putarunt se rem perfectam, perennemque seu suo nomini, seu felicitati ciuium statuisse, nisi ludos publicos, certamina, variae spectacula religioni Deorum, populique gratiae demerenda communis laetitia consecrassent. Quis est, qui nesciat sapientiam Graecorum, et maiestatem Romanorum? Ut spectacula sua non solum laeta, sed etiam sacra redderentur, Deo cuidam praesidi dedicarunt, et a Magistratu, vel Viro quopiam amplissimo curari voluerunt. Colebatur Minerua in Gymnasiis, Venus in Theatris, Neptunus in Circis, Mars in Arenis, Mercurius in Palaestris. Quis non admiretur eorum Hippodromos, Circos, Amphitheatra, et Theatra? opera illa luxuria inaudita, mentemque prodigam? Non erat satis ista domi supra modum extulisse, coluisseque; suos illos ludos, deliciasque sumtuosissimas, ut communi voluptate deuincirent gentes armis edomitas, suas ad prouincias intulerunt, sequentesque saepe ad insaniam, et furorem deduxerunt. Multa, admirandaque hoc in argumento narrant Graeci, Latinique Scriptores, vti sunt Pausanias, Lucianus,

nus, Dionysius Halicarnasseus, Dio, Tertullianus, Luius, Tacitus, Martialis, Plinius maior, Iuuenalis, Suetonius, Laetantius, Augustinus, et his similes. Acerbissime queritur Saluianus sui seculi Ieremias homines, quamuis innumeris, grauissimisque calamitatibus premerentur, et hostili populatione vndequeaque vexati vitam omni miseria miseriorem traherent, tamen in-commuui suo excidio, quasi sensum malorum amissent, sui immemores theatra potius, quam templa Dei frequentare; dicta Thymelicorum magis, quam Euangeliorum diligere; verba Mimi libentius, quam Christum audire; et plures esse in cauea ludorum publicorum, quam in sacrario Dei. Derelictis templis, et spretis altaribus currimus ad theatrum, inquit, ut adulterantes visu impurissimo oculos ludicrorum turpium fornicatione pascamus. - Vere intelligendum est de multis vrbibus, quod de duabus memorauit: Circumsonabant armis muros Cirtae, atque Carthaginis populi barbarorum; et Ecclesia Carthaginensis infanibat in circis, luxuriabat in theatris. - Ea fuit labes morum, atque perditio, ut cum iam non haberet paupertas, quod possit perdere, adhuc tamen voluerit vitiolas perire. Quis hoc genus amentiae queat aestimare? Nam quid amentius, quam in malis esse, et malorum intelligentiam, sensumque non habere? Incredibile est, quod loquor: assiduitas calatnitatum fuit augmentum criminum; ut putares poenam matrem esse scelerum. Sic ille non uno in loco Libri sexti de Gubernatione Dei.

Haec, siquid ego video, evidenter ostendunt nos naturae nostrae impulsu postulare spectacula, quod primo dixi; sed naturalem istam auditatem, nisi modum obseruet ratio, vltro in vitia deferri: hoc secundo animaduerti volo. Iam inter omnia spectacula, quae potest Ars humana edere, optima esse Dramatica nemo prudens ambigit, tum quod actiones animi, qui hic

hic praeferunt obiectantur, sint nobiliores, quam corporis; tum quod Dramata dirigantur ad erudiendas hominum mentes, excolendaque corda; tum quod maiori artificio veniant, voluptatemque ratione dignissimam faciant. His ludis erigimur, his tenacissime capimur, et inhaeremus, nosque ipsos in personis aliorum intuemur, et agnoscimus. Hac in sententia video esse omnem eam aetatem humani generis, quae sanitati mentis, culturaeque morum, et scientiarum plurimum operae deferendum putauit. Quare illud mihi subit non mediocriter admirari, quid sit, quod Graeci, Romanique veteres, tametsi toti in amore theatrorum fuerint, tamen de disciplina prae ceteris sibi familiari, de Poesi inquam Dramatica, paecepta paucissima dederint? Nam praeter Aristotelem et Horatium nullus est, qui de Dramate paecepit; hi quoque tam sicce, iejuneque, ut quid aliquando velint? viros ingeniosos, et perspicaces anxie torserint, grauissimeque commiserint (*a*). Plutarchus, et Athenaeus meminisse duntaxat de dramate, non scripsisse sunt dicendi. Quamquam quid isti scribant de aetate illa sua, quae Poësim Dramaticam in corruptionem abire vidit? Dramata multa scripta fuisse in ea Poeta-

(*a*) In *Poetica Aristotelis* edenda, traducenda, interpretanda, et illustranda doctissimi Viri multo studio elaborarunt; in Italia: *Franciscus Robortellus*, *Ludovicus Castelvetro*, *Alexander Piccolomini*, *Petrus Victorius*, *Antonius Riccobonus*, *Paulus Beni*. - In Germania: *Fridericus Sylburgius*, *Daniel Heinrichius*, et duo huius Seculi literatissimi *Curtius*, et *Harlesius*. In Anglia: *Theodorus Gouffon*, *Thomas Rymer*, et *Willis*. In Gallia: *Andreas Dacier*, *Renatus Rapinus*, et *Batteux*. In Hispania: *Perez de Castro*, *Consalvius de Sales*, *Ordonnez*, *Florez*. Inter istos commentatores, ac interpres quam latum sit discrimen, ille tantum credet, qui potestatem, voluntatemque habet conferendi. - De *Arte Poetica Horatii* taceo; plures enim inuenio, quos enumerare deberem, si a quibusdam initium facerem. Amicum meum amoënißimum *Aurelium de Giorgi Bertola* non relinquam illaudatum.

rum multitudine, quibus olim Graecia, Italiaque plena fuit, nullus dubito; immo vero si nesciam, me ipsum ignorantiae arguam. Liliu Gregorii Gyraldi dialogos de historia Poetarum Scenicorum compositos habeo ante oculos; aut possumne non nosse Ioannis Alberti Fabricii Bibliothecam Graecam et Latinam eruditionis copia consumatissimum opus? Quod ad nos non peruenient alia, quam quae sunt Aeschyli, Sophoclis, Euripidis, Aristophanis, Plauti, Terentii, et Sencae Dramata, non moueor; noui enim difficultatem, iniquitatemque temporum; sed quod leges, et totam Artis Dramaticae doctrinam litteris complexi non fuerint homines Poeticae periti amicique, quis est cui non sit admirationi? Forte putabant eam artem, quae fuit imprimis adamata, summoque studio culta, et ad magnificentiam, amplitudinemque Reipublicae propagata, neque posse corrumphi, neque posse deficere. At fecellit eorum opinionem euentus. Gymnasia, Ludique Circenses vna cum magnitudine Monarchiae corruerunt; Theatra vero, posteaquam Gothi, et Vandali deuastarunt Italiam, longe magis fuere destructa, quam mores, opesque seculorum. Satis dictum est illis, qui miseriam et calamitatem eorum temporum recordari possunt. Nulla sunt verba, quae valeant depingere infeliciem illam sortem, quae Poesi Dramaticae ruinam adulit. Scilicet haec est conditio rerum humanarum, ut nihil sit in suo flore, vigoreque perpetuum, vel diuturnum. Nunc iam surrexere Theatra, et corda plurimorum hominum occupauere; ante omnia Poetices opera placent Dramata, latissimeque porrigitur. Necesse est plenam eius doctrinam completi, gustumque tradere, tum ut Poetae suam artem meliori cum iudicio nouerint, tum ut Spectatores probo cum sensu theatris adsint.

G A.

C A P V T S E C V N D V M.

De Indole Morali Poeseos Dramaticae. Theatra accusantur, et commendantur; deinde sententia dicitur.

MORALIS Indoles Poeseos Dramaticae in ambiguo posita videri possunt. Sunt enim multi ingenio, doctrina, prudentiaque conspicui Viri, qui Dramata ingeniti rationum, viriumque contentione persequuntur, et impugnant; alii pari virtutum, et scientiarum laude decori homines non minori argumentorum, exemplorumque numero Theatra defendunt, et velut optimam morum palaestram commendant. Est haec antiqua controversia. Quid sit censendum? hic agitur; ut si natura Poeseos Dramaticae perniciosa est, deuineatur odio, et pedem ab ea referamus; si vero culpa vacat, et salutaris esse potest, fauori, studioque hominum proponatur. Posteaquam argumenta, dimicationsque partium videris, loquar de mea sententia.

Qui Poësim Dramaticam accusant, multa de vanitate illius, et irreparabili temporis, aerisque iactura solent conqueri; dicunt illos esse miserrimos, qui quotidiani quaestus immemores neque diem pretiosissimam labi sentiunt, neque armatam tergoque instantem egestatem respiciunt. Praeteramus ista, qualia cunque sint detrimenta, et ad unam Honestatis, Morumque rationem conuertamur. Circos, et theatra semper infesta fuisse bonis moribus magna voce contendunt, et exemplo Graecorum, Romanorumque docent; qui nihil omnino perniciosius habuisse videntur, quam studium ludorum insatiabile. An enim idcirco putabit aliquis theatrum eorum fuisse honestius, quod non modo Populus uniuersus, sed ornatissimus etiam Senatus, et ipsi mundi domini ac Imperatores, qui sua in magnitudine facti erant spectaculum huma-

no

no generi, theatris tantum in modum oblectati fuerint, ut suas et filias, et coniuges, ipsasque adeo Vestales virgines, in quibus sermo motusque licentior suppicio dignus habebatur, in turbam coronamque populi deduxerint, eisque locum inter spectatores attribuerint? Eas ab Augusto ad theatrum, a Nerone autem ad spectacula Athletarum admissos fuisse testatur Suetonius. Non est ille minor error, quo multi, magnique peccant: Omne animi vitium tanto conspicuus in se crimen habet, quanto qui peccat, maior habetur. Quid boni possit sperari a spectaculis, iam inde ab exordio sui imperii omen esse voluit Romulus, qui in his rigidam tetricamque illam Sabinorum pudicitiam ex composito contra fas, fidemque circumuenit. Triste est conferre, sed conferamus, ut volunt accusatores, Theatra nostra cum antiquis. An non aut eadem, inquiunt, aut similia argumenta representant hodiernae Scenae? Nunc quoque profertur, renouanturque illa hominum, deorumque sclera, quae olim placuerunt, hoc vno cum discrimine: quod Ludi illi veteres facta, ut erant turpia horridaque, soliti fuerint ostendere; nostri vero Histriones quanto magis excellunt in arte, tanto magis ornent, commendentque vitia; vitiis enim larua virtutis adponitur, ut nefanda crimina illiberali artificio doceantur. Vnde fit, ut eadem facinora, quae priscis in ludis abominationem horroremque incusserunt, nostris in theatris specioso habitu placeant, et aliena venustate blandiendo imitationem imperent. Nihil eorum adferam, quae nec quidem accusari possunt incolumi honestate. Respondeant illi, quibus imprimis Theatra sunt cognita; urgentur enim: an non in Theatris sic amorum schola, prauorumque affectuum gymnasium? an non Actores plerumque caussas amoris agant, et sine pudore ludant? studia sua, sermones, gestus, et motus omnes ita conforment, ut eos ipsos sensus, et ardo-

ardores in Auditoribus excitent, quos in argumēto dramatis incitari postulat amor, odium, desiderium, ira, ceteraeque libidines natura sua liberae, effrenes, et periculose? Plus nimio sumus faciles ad ea aemulanda, quae magna cum voluptate proponuntur, communiq̄e plausu commendantur. Parum est huc, quod vere ait Ouidius libro primo Artis Amatoriae: Theatrum, et Circum esse formosis insidiosum, et capientis amoribus valde opportunum: ille locus casti damnæ pudoris habet. Maius est illud, sed nostro etiam tempori proprium, quod de suo Lactantius adnotauit libro quarto de vero cultu: Comicae Fabulae de Stupris virginum loquuntur, aut moribus meretricum; et quo magis sunt eloquentes, qui flagitia illa finxerunt, eo magis sententiarum elegantia persuaderet, et facilius inhaerent audientium memoriae versus numerosi, et ornati. Tragicae historiae subiiciunt oculis paricidia; et incesta regum malorum, et cothurnata Icelera demonstrant histrionum quoque impudicissimi motus. Quae quid aliud, quam libidinem docent, et instigant? Haec tenus Cicero ille Christianus. Et reapse nisi ita faciant Poetae, et Histriones in gratiam lautissimorum hominum, et venalem suam artem exerceant sine fronte, conclamabuntur inepti, et relegabuntur ad gregem circumforanorum; deerunt spectatores, frigebunt theatra. Vnum proinde crimen est et Poetarum, et Actorum, et Spectatorum. Quid si accedit, ut fere numquam non adest, illecebrosa Musica? mollis, et omni suavitate Cantus luxurians, lascivaeque Choreae? Fieri non potest, non potest aiunt fieri, ut non expugnentur animi, non eliciantur virtutes, non ediscantur, oblectentque flagitia, non soueantur prava desideria, non perpetrentur crimina. Fuerit olim Theatrum imago vitae, censuraque morum; nunc dulce venenum est, quod animam sua damna non sentientem delectando perimit. Vera est

est querimonia Petri Firmian i, seu Zachariae Liseux in Gyge Gallo. - Dicat iam aliquis grauissimas orationes Tertulliani, Cypriani, Gregorii Nazianzeni, Hieronymi, Augustini, Ioannis Chrysostomi, aliorumque doctissimorum in Ecclesia virorum accusaciones non esse de theatris nostris. Nisi rationi, experientiaeque propriae vim inferre velimus, fatendum erit: reprehensiones illas acerbas, quas petulans et superstitione veteris theatri licentia promeruit, aeuo etiam nostro magna parte deberi, mirumque non esse, quod sacri Ecclesiae Principes, eorumque Concilia, quae serius sunt habita, dum viderent instaurari theatra, antiquam Patrum doctrinam suscitauerint, et amorem spectaculorum severissimis decretis, censurisque coercuerint. Synodus Arelatensis anno tercentesimo quartodecimo sub Constantino M. celebrata communione fidelium exclusit Theatricos, et Histriones canone quinto; quod iam antea fecit Eliberina canone sexagesimo secundo. Sacra illa, pura, et veneranda Christianorum simplicitas, in quam aetas haec nostra aliis in rebus redire velle se dicit, neminem prius admisit ad salutare lanacrum, quam solenni sacramento renunciasset spectaculis, et histriones impunitatis magistros, pestesque publicas defugere paratum se esse confirmasset; nos paria spectacula, similesque ludiones ab omni censura absoluemus, in intima fidelium communione tolerabimus, innocentes, et proficiuos, moribus etiam nostris necessarios dicemus, nostroque detrimento sponte, libenterque pascemus? Veteres illi Pantomimi, Spectatoresque nostro etiam iudicio digni sunt execratione, tametsi saepe ea exhibuerint, spectauerintque, quae suis a Diis facta fuisse crediderunt; nos quae numina censemus in nugis, impudicam Venerem, adulterum Martem, libidinosum Iouem, furem Mercurium, similiaque Deorum, et hominum facinora, ut exemplo sint,

in theatra ferri postulamus? Olim Ius Ciuile, memini bene, infamia notauit eos, qui artis ludicrae, pronunciandique causa in scenam prodiuerint; nos, vt plures ad artem histrionicam se se conferant, damus operam; nos eos sumis viris pares facimus; eos nobis magistros, et paeceptores constituimus, omni-que praemio dignos lege nostra decernimus? Scio quid dicat melior Politia; antiquam illam obscenitatem sumo iure vetat, paecepitque: Ut, quidquid lu-deretur a Scenicis, ea peragatur modestia, quam etiam seuerior Matrona probare, dareque debeat suis Virginibus. Suntne autem talia nostra spectacula? ca-uenturne artes amatoriae, mollitudines voluptuosae, illecebrae flagitiosae, aliaque vitiorum irritamenta multo blandissima? estne plausus Spectatorum in sola rerum honestate? - Inter sexcenta illa lenocinia, quibus omnes sensus irritantur, necesse est aures auditu corrumpi, oculos adspectu defaedari, animos improbis desideriis inflammari. Mors est in nostris Theatris non voluptas; aut si voluptas in iis capit, non e ludis, sed ex morte capit: quod insanum, et in-humanum. Sic illi, qui Theatra condemnant (a).

Ami-

(a) Pro confirmatione huius accusationis testimonia veterum nouorumque Censorum non adcumulabo; nam cur id faciam? aliqua consulto deligam, et indicabo, vt qui plura voluerit, non desideret. Apud Graecos antiquissimos erat Solon, qui Tragoedias Thespidis, artem ea aetate valde rudem, impugnauit illa in vrbe, quae theatrum erat Poëtarum, Athenis, *Lacedaemonii* actores, histriones, et mimos e republica sua exularé voluerunt. Vide Plutarchum de Solone, *Lacedaemoniis*, et Agesilao. E Romanis *M. Tullium Ciceronem* plurimi facio; est enim iudicio recto, et gustu delicato. Memoranda sunt eius verba Lib. II. Tusc. Quæst. n. 11. Videsne, Poetae quid na-li adferant? (loquitur autem de Poetis Tragicis). Lamen-tantes inducunt fortissimos viros; molliunt animos nostros; ita sunt deinde dulces, vt non leganter modo, sed etiam ediscan-tur.

Afici, patronique Poetos Dramaticae verbum
omne, quod aduersari videtur, quia calumniam pu-

B 2 tant

tur. Sic ad malam disciplinam domesticam, vitamque umbratorem, et delicatam cum accesserunt etiam Poetae, neruos omnino virtutis elidunt. Reste igitur a Platone educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, et optimum reipublicae statum exquireret. - Idem ille meus magister Lib. IV. Tus. Qu. posteaquam absonas quasdam doctrinas a Dramaticis adtulisset, erumpit in ironiam n. 32. O praeclaram emendatricem vitae Poeticam! quae Amorem, flagitiis, et leuitatis auctorem, in concilio Deorum collocandum putet. De Comœdia loquor; quae, si haec flagitia non probaremus, nulla esset omnino. - Deinde Tragoediam quoque culpat. Huc pertinent illa, quae sunt in Fragmentis de Republica Lib. IV. - Insigne est, quod *Valerius Maximus* refert Lib. II. Cap. 6. Massiliensis Ciuitas seueritatis custos acerrima est, nullum aditum in Scenam Mimis dando; quorum argumenta maiore ex parte Ruprorum continent actus; ne talia spectandi consuetudo etiam imitandi licentiam sumat. - *Philosophus Seneca* me totum commouet Epistola VII. Nihil est tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo detidere. Tunc enim per voluptatem facilius vicia subrepunt. Quid me existimas dicere? auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior? immo vero crudelior, et iahumanior, quia inter homines fui. - Confiteor, inquietabat, imbecillitatem meam: numquam mores, quos extuli, refero; ali quid ex eo, quod composui, turbatur; aliquid ex his, quae fugavi, redit. - Immodestiam Theatri notant illa, quae narrat Tacitus Annalium Lib. I. n. 77. et IV. n. 14. Haec ego dum legerem, redii in memoriam pulchri eius verbi, quod habet Cicero in Oratione pro Quintio a. 25. - Ex iis, qui postremis temporibus Mores Theatrorum impugnauerunt, pauci hic a me nominentur. In Italia *Ioannes Dominicus Ottobonelli* anno 1645 dedit Memoriale ad Spectatores Theatralium obscenitatum; *Ludouicus Riccoboni* histrio Theatri Italici Parisiis scriptis de Reformatione Theatrorum anno 1743; *Daniel Concina* in Collectione Dissertationum de Spectaculis, et pluribus in locis suae Theologiae Moralis improbat Theatra. - In Hispania *Bisbe*, et *Vidal* Tractatu de Comœdia anno 1618; postea *Ramirez* libro, cui nomen: *Sacer Triumphus Conscientiae*; versat idem argumentum. - In Anglia *Ierentias Collier* anno 1698 scriptis de Profanitate, et improbitate Theatrorum;

anno

tante periculosa, grauissime sentiunt, et quae profertur, partim negant esse vera, partim non esse contra Theatra hodierna adfirmant; inter omnia Artis Poeticae beneficia primo loco constituunt Dramata, persuasumque volunt animis omnium: Spectaculis Scenicis Gustum, et cor, mentem, et animum, praecipuas hominis partes, sensusque alios certissime perpoliri, totumque Hominem inter innocuas delectationes cultissimis moribus, verissimaque humanitate informari. Isti sunt, qui sibi tempora potius eripi, quam theatra claudi patientur; hic esse putant praesidium honestatis, aramque virtutum omnium. Idcirco palam esse iactant sine metu: illos, qui moderna theatra tam probrose insectantur, neque in naturam Poeses Dramaticae inspexisse, neque Scripta Dramaticorum nostrorum humano quodam sensu perlustrasse, neque mores et consuetudinem publicorum spectaculorum recte explorasse; laborare turpi praejudicio, quod vel vana religio superstitione impressit, vel antiqua non nullorum opinio ingenerauit, vel propriae mentis caecitas in tenebris efformauit, et diuinitate temporis solidauit. Pudet nos, inquiunt,

tae-

anno autem 1699 Considerationes antiqui, modernique Theatri; *Wilhelmus Lavy* anno 1712 de absoluta improbitate delectationis theatralis. Iterata est operis editio anno 1726. Quis sit auctor libri, qui anno 1767 prodiit: *Theatrum, via communis ad Infernum?* mihi non liquet. - In Gallia *Ioannes Izacobus Rousseau* de moralibus theatri vitiis epistolam oratoriam dedit ad *Celeb. Alembert*. Vnus pro omnibus aliis est in hac materia *Abbas de la Tour*, qui ab anno 1763 ad 1774 sparrit *Reflexiones Morales, Politicas, Historicas, et Litterarias de Poesi Dramatica in VII. Tomulis*. - In Germania memorandus est *Io. Benianum Konhard* de Scenicis in Republica Christiana non tolerandis; et *G. M. Götz* Hamburgensis, - Contra Ludos Theatricos pugnat maxima pars exercitus illius numerosissimi, qui Theologiam Moralem belligerando, seque mutuo caccendo, calumniando, et infamando scribunt.

taedetque talium hominum ; suam enim ignorantiam in lucem apertam efferunt, cruditatem sensuum glosiose ostentant, stulticiam magnifice praedicant. Actio Theatralis Viris prudentibus, et magis Philosophis tamquam aliquod animorum plectrum semper habebatur. Quod sancti Patres, et Ecclesiae nostrae Doctores spectacula suorum temporum omnibus precibus detestati, execratiique fuerint, ratio non una, iusta que fuit : erant enim flagitiosa, scelerata, et iobhumana; in quibus circulatorum, mimorumque impudentia nulos limites habuit. Si modo Viri illi leueri ad vitam istam secundo redeant, subeantque theatra nostra, an putatis eos alio futuros animo, quam sint aetatis istius Antistites prudentissimi, religiosissimique? Illi nostra dramata partim non inuiti patientur, partim etiam laudibus prosequentur. Cogamus ad tribunal veteres illas accusationes, et quid velint? sci- scitemur. Multae earum non tam ludos et spectacula, quam nimium illud studium impugnant, quo se Christiani ab audiendo Verbo Diuino, aliisque religionis officiis auocari se passi fuere : quo pacto res etiam innocuae in vitium et vituperium abeat. Vanitatem ludorum sic vniquisque nostrum contemnet, vt Cicero Libri septimi epistola prima, si tales sint, quales erant illi. Errant autem, et vehementer errant, qui de theatris nostris ita sentiunt, et loquuntur, vt antiquae austерitatis censure: aerem verberant, et bruta fulmina iactant. Si id darent operam, vt spectacula suis a vitiis, quae forte trahit a prauitate poetarum, actorumque, diligentius castigentur, nos carerent laude, ferrentque fructum sui laboris, et probitatis. Ludi nostri publici iudicio communi liberati sunt ab illa infamia, quam priscae leges iusta sanctione inusserunt: iam illi quoque Viri, qui sacro charactere sunt insignes, abiecta simulatione piae austerioris miscentur cum profanis, gaudentque videri

in promiscua spectatorum corona. Insanire putatur, qui se contra pietatem peccaturum ait, si intersit remissionibus illis, quae dignae sunt optimis ingenii, probissimisque mentibus. Iam sana Ratio discussit aegram ignorantiam, vera Politica profligauit turpem iniquitatem, Religio prudens triumphauit antiquam superstitionem; iam omnes illae Gentes, quae rationem, humanitatemque sequuntur; omnes Magistratus, qui fas, et aequum administrant; omnes Principes, qui populis imperant, et fata regnorum versant; iam sacrae, profanaeque Res publicae theatra postulant, ludis oblectantur, spectaculis instruuntur. Et tamen sunt adhuc, qui haec omnia sententia sua reprobent, voce redarguant, calumniis onerent. Qui sunt autem illi? homines angustae mentis, in eremo, vel claustris enutrici, humanae consuetudinis inscii, timidi, morosi, umbrarumque pleni, qui non aliter, quam Timon ille Atheniensis, debent considerari. Hinc audeant theatra impietatis accusare, histriones opprobriis lacerare, spectaculis crimina imponere, populum a Scenis falso terrore auertere? Iudicent illi, quibus est integra ratio, notaque Poësis Dramatica; illi dicant, qui possunt accusationes expendere, homines aequi, prudentesque: an non mereantur tam malevoli theatrorum impugnatores tamquam perniciosi cives a corpore societatis humanae resecari, prolixicque? Isti sunt utique, qui volunt, aguntque, ne priuata, publicaque vitia sub alieno nomine in theatro castigentur; ne ciuilis urbanitas, probique mores, et virtutes verbis, exemplisque doceantur; ne voluptas honestissima, vitaeque quotidianae praesidium, et somentum publica hilaritate capiantur. Isti sunt, qui Principes, et Magistratus criminis arguunt, populum non vna de noxa damnant, erroneam conscientiam hominibus ingenerant, pecca-

ta multiplicant, variaque mala in genus humanum inuehunt. - Sic solent pro theatro perorare (*a*).

Exposui breuiter praecipua partis vtriusque argumenta, quibus impugnari, propugnarique solent Dramata, et Theatra. Agamus sine studio partium, et indolem caussae, sicut eam veritas sua luce ostendit, intueri satagamus. Mea sententia haec est: *Poësim Dramaticam natura sua esse disciplinam informandis moribus per quam idoneam*; nam si pars est Artis Poeticae, vti certo est, commune Poetices officium, finemque generalem tueri, seruareque debet, quem in eo constitutum esse etiam atque etiam declarauit, ut mentem, animumque hominis delectando doceat, et humano generi prospicit. De delectatione illa, quam facit Musa Dramatica, nolo verba facere; sola enim doctrina, et utilitas hoc loco quaeritur, quae Moralem eius Indolem conficit. Qua igitur ratione docet, et prodest? Longe inquam optima; quia tradit praecepta, exemplaque vitae humanae efficaciore modo, quam Philosophia, et Historia. Has autem esse salutares quis iam vocet in dubium? Nihil dicam cum detractione, vel arrogantia. Quid enim Philosophus,

B 4

et

(*a*) Plura alii, quam ego, adferunt: in Italia *Andreini*, *Barbieri*, et *Cecchini* Comœdi insignes, qui suas apologeticas typis euulgarunt anno 1650. - In Anglia *Wilhelmus Congreue*, ac *Edmundus Fümer* contra impletiones *Collieri*. - In Germania *Ioan. Georg. Sulzer* peculiari Disputatione inter Scripta Philosophica anno 1760. In Gallia *Franciscus Hedelin Abbas Albignacensis* Dissertatione de Condemnatione Theatri scripta demonstrat accusationes illas, quas Ecclesiae nostrae Patres reliquere, non esse contra Theatra Gallica anno 1666. *Franciscus Marmontel* scripsit contra Rouffouium in Mercurio Galllico anni 1758, et 9. *Io. Aug. Iul. Desboulmiers* anno 1768 dedit opus De Doctrina Morali Theatri. *Petrus Ioan. Bapt. Nougaret* anno 1769 idem egit. - Poësis Dramatica plures amicos in dies accipit. Postremis his annis etiam illi mitescunt, qui Thelogiam Moralem tradunt, et hominum conscientias dirigunt.

et Historicus? Aduocemus huc illos, ac vt aequitas rei tanto clarius accedat in oculos, cum Poeta componamus. Philosophus docet palam et aperte vt preceptor; seuere et stomachose vt iudex; pugnaciter et violente vt aduersarius; imperiose et superbe vt dominus. Talia hominum genera, quod mentem libertatemque nostram sic impugnant, quid a nobis obtinent? Certe multo conuenientius ad erudiendum, mouendumque Poeta Dramaticus, qui agit occulte et dissimulanter, ne auertat; indulgenter et iocose, vt adliciat; molliter et illecebrole, vt capiat; amice et eleganter, vt detineat. Quis est, qui non habeat magistrum experientiam propriam: Sententiis Philosophorum, nudis illis austriisque veritatibus non inesse virtutem illam, quam in imaginibus Dramaticorum quotidie sentire possumus? Oracula Philosophica superiorem duntaxat hominis partem impetunt, intellectum occupant, deinde euanescent; sit exemplum in Geometricis, Mathematicisque veritatibus: impotentes sunt, et frigidae; animum non mouent. Quam primum autem Doctrinae Philosophicae adsumunt imaginem aliquam, eiusque specie facultatem hominis phantasticam adficiunt, illico transeunt in corda, in citantque voluntatem. Hoc, quod aiebam in Aesopia Poesi, multo clarius intueri licet in Dramate: nulla est poesis, quae veritates; et sententias maiore vi possit animare, atque Dramatica. Nulla enim est actio, nullus hominis status, nulli mores, nulli enentus, qui non possint adparere in Dramate. In tantis, tamque multis rerum, ac personarum varietatibus non potest non adesse opportunitas maxima, et frequentissima, qua Poeta proponat utilissima morum documenta, eaque viuis in imaginibus phantasiae imprimat, cordique maximo cum emolumento profunde insculpat eo iam tempore, quo mentes auditorum sunt arrestae, animique accensi cupidine in alienis

per-

personis accipiendo admonitiones, reprehensiones, praeceptiones, doctrinasque omnes. Talem patientiam, aut potius appetitum institutionis Philosophi suis ab auditoribus numquam obtinebunt. - Eamus ad Historicum. Ille debet exempla proferre, quae fortuna dedit, leuia et ponderosa, bona et mala, longa et brevia, nuda et speciosa, iejuna et ampla, sicca et mortua; cogitque saepe suum auditorem, ut credat aerumnosas esse virtutes, felicia crimina. Angustos habet limites, non potest ultra procedere, quam facta patientur. Poeta meus ea prudenter deligit, quae sunt grauia et salubria, plena et viua, splendida et ornata, laeta et tristia, apta et opportuna. Resecat illa, quae sunt inutilia; detegit, quae fuere occulta; et rem ea tantum parte ostendit, quae maxime delestat, et hominem utilissime instruit. Nulla est prauitas in moribus, quam non improbet, castigetque; nulla vitii forma, a qua non absterreat; nullum officium publici priuatique hominis, de quo non admoneat; nullum virtutis genus, quod non commendet, et persuadeat. Videte modum, qui singularis est, et soli Poesi Dramaticae proprius! nihil potest esse accommodatus homini, nihil acceptius, nihil utilius. Hic enim Poeta suam rem non recitat, sed exhibet; non legit, sed demonstrat; non narrat, sed coram intueri iubet. Est, ut Magos esse creditum fuit, qui reuocat tempora, quae iam sunt euoluta; adspicit loca, quae longe sunt dissipata; producit homines, qui numquam fuere, aut olim sunt emortui; redintegrat actiones, quae multo ante sunt peractae. Suum temporibus morem, suam locis conditionem, suum hominibus spiritum, suum actionibus cursum attribuit, et tam dextre; congruenterque ludit, ut ipsam veritatem aequet imitatio. Credas reuoluto seculorum ordine, et contracto locorum spatio te repente in ea translatum esse loca et tempora, vbi res quaeque acta

acta est ; aut renouata mundi scena rem ipsam renouari coram te , et denuo peragi ; dicebat Carolus Porreé Orator ingeniosus. Quid est , quod homines tanta cum alacritate , frequentiaque conueniant ad theatra ? opifices , tamquam esset necesse , deponant sua instruments ? mercatores non secus , ac si maiorem quaestum essent facturi , festinont a foro ? alumni , doctoresque Scientiarum missa faciant sua musaea ? judices omisso tantisper munere veniant ? certatim ad sint praefecti-militum ? sese de regia proripiant aulici , et reges ipsi suo e throno adferantur ? Est aliqua vis in Theatro , et profecto magna , quae genus omne hominum tanto animo commouet. Quantos sui amores Virtus excitaret , si sua in specie videri posset ! exclamauit Plato. Hic , inquam ego , in theatro sua in pulchritudine Virtus , in turpitudine Vitium spectari potest ; Poeta enim proprium vtrique vultum , habitumque induit , et plenam in lucem educit : quo in facto grande meritum considerare soleo. Multa sunt in vita communi , quae homines tegunt , bona et mala , curantque sedulo , ne quo modo erumpant e tenebris ; tametsi necesse foret remouere velum , et intelligere. Frustra sumus , vt in eorum notitiam veniamus ; nam vel ita sunt recondita , vt inueniri non possint ; vel tum primum cognoscuntur , cum nihil prosunt , aut etiam nocent. Nihil est imperium Musae Dramaticae ; prope diuinam habet originem , oculosque sidereos ; sua luce collustrat omnia : nouit consilia mentium , sentit affectiones animorum , videt molimina cordium ; adducit homines in medium , explicat voluntates , depingit characteres , ostendit actiones , vitiis laruam honestatis detrahit , virtutum elegantiam , veneresque pandit , et quaecunque fure occulta , plena in luce constituit. Profecto si Philosophia , et Historia , si Artes aliae , et Scientiae veritatem evanescere volunt ; si consensio gentium plus

ri-

rimarum, si gustus, et iudicium Europae totius, si consuetudo politioris antiquitatis, si experientia propria pondus habet; si humana ratiō, quae aliis in rebus dominatur, hic quoque valet, dubitare non possumus Theatrum suapte indole esse debere disciplinam morum praeprimit idoneam.

Sed alia est quaesitio: *An scilicet Theatra, Poēsisque huius aetatis Dramatica sit Schola morum, et doctrina virtutum?* Posse esse certum est; an autem sit? vrgetur porro non sine causa. Hoc enim nosse magnopere interest ad Gustum Moralem. Utinam possem adfirmare, quod volo! At nihil est in rebus humanis tam bonum et utile, quod non possit corrumpi, et ad nocendum conuersti. Hominum est ista culpa, non Rerum: in quo etiam perspicua fit magna hominum dementia, malitiaque. Tria sunt hominum genera, quae Poēsim Dramaticam indole sua salutarem vitiare possunt: *Poetae, Histriones, et Spectatores.* Num etiam vitient? vniuersim non aio, quia noui Dramata sacri profanique argumenti, e quibus plus emolumenti reportare possunt auditores, quam putent aduersarii nostri. Amo illa, laudoque magis, atque sacros illos declamatores, qui dum Verba Dei proponere necesse habent, dignitatem sui ministerii non explent. Sed si pari libertate profitear: saepo violari moralem Indolem Poeſeos Dramaticae, nihil habeo metuendum, quia res ipsa, ut audiri viderique possit, magna ex parte loquitur, et ostenditur. Nam si primo Dramata Gentium contemplemur, quae certo iam sunt innumera; quales in iis *Poetas* inuenimus? Multi eorum sunt Amoris magistri, et Artis Amatoriae praeceptores; amores spirant, amores miscant, amores nectunt, et spargunt; amorum cauſa peruerunt ingenuam Poetics naturam, et cum ipsis amore ardeant, alios quoque periculoso hoc igne volunt accendere. Quanta iam incendia sunt exorta!

VI-

Visque adeo auersi sunt a recto, vt disciplinam morum in gymnasium nequitiae commutare placeat. - Non minore id delicto solent esse *Actores Theatrales*. Vidisti vtique, quam molli tenuique, quam blando vestium pigmentorumque lenocinio prodeant in scenam; quam sint instructi ad feriendos oculos, quam expediti ad figendos animos. Eligitur Drama, in quo plura sunt amorum irritamenta, et amplissimi campi ad lasciviendum: quod insanientis gustus, animique praui documentum est. Quali vero cum solertia, quam ingenioso certamine, quam exquisita arte peragitur! Quidquid facultatis acceperunt a natura, vel vsu compararunt, id omne mira vocum argutia, licentiosus gestu, et plurima motuum varietate nicuntur exprimere, vt in agendo plus, quam auctor in scribendo sapere, sentireque videantur. Non abeunt ista spectacula sine multa animorum iactura. An pauciores in amphitheatro nostro cadunt animae telis cupidineis fauciatae, quam in arena Romana sternerentur corpora ferro gladiatorio contrucidata? rogit unus aliquis. Eritne iniuria, si quis adfirmet: nocentiores esse Actores, quam Poetas? Hi quod scribunt, vitam non habet, a paucis legitur, et sine magna sensuum commotione legitur; Pantomimi autem rem totam animant, in theatro peragunt, et spectatores habent multos omnis ordinis, ac aetatis. - Praecipua tamen, et prope vniuersa mali caussa in *Spectatoribus* residet. Quidquid enim peccant Poetae in scribendo, et Actores in agendo, hoc omne peccant Spectatorum gratia. Si non conuenirent homines otiosi, desudes, et in sentiendo, agendoque liberi; si probi dunt taxat, recteque morati, et sola honestate deuincti spectatores essent, qui sua gravitate, iusta que morum censura minimam quamque licentiam deterrent; fallor? an non exularet lascivia? an non ad sinceritatem, probitatemque gustus exigerentur dramata, et quot thea-

theatra, totidem forent probitatis gymnasia? Spectatorum est tam Auctorum audaciam coarguere, quam Actorum licentiam coercere. Quid est, quod suo iure non vntantur? Nonne si vel Poeta delinquit in Poem, vel Mimus male habeat Histrioniam, theatra tota reclamant, et quicunque sunt spectatores, liberime reprehendunt? Quid est, quod aliquando Dramaticorum, Ludionumque inuercundiam non tantum taciti dissimulemus, sed etiam plausu prosequamur? Populus Atheniensis quom audiret in Tragoedia Euripidis pronunciari: Sumi boni rationem non in virtute, sed in solis diuitiis esse depositam; uno impetu totus consurrexit ad eiiciendum et actorem, et carmen; ita refert Seneca epistola 115. Quasi deles eset natura nostra ad amores, stimulos ignesque quaerimus, et amoris Scholam infelici aere mercamur. Si Spectatores auctoritate sua vterentur, et amoris placita, exemplaque liberalia obiurgarent, neque Poetae dulcia morum venena immiscerent in suis fabulis, neque Scenici laborarent, gauderentque vim dare verbis, et naturam ad amores irritare. Quare desideria, precesque meae in eo sunt, Primo: Ut Poetae nostri artes amoris suapte periculoso abstineant, et in genuam honestamque Dramatis indolem pia religione conseruent. Secundo: Ut Histriones nullum adsumant Drama, nisi bene moratum; nullam agant personam, nisi probam, vel si vitiosa sit, castigandam. Tertio: Ut Spectatores spectacula publica grauitate sua censoria a nugis illiberalibus, et naevis amatoriis emendent. Hoc a Poetis, hoc ab Actoribus, hoc a Spectatoribus postulat officium Hominis, Ciuis, et Christiani; hoc exigit Patria, et Religio. Hac ratione Theatrum erit schola bonorum morum. - Sed negat hoc posse fieri ille, qui res aliquas impossibiles fieri posse docuit Ioannes Iacobus Rousseau, et chimaeram dicit: Gustus et Mores numquam emendabuntur per theatra;

tra; quia Dramata illa , quae gustum , et mores emendare deberent , et possent , non placent , non spectantur. Sunt eius verba. Differant hic copiosius Marmontel , et Sulzer iam antea nominati ; mihi pauca in oppositum percontari libet. Estne necesse , ut Poeta , qui prodesse vult , mores auditorum suorum in theatro sic repraesentet , et personas de nomine sic carpat , ut auctores veteris Comoediae , audaceſ que Satyrici? tum utique displicebit. Quo pacto potest evincere , non posse placere dramata , quae mores , gustusque Spectatorum tangunt , et vellunt ? Placuit Atheniensibus Aristophanes , dum erat ciuilior , et Menander. Aut sumusne ab humanitate tam remoti , ut auersemur doctrinam , et nec quidem delegando velimus accipere monita ? Suntne animi Spectatorum eodem modo comparati ? Vel certum est in ea , quae solet esse , multitudine Spectatorum ea quoque nonnullis arridere , quae contra vitiositatem propriam adferuntur ? Estne aliquod vitium tam uniuersale in Natione quapiam , ut nullus ab eo sit eximius , sed genuinus illius character omnes et singulos notet ? Non licet Poetae tale argumentum actioni eligere , quod videatur alienum a spectatoribus , et tamen alienis in personis quasi aliud agendo delectet , ac doceat ? Quid si Pseudolus Plauti , Avarus Molierii , Seruus mendax Garrickii - referatur ? Suntne omnes , qui adſunt , mendaces , et auari ? Non potest esse drama , in quo non tam vitia morum , gustusque carpantur , quam virtutes , et earum emolumenta doceantur ? Aut non adtestatur experientia , Dramata et illis , quibus actio placuit ; et aliis , quibus displicuit , utilitatem adulisse ? Ista , et similia quaesita infirmant opinionem Rouſſouii , fidemque derogant. Ceterum de Morali Indole Dramaticae Poeseos adeo multa sunt scripta , ut malim pauca dicere , sed plura in uſum deducere. Celeberrimum huius argumenti opus est D.

De-

Desprez de Boissy Iuris Consulti Galli , quod tantis additamentis auctum , tam variis commentationibus multiplicatum , tam copiosis interpretationibus collustratum est , vt iam desiderari non aliud possit , quam quod ego paullo ante e meo sensu protuli (a).

C A P V T T E R T I V M.

De Materia Dramatis. Designantur Proprietates Materiae, seu Argumenti.

MATERIA Dramatis , vt iam inquietbam , et nomen ipsum docet , est *Actio Humana* ; quam cum apte repraesentat Poeta , Spectaculum facit , quo nihil potest esse potius humanis sensibus. Sunt autem duo genera Artis Poeticae , quorum materia est *Actio* : Epos , et Drama ; quae inter omnia Poetarum opera sunt nobilissima , semperque principatum tenent. Ideo praeceptrores censoresque optimi Aristoteles , et Horatius cum tradunt Artem Poeticam , haec duo praeципue habent ante oculos : Epopoeiam , et Drama ; poemata alia vel taciti praeterireunt , vel leuiter tangunt. Quid sit *Actio* ? credo ego vnumquemque magis intelligere me tacente , quam si multis verborum periodis coner explicare. Quae sit *Actio Dramati* idonea ? venit exponendum. Non omnis actio , quantumlibet humana , liberalis , honesta , rara , et admirabilis est apta theatro. Siquis Antiochum Sotorem

(a) Prima eius epistola venit in lucem anno 1756 ; iterum edita an. 1758. Altera autem anno 1759. Vtraque simul prodidit an. 1769 cum notitia scriptorum , quae in hac materia sunt effeta. Ab anno 1771 crevit opus in duos tomos non paruae molis. Traductum est in sermonem Teodiscum , et Latinum.

rem sic exhibere vellet, ut habeat historia; quis non reprehenderet Poetae consilium (*a*)? Contra, quod de Sophonisba regina recenset Liuius, natum et factum est pro Dramate, videoque, sed impari successu, exhibitum a Petro Cornelio, Iacobo Thomson, Eduardo Lee, Ioanne Mairet, Francisco Voltaire, et Daniele Lohenstein. Apud Italos prima est istius argumenti Tragoedia, quae de gustu veterum elaborata est per Joannem Georgium Trifflinum sui seculi poetam apprime famosum. - Dicam igitur, quae sint illae dotes, quae faciunt Actionem Theatro idoneam; seu quale debeat esse argumentum

Dra-

(*a*) Antiochus Seleuci Nicanoris regis Syriae filius aeger erat; iacebat in lectulo, moribundo similis. Lamentabantur necessarii, pater moerore prostratus de obitu vnici filii, deque sua miserrima orbitate cogitabat: totius domus funebris magia, quam regius fuit vultus. Morbus ignorabatur. Sed hanc tristitiae nubem prouidentia Erisistrati medici discussit; cognovit enim morbum esse Amorem. Amoris autem occulti multa sunt indicia: oculi videlicet languentes, et vox, et color, et lacrimae. Fassus est aeger; sed quem ita misere depereat, renuit prodere, membrum quam improbis facibus arderet, improbum pectoris vulnus pia dissimulatione contegebat. Itaque diuersi adfectus iisdem visceribus, ac medullis inclusi, summa cupiditas, et maxima verecundia, ad ultimam tabem corpus eius redegerunt. Post certa amoris indicia pater eius Nicanor omnes eos, qui fuerunt in regia, singillatim venire, trantireque iubet prope lectum aegrotantis, medico interea venam, vultumque iacentis obseruante. Ille ceteris praesentibus, et abeuntibus quietus erat. At ubi nouerca Stratonice venit, continuo colorem immutare, sudorem emittere, tremore corripi, corde subsultare. Compertum est malum. Rex suum filium seipso sibi cariorem ostendit; exemplo enim inaudito et Stratonicem suam, et regnum Antiocho tradit, quod in amorem incidisset, fortunae accepit referens; quod dissimulare eum usque ad mortem paratus esset, ipsius pudori imputans. Sic fere Valerius Maximus, Lucianus, et alii. Nonne est aliquid in hac actione, quod scena non patitur? ego et lectum illum, et aegrum, et exitum, abitumque successuum venustorum hominum, et rem totam tradō vnius cuiusque considerationi.

Dramatis? dicam autem proprietates eius non eadem sermonis amplitudine, sed quantum ad mentem, gustumque docendum satis esse putabo; ordinate quidem certe omnia. Totam, et perfectam debere esse Actionem, necesse non est, ut moneam. Quid enim vtilitatis adferat, cui desit integritas? Tota est Actio in qua principium est certum; causae, quibus ad agendum incitantur homines, clarae; situatio rerum, ut videri possint, designata; tractatus processusque negotiorum ordinatus, et exitus ita definitus, ut nec personae habeant, quod agant, nec spectatores, quod expectent. Inter Epopoeiam, et Drama magna est adfinitas, et conuenientia: quod capropter iterum dico, ut multa ex iis, quae pro Epida Actione contuli, huc esse referenda doceam. Alias igitur praerogatiwas videoamus. *Actione Dramatica sit I. Vera, vel Vero similis; II. Vna sit unitate Actionis, Temporis, et Locis; III. Adcommoda Spectatoribus.* Tres sunt Sectiones huius Capitis, numero paucae, sed copia rerum ampliae, et multas. Quae hic essent dicenda, nisi iam aliis in locis essent dicta, praeferire debet. Valeant ista tam ad eligendam, quam ad pertexendam materiam Dramatis.

SECTIO PRIMA

Materia Dramatis sit Vera, vel Vero-similis.

Quod yniuersim scripsi de Materia Poetica, hoc de Dramate theatrale iterato dicendum est: Actionem, siue *Argumentum Dramatis* posse esse *Verum*, et *Fictum*, darique Poetae, ut facta veris suo iudicio misceat. Nihil dicam, quod non optimorum documentis possim euincere. Ioannes Racine producit *Estherem*, ut est historia; veram esse docket auctoritas di-

tina. Petrus Cornelius Horatium exhibet ; illum autem Horatium , qui strauit tres. Curiatios : actio eius partim est vera , partim commentitia. Heraclius autem quid praeter nomen habet ex historia ? et actio principalis , et episodia sunt ingenii , phantasiaeque opera , in quibus adparet magnum artificium. Aliquando et nomen , et actio , et personae , et partes , totum denique Drama fingitur , et e mente Poetae procreat ; talis est celeberrima Zaire Francisci Voitai-
re ; aut si quis vetus exemplum velit , Agathonis Tra-
goedia , quam Florem inscripsit. Omnia , quaecun-
que sunt , aut esse possunt Dramata tam Tragica ,
quam Comica , ad vnam harum quatuor classium de-
bent reuocari. Fac ipse periculum , et tibi ipsi cre-
des. Si Poeta materiam dramati mutuetur ex historia
vera , certaque , nefas esse putet eius indolem immu-
tare. Omittere , addereque nonnulla potest , rem
ipsam destruere , et aliam inde componere non po-
test. Mythologia etiam plerumque seruari debet ; an-
tiquitati enim , communique opinioni debetur fides
et obseruancia. Propterea merito accusatur Carcinus
Atheniensis , qui Medeam contra fabularum consen-
sum mansuetam fecit ; et cum obiectum esset Euripi-
di , quod scelestas impurasque mulieres Phaedram ,
et Pasiphaen in scenam induxisset , non aliter se de-
fendit , quam quod ab aliis ita rem accepisset. At
Mythologiam illam veterem non esse prorsus immu-
tabilem discimus eorum facto , qui eam condiderunt.
Videmus enim multas in ea esse historias , quas alia
atque alia ratione tractauerunt ; quod ego certissimis
monumentis possem manifestam dare. Legat , cui va-
cat , aut est dubium. Ego ne cui extra oleas , vt
aiunt , vagari dicar ; conuertam oculos ad exempla
veterum Tragicorum. Prometheus , quem fama per-
suasit rupi esse adfixum , Aeschylus in sua Tragoedia ,
vt exitum faceret magis horrificum , fulmine percusit ,
et

et ad tartara praecipitem agit. Sophocles, et Euripi, des non eodem modo habet Haemonem, et Antigonem. Sic agitur res apud Sophoclem: Creon Thebærum rex Polynicis cadauer insepultum abiecit; poenamque decreuit in eum, qui humauerit. Soror Antigone noctu illum sepelit. Deprehensa poenam anteuertit suspendio; sponsus autem illius Haemon Creonis filius seipsum iugulat prope corpus virginis. Apud Euripidem finis erat laetior; Antigone enim Haemoni in matrimonium collocatur. Iocasta in Oedipo Sophoclis seipsam strangulat, quamprimum crimen suum comperit; in Phoenissis Euripidis vitam non illico abiicit; sed post mortem mutuam filiorum per medium guttur gladium adigit. Non ibo vltra; magna, frequensque pugna est in historia fabulosa. Quod minus admiraberis, si videris eundem Poetam idem argumentum variare, et nec sibi constare. Idem ille Euripides, qui prius Haemonem et Antigonem vinculo connubiali sociauit, in Phoenissis Antigonem cum infelici patre Oedipo e patria eiicit. Si vnum est Seneca, a quo sunt decem Tragoediae, a se ipso abit; si plures sunt earum compositores, manifestum est eos dissidere. En! eadem illa Iocasta ut primum videt euulos Oedipi oculos; ferro petit vterum, et nefastum spiritum violente exigit. Lego Thebaidem; hic illa viuit, et pugnae filiorum interest; quae certo longe serius facta est. Ita dissimiles inconstantesque sunt antiqui Tragici. Sed ista licuerint illis in sua Historia, et Mythologia; finitum est illud tempus, quo primum erat pugnantia fingere, et monstra prodigiosa credere. Moderni Dramatici seu materiam fortiantur historicam, seu mythologicam, melius fecerint, si et veritatem historicam, et fidem mythologicam in re principali retineant. Alia, quae non sunt contraria, comminiscantur ut volent; vel si magis placeat, totum argumentum e mente sua fingant, et iuxta le-

leges artis vniuersum drama architectari pergent *Verosimiliter*. Hic Rhodus, hic saltus. Nam quod ait celebris Petrus Cornelius, plane certum est: Verosimilitudo sicut maxime facit ad Drama, ita maxime est ardua, periculoque proxima. Ego iam fere omnia, quae hac in materia breuiter dici debuerunt, potueruntque, partim in *Doctrina Boni Gustus* pertractau, partim in *Poetica Generali* repraesentau. Praeterea si cui liber audire Moysem Mendelidem subtiliter disputationem, aut excipere Ioannem Georgium Sulzerum in sua *Theoria docte Philosophantem*, non erit sine emolumento. *Gustuosissimus Batteux* in hoc argumen-
to liberalius differit, docetque rem methodo analyti-
ca, et desiderium meum prorsus explet. Si Poeta suum in opus adoptet actionem historicam, vel my-
thologicam, non potest eam ita variare, ut desisse,
vel in aliam migrasse videatur; erit autem liberum addere, demereque quidpiam historiae. Neque enim qui narrat, vel exhibet aliquid aliter, atque gestum est, continuo dicendus est receffisse a verosimili;
quia quae aduersantur veritati fideique historicae, nonnumquam videntur verosimiliora, quam quae ei-
dem consonant; neque rerum gestarum modus tam praesens est audientium animis, ut si parumper immu-
tandus iudicetur vel ad minuendam quorumdam faci-
borum atrocitatem, vel ad eadem magis illustranda,
id satis obseruari possit, et laesa veritatis ratio videa-
tur. Praecipuum Verosimilitudinis fundamentum in
Actione Dramatica est ratio Personarum, quae agunt;
et dispositio Caussarum, e quibus actio consequitur.
Propterea non habet locum in Dramate, quod non est et Personis consentaneum, et Caussis insitum. Euan-
in finem neque igneam Imaginandi facultatem, neque Enthusiasmum postulo; Veritas enim actionis est opus intellectus, et cognitionis.

SECTIO SECUNDA

Materia Dramatis Vna sit unitate Actionis, Temporis, et Loci.

Actione Dramatica quamuis e partibus coalescat, *Vna* esse debet. Qui possit hoc sieri? non est leue negotium. Illa sunt optima Dramata, quae mentes spectatorum non diuidunt, sed ab exordio usque ad finem vni rei intentas habent. *Vnum* erit Drama unitate Actionis, Temporis, et Loci; quam ego iam singillatim adfero.

I. Drama Theatralē est ut imago quaepiam a pictore artificiose conformata; proinde sicut pictura illa non omnes alicuius hominis actiones, ita Drama non omnia personarum agentium facinora, sed *Vnum* duntaxat opus, quod sit integrum, dignumque spectaculo, proponit. Pingi mihi Iphigeniam; non sat is est pictori dicere. *Vnum* illius factum pro vna tabula debet eligi. Vniuersa Graeciae classis tenetur Aulide, contagiosa haes saeuit in exercitu, Diana sacrificanda est Iphigenia. Pingat illam Zeuxis, vel Timomachus aliquis. Videsne? Stat ad aram peritura. Sacerdos cultrum extulit. Illa, ut decore cadat, vestem componit pudibunda. Patruus eius Menelaus, ducesque Graeciae moesti; pater autem Agamemnon velato vultu. Nonne, cui nota est historia, in paucis his lineis, coloribusque vna cum pictore multa videt? Non alia ratione faciet Poeta, qui imaginem aliquam agentem, loquentemque in conspectu auditorum collocare destinauit. Non inuenio, quo nomine adpellere illa spectacula, in quibus aut totam hominis vitam, aut potiores quorumdam actiones videre fuit. Talia monstra non potest condere Natura. Scio hominem, qui vnum in drama conferre se posse putauit.

tauit Samsonis nativitatem , fortitudinem , victorias , amores , captiuitatem , et mortem ; alium , qui Ioannem antesignanum Christi paucas intra horas dedit puerum , virum , in solitudine ieunantem , Saluatorēm suum abluentem , in carcere sedentem , et tandem capite diminutum . Alia huius imprudentiae portenta maneant in nocte perpetua . Circumspecte , sapienterque Poetae veteres , qui dum optimi adparere , posterisque suis exemplum eferre voluerunt , in simplicissima actionis unitate constiterunt . Aeschylus in eo , quod septem ad Thebas nominatur , dramate non oppugnationis seriem , sed funestissimam tantum mortem Etheoclis , et Polynicis est complexus ; hanc ostendisse satis habuit . Sophocles in Aiace , quali quantoque heroe ! non varias eius actiones , profecto strenue feliciterque patratas , sed furorem inopinatum , qui propriae caedis causa facta est , spectandum praebuit . Euripides in Hecuba , quam fortuna miris admodum casibus versauit , hanc unam captiuae Reginæ calamitatem proposuit , quod uno die duobus liberis Polyxena , et Polydoro viduata sit . Aristophanis Nubes , Plauti Aulularia , Terentii Adelphi , et optima quaeque Dramatum prototypa hac se lege continent , tuenturque . - Porro una est actio , cuius partes omnes , seu copiosae sint , seu paucae , vnum in finem necessario diriguntur ; in hoc inquam sita est actionis unitas . Possunt adesse diuersitates et impedimenta , errores et tricae : immo fit non insolenter , ut non possint non adesse plures rerum , personarum , actionumque varietates , tum quod actio natura sua sit composita , tum quod unaquaque persona alio atque alio modo operetur ; sed omnia illa discrimina , quae rem in diuersa trahunt , breui temporis spatio superari , partes omnes aduersas mutuo coalescere , et actionem eodem in loco ad exitum deduci est necesse . Scopus ille , in quem ordinatur actio principalis ,

lis, omnia alia machinamenta, operationes omnes tam oppositas, quam secundas in vnum colligit, et Drama suo in statu perfectum facit. Sic Andria Terentii nata est. Chremes ciuis Atticus duas filias habuit, quarum alteram putabat amissam, alteram cupitam a Charino vitro desponderat Pamphilo Simonis filio. Quem vbi sensit amore cuiusdam Glycerii captum, nuptias reuocauit; quas etiamnum Simo disimulabat, vt animum filii pertentaret. Sed Daui consilio, et technis cum filius patri ducturum se vxorem simulanter pollicebatur, tum a nuptiis Chremes deterrebatur suspicione injecta grauiore. Tandem cum in angustiis res esset, Critone quodam peregrino rem omnem aperiente Glycerium ciuis Attica, et filia Chremetis agnoscitur, Pamphiloque in vxorem committitur. - Quo in Dramate quamvis geminentur personae, sintque duo senes, duo iuuenes, duae virginies, et alia multa diuersa; tamen, si principem actionem diligenter obserues, vnum esse compertum habebis. Hinc iam oculos extendamus in antiqua, nostraque Dramata, et quam longe, lateque patent, aqua mente comparemus, vt illane magis, vel ista excellant vnitatis dote? nouerimus. - Iniquus sit oportet, qui neget, maiorem in antiquis, quam hodiernis Dramatibus vnitatem actionis esse. Poetae illi veteres simplicitate suorum Dramatum impatientem illam, et insatiabilem, qua Graeci Romanique astuabant, spectaculorum cupiditatem expleuisse vide ri possunt; ita saepius euenisse suadent ea, quae superant, exempla. Nostri vero Dramaturgi tametsi actiones aduersant varias, et multiplices, easque tam multis ambagibus, et erroribus implicit, vt mens nostra si se non perdat, mirum sit admodum; saepe tamen maiori cum fame dimittant auditores e cauea, quam acceperint. Quid est in caussa? leuitasne seculi semper ad alia festinantis? vel quia iam adsueuit ae-

tas nostra petere intricata dramata? at quam obrem?
 aut suntne mentes nostrae magis auidae, capacesque
 plurium rerum, quam illorum? estne noster populus
 amplioris animi, et intellectus eruditioris, quam
 Graecus, Latinusque fuerit? - Operae pretium esset
 hanc in rem diligenter inuestigare, caussamque pro-
 ferre, vnde illa Poetarum, Spectatorumque diuersitas
 sit enata? Hoc ego negotium iis trado, commendo-
 que, qui caussas rerum reconditas, naturamque a-
 cri mente scrutari solent: mea non tantum interest,
 Diues, et ingeniosus Poeta, cui creator inest spiri-
 tus, meo quidem consilio semper eliget potius argu-
 mentum simplex, quam varium; nam cum omnes
 natura liberi esse velimus, Poeta esse debet, vt libe-
 ris possit indulgere genio, mentisque suae diuitias
 usurpare, et affectiones animi, qua in parte volet,
 effundere. Actio multiformis, quam historia videtur
 adaptasse dramati, necessitate quadam constringit
 animum, et spiritum.

II. Actio ista sic, vti dixi, vna si tanto tempo-
 re peragatur in theatro, quanto re ipsa fieri debet in
 natura, habet quod ratio exigit, placetque sano
 sensui in omnibus, quae sunt ad legem istam compa-
 rata Dramata. *Vnitas Temporis* est lex. Sunt autem
 duo Tempora, quae in omni drame distincte sunt
 consideranda; primum est illud, quo successive su-
 ea omnia, quae sunt in Actione Dramatica; alterum,
 quod in theatro necessarium est ad exhibitionem Dra-
 matis: illud adpello *Physicum*, naturale; hoc, quia
 aestimatur a numero versuum, et quantitate sermo-
 nis, dicere placet *Dramaticum*, Theatrale. Quae no-
 rhina si quis acceptare renuit, ferat alia; sed ipsam
 rem non abiiciat. Nam profecto aliud est illud tempus
 quo fors Pamphili, et Glycerii agitatur, conficitur
 que in Andria Terentii; aliud, quo fuit ea Comoe-
 dia acta, et repraesentata in theatro Romano. Duo
 haec

haec tempora non sunt semper eiusdem mensurae; in quibusdam Dramatibus sunt paria, in quibusdam inaequalia; aliquando maius est naturale, aliquando theatali plus spatii tribuitur. Quid de utroque putem statuendum? dicam. Tempus illud, quo Drama representatur in theatro, neque breve sit, neque prolixum; nam, ut recte Scaliger, paucis versibus nequit satisfieri populi expectationi, qui eo conuenit, ut multorum dierum fastidia cum aliquot horarum hilaritate commutet; quemadmodum inepta quoque est prolixitas adeo, ut facete dicas illud Plautinum: Lumbi sedendo, oculi spectando dolent. Hoc in genere. Iam, cum omne Drama debeat delectare, ultra spatiuum trium horarum non mutum excedat, si forte exceferit; quis enim multo diutius potest esse adfixus cum voluptate? Quamuis facetiae, iocique ludant in scena, et totum theatrum musica, saltaque, et aliae artes elegantiores usque ad delicias instruant, tamen ita occupare, fallereque non possunt spectatores, ut mentis, et sensuum intensionem non cum fatigio sentiant, ac omnis pulchritudinis immores molestia, taedioque laborent. Si drama celeberrimum Ioannis Baptiste Guarini Pastor Fidus legatur, oblectabit; quia cum volet lector, deponet; et cum forte appetitio gustum irritauerit, resumet cum gaudio. Si vero in scena spectandum offeratur, non habebit tantum virtutis, ut vincat patientiam auditorum, et gratiam obtineat; olim placuit, nobis est nimis longum. Non sumus uti Sinenses, quibus volupe esse dicitur dies noctesque dare spectaculo, et sine interuallo continuum viginti quatuor horarum tempus theatro defigi. Nobis enim tantam, amittiamne dicam an solum auditatem? neque cibi necessitas, neque cura negotiorum indulget; longitudinem temporis magis, quam artificium venustatemque actionis sentimus. Dramata veterum si videamus, lon-

ga

ga magnaue non sunt; et quamuis in actionibus suis Comicis Tragicisque mimos, ludiones, aliaque episodia ad varia rerum interualla soliti fuerint inducere, tamen tempus trium horarum ultra modum superare noluerunt: clepsydram in ludis suis adpositam memini, vt ratio temporis tanto accuratius posset obseruari. Adeo sancta fuit illis haec regula, vt maluerint aliquando Drama abrumpere, et alio iterum tempore continuare, quam legem istam infringere. Quod ita fecerint, alia etiam ratio fuerit; nempe vt populus abiret a theatro, curaretque meliora negotia; vt a spectaculis, et intensione sensuum respiraret; vt ludorum satietatem euaderet, et appetitum scenarum conseruaret. Sit apud nos eadem mensura Dramatis; alterum illud tempus, quo res eius omnes agi, perficique debent, potest esse aliquanto longius. Rariores enim sunt actiones, quae sint theatro idoneae, et intra breve tempus absolvantur. Quare eam legis austeritatem, quae spectaculo theatraли tres circiter horas concedit, relaxemus, et actionis totius durationi unam solis periodum, seu viginti quatuor horas tribuamus. Hoc sensu accipio verba Aristotelis (*a*); quae commentatores ita varie distrahunt, vt quid ille, ipsique velint? nolint alios intelligere; argumento sic Franciscus Hedelin capite septimo Poeseos Dramaticae. Aristoteles proponit exempla praecipuorum in Graecia Tragorum Aeschyli, Sophoclis, Euripidis; et quando aliquid faciendum praecepit, non tam suo iudicio, quam eorum auctoritate nititur; condemnat eos, qui deserta rationis lege tempora dramatum longius extenderunt, aut quod maiori tempore

(a) Το δε το μετρον ἀπλων ἔχειν, και ἐπηγγελικην είναι, ταυτη διαφέρειν. Ετι δε το μηκει. (η μεν γαρ legit Victorius) οτι μαλισκα πειράται ύπο μεν περιοδου ήλιας είναι, η μικρον εξαλεπτειν ή δε ἐποπτεια αρθρος τω χρονω, και τυτω διαφερει. Cap. V.

pore factum est , in angustias contraxerunt . Plautum in hanc culpam iterum iterumque incurrisse dico ; nam in Amphitruone vna nocte , tametsi a Ioue productam dixerit , non potuit concipi , naſcique Hercules ; in Captiuis vno die Philocrates abire , redireque ab Aetolis Aulidem . Quam multa congeruntur , et eueniunt vno die ? quam multa in Menaechmis , et Trinumm ? oportet adire ad ipsa vitia , vt quam sint deformia , suo loco videatur . Senecae Tragoediae tantam haberent Poesim Dramaticam , quam sunt exactae ad vnam solis periodum , mererentur omne preium . Multi , qui aetate media , dum nempe gustus Bellarum Artium erat insipidus , inuitò Apolline volebant esse Poetae , legem illam de medio sustulerunt , optimum esse putantes tempora totis seculis diffusa coniungere , et heroem aliquem vno in spectaculo per omnem vitam exhibere . Omnes videntur peccare , quicunque e Poetis Herculeidem , Theseidem , et talia poemata fecerunt ; putant enim , quoniam vñus erat Hercules , in vnam etiam fabulam conuenire ; ait idem Philosophus . Si quis rem verosimillem , et bonam edere habet in animo , non abutetur eo temporis spatio , sed quod ipsi non ingratij indulgetur ad perfectonem Dramatis , per actuum interualla consumet , et durationem actionis durationi singularum actuum admensurabit ; volo dicere : Poeta illam viginti quatuor horarum partem , quae major esse debet , vt aliquid peragatur , ad illud spatum referat , quod est inter actum vnum , et alterum ; hoc enim tempore melius intelligetur abire , quam si per scenas diuidatur . Plus libertatis esse apud Epicos , quam Dramaticos , notius est , quam vt a me rursum dici beat . Qui hanc Temporis Vnitatem abiiciunt , vaganturque caece vt rapit impetus , castigari debent illo ridiculo , quod Wilhelmus Shakespear in Comoedia de Somnio , Andreas Gryphius de Petro

tro Squenz, et Ludouicus Hollberg de Vlyffe faciunt amaro cum sale.

III. *Vnitas Loci* magnas difficultates obiicit, fatigatque Poetas. Nec Aristoteles, nec Horatius, praecipui Theatrorum architecti meminerunt huius regulae. Vnde tam varia fuit opinio magistrorum, quam diuersa sunt opera Dramaticorum. Alii enim suae potestatis esse autumant loca commutare, ipsaque theatra simul cum Mimiis, et Spectatoribus ad diuersas orbis partes intra breue tempus deportare, et vbi volunt, constituere; quod qua ratione possint? non adsequor. Alii ad vnitatem loci satis esse dicunt, si res intra maenia vrbis vnius et geratur, et compleatur; quod non est verosimile. Alii totam actionem vnius fori, vel domus vnius angustiis, eiusdemque loci terminis continendam, peragendamque iudicant; quod mihi placet, et ita faciendum esse persuasum gero. Nam si naturam rei obseruamus, vt debemus, ab hac lege quantumuis rigida seueraque non possumus longe discedere: actio vniuersa eo ipso, quo loco coepit, conficienda est. Nihil in hanc rem Aristoteles, nihil Horatius ea forte de caussa, quod lex ista sancta, tamque certa fuerit apud Graecos et Romanos, vt superuacuum putauerint id imperare, quod ab omnibus earum aetatum Poetis obseruari viderunt, et a posteris, quod ratio prudentiaque manifeste iuberet, fideliter retinendum crediderunt. Fallor? vel occurrit exemplum, in quo dicere possis vnitatem loci graviore plaga ab antiquis violatam esse? Si bene noui pertinaciam, consuetudinemque veterum Poetarum in hac regula, certum est mihi, omnes illos eodem in loco terminasse sua dramata, quem sibi in principio actionis statuerunt: vnum erat locus, seu fuit ille publicus, seu priuatus; et quidem aliquando angustus. Quod ego si velim edocere pluribus documentis, nimis fuero. Plautus, qui iustum temporis mensuram

suram non semel est egressus , tam constans est in
 ynitate loci , vt mirari debeam ; est enim haec lex
 multo magis arcta , grauis , et importuna . Ille suo
 in Truculento perparuam loci partem postulat a Ro-
 manis , in quem Athenas conferat . Annunt . Athe-
 nae istae sunt , subdit , ita vt hoc est proscenium
 tantisper , dum transigimus hanc Comoediam . Hic ha-
 hitat mulier , nomine quae est Phronesium . Quibus
 in verbis etiam spondet se conseruaturum locum istum ,
 dum transfigatur actio . Sic sunt alii quoque Poetae in
 vnitate loci mire tenaces . Vnde factum est , quod
 multa , quae locum aliud postularunt , vel non po-
 tuerint producere ; vel si fecerunt , inconuenienter et
 vitiose fecerint . Quod ne quis arbitratu meo dici pos-
 sit existimare , videamus Phaedram Euripidis . Phae-
 dra amore sui priuigni Hippolyti tacta cum videret
 eum asperiorem , quam flecti posse speraret , magis
 ac magis aegrotauit . Iacebat in lecto sine eibo morti
 propinguior , quam vitae . Poeta alio in loco , quam
 quo Phaedra fuit , inchoauit actionem . Quid faciat ?
 persona eius est necessaria , debet ostendi . Nefas es-
 se putat mutare scenam . Igitur aegra effertur e domo ,
 thalamoque , et sustentatur multis brachiis in prosce-
 nio : dissoluta esse dicit artuum vincula . - Multa sunt
 in hoc spectaculo , quae loco non conueniunt . Quorsum
 illae consolationes tam verbosae in dolore vehementi
 dialogi illi tam prolixii , aut potius declamationes in-
 finitae in praesentia Chori Mulierum ? Turbata men-
 te est , alienata a sensibus , venationes loquitur . Nu-
 trix in eo est tota , vt caussam morbi resciscat . Estne
 autem verosimile , vt illa amorem suum sceleratum
 fateatur in corona multarum mulierum , quem antea
 soli nutrici prodere non admisit pudor ? Omitto alia .
 Alcestis pia illa mulier , quae se pro vita coniugis in
 mortem obtulit , quem iam sentiret adesse supremam
 horam , iacebat intra thalamum , et agebat animam ,
 di-

dixit ancilla; et vere. Sed aberat a scena thalamus. Surgit a morte media, venit ad theatrum, et multa loquens, gemensque moritur. Quae sint hic contra Decorum? tu ipse tuo gustu discute. - Aliud est vitium in Iphigenia, quae Diana fuit deuota victima. Nuncius, qui Clytemnestrae vult enarrare illud miraculum, quod in filia factum est, manet in pulpito, et alta voce Reginam euocat. - Nolo ire per exempla longiora. In praesentia Chori multa facta sunt, quae fieri sine culpa non potuerunt. Orestes, et Iphigenia cum suis amicis teste Choro ineunt suam con spirationem; praesente Choro Medea narrat suum propositum de perdendo Iasone, eiusque pellice, et regge Corinthiorum Creonte. Affine est illud, quod lego in Trachiniis Sophoclis, vbi Deianirae Herculis coniugi multis aliis adstantibus reuelatur arcanum, quod illius tantum intererat. - Ecce! maluerunt isti personas ad locum destinatum violente cogere, quam theatrum alio deferre, vel immutare; satius esse arbitrati unitatem loci sua vitiositate conseruare, quam contra naturam eius grauius delinquere. Ego quod locum retinuerint, laudo; sed quod ope vitii eum in finem vni sint, non probo: unitas enim loci etiam sine ministerio vitii potest, ac debet custodiri. Ratio videtur hoc exigere iure necessario. Drama utique fit, et exhibetur in gratiam Spectatorum. Adsunt ergo Spectatores magno, an tenui numero? nihil ad rem; adsunt, et vel in subselliis consident, vel in cauea communis promiscue consistunt intentis ludo sensibus. Aperitur proscenium, et datur initium spectaculo; locus, in quo iam agitur drama, designatus est, certus, et oculis expositus; qui si forte mutetur, fieri debet modo e duobus alterutro, nempe: vel commutatur proscenium manentibus in suo loco spectatoribus, et aliud dissimile ostenditur; vel ipsis quoque spectatores, nescio quibus viribus, vna cum theatro,

tro, et histrionibus alio transferuntur, ac noui loci facies ostenditur: quod vtrumque fieri repugnat. Aut forte naturae conuenienter fieri dicemus ita variare locum, vt mutuo sibi succedant palatia, antra, templo, siluae, carceres, vrbes, castra, portus, et omnia, quae poeta improuidus optat? Possuntne talia prodigiorum ostenta peragi considente turba spectatorum? - Alia est ratio Temporis, et alia Loci. Licebit aliquando tempus contrahere, sed locum permutare non licebit. Temporis enim arbitra est Mens, loci autem iudices sunt Oculi; qui cum toti sint conuersi ad actionem theatralem, non possunt ita falli, vti saepe fallitur mens. In causa hoc est: quod mens pluribus ideis, et rebus distrahitur, occupetur, atque etiam obruatur, vel absorbeatur; oculi vero dum in amphitheatro sunt, ad vnum duntaxat spectaculum sunt adtenti, et in eo defixi; vnde fieri nequit, vt, si qua loci mutatio facta est, vitium naturae illatum non obseruent, et aegre ferant. Lex igitur ista, quam Vnitas Loci statuit, magnam habet difficultatem, vt initio sermonis dixi; e qua si iam Dramata arbitremur, multa esse in vitio compertum habebimus. Ita est. Sed nempe malunt peccare Poetae nostri, quam non placere; scientes, volentesque commutant locum actionis, vt e peccato dramatico voluptatem faciant; in quo gemina est culpa, quorum vna Spectatores, altera Poetas ipsos arguit, et reprehendit. Qui sapiunt, deriderent eos, si putarent satis esse poenae in amaro risu; digni enim sunt grauiore mulcta. Non est impossibile actionem quantumlibet magnam, et egregiam eodem in loco et inchoare, et consumare. Minoris ingenio, spirituque sunt, qui credunt Poetam vnitate loci ita coarctari, vt drama perfectum, expletumque numeris omnibus non possit esformare. Anne desunt exempla, quae opinionem eorum destruant et ignominia notent? Sed nempe magno erant ingenio,

nio, viuaci phantasia, secundaque mente, qui talia dramata eodem in loco condiderunt. Ceterum auctor est Cornelius Theatri Galici magister, et exemplar, vt Poeta, si liberior esse, culpamque vitare desiderat, locum actionis, nisi necesse sit, non determinet, vel generatim dicat rem agi Romae, Athenis, aut alio in loco, qui amplius est; reliquaphantasiae spectatorum committat. Hoc fere modo vntur, qui tempore paullum ampliore opus habent ad suam actionem; non designant tempus, quo res agitur; ne forte vnitati temporis iniuriam faciant. Ab opinione, consilioque Cornelii dissentit Sulzer.

Vnde ista triplex Vnitas? necesse est dicere. Triclicem hanc Vritatem soleo considerare veluti regulam auream, et iudico natam esse ex natura Actionis Theatralis; adpello ad mea dicta. Aduersarium inter alios hac in sententia habeo Henricum Homium saepe mihi cum laude nominatum, qui quidem Vnitatem Actionis rite tenendam esse dicit; sed Temporis, et Loci Vnitatem liberius esse relaxandam contendit, quia censet eam non ex natura Dramatis, sed ex Choro Veterum descendere; ideo legem illam exagitat, et ne nimia eius grauitate seruitus intolerabilis imponatur Poetis, imperium eius non mediocriter diminuit. Locus ergo postulat, vt qualis fuerit *Chorus* antiquorum? proponamus; qui nisi perspicue sit notus, neque dramata vetera, neque leges artis intelligentur. Chorus ille coaluit ex hominibus, vt erat ad argumentum dramatis, multis, et diuersis; qui fere semper erant in orchestra spectabiles: stabant, aut sedebant, et more philosophorum loquebantur; vel hic, et illuc non secus, ac vnda, fluctuabant, et gesticulando, saltandoque canebat voce, et organis musicis quod erat ad rem inter actus dramatis. Originem suam debet illi hominum societati, quae ad honorem Baccho faciendum, aliasque festiuitates hilarius

larius celebrandas collecta fuit e cantoribus, et saltatoribus; inde Tragoediam, et Comoediam esse generatam plurimi adfirmant. Erat igitur Chorus in principio Dramaturgiae necessarius tam in Tragoedia, quam in Comoedia, et faciebat utroque actionem. Deinde, quia actio scenica coepit magis complacere, quam cantus, et saltus, Chorus suo loco coactus est cedere, et ad secundarias Dramatis partes demigrare; ut videre est in Tragoediis, Comoediisque veterum. Tandem a Comoedia iussus est abesse propter petulantiam, et maledicentiam. Prima Graecorum dramata suo in Choro magnam hominum frequentiam videntur habuisse: non sexus, non aetas, non conditio fuit exclusa: aliquando quinquaginta numerabantur, sed tales, qui cum actione praesente rem habebant. Postquam autem Eumenides Aeschylus tanto terrore concusserunt Spectatores, ut aliqui corruerint, et mulieres uterum abiecerint, vetuit magistratus, ne deinceps plures, quam quindecim personae adsumantur. Chori princeps *Coryphaeus* dictus est forte ακορυφη vertice capitis, et dum Chorus partem actionis habuit, nomine communis loquebatur. *Choragus* χορηγος proprie fuit ille, qui Chorum Cantorum collegit, produxit, eisque stipendia diuisit, adparatum theatro fecit, ornamenta seruavit, et omnia facienda curauit, quod saepe fuit valde sumtuosum. Ea propter Athenienses diu habuerunt in more Choragum tributum legere, eique sumtus liberali manu erogare. Choro quae fuerint agenda, Horatius sic exequitur, ut nullius verbis melius, quam illius versibus possim tradere.

Actoris partes Chorus, officiumque virile
Defendat; neu quid medios intercinerat actus,
Quod non proposito conducat, et haereat apte.
Ille bonis faueatque, et consilietur amice,
Et regat iratos, et amet pacare tumentes,

D

Ille

Ille dapes laudet mensae breuis , ille salubrem
Iustitiam , legesque , et apertis otia portis ;
Ille legat commissa , deosque precetur , et oret ,
Vt redeat miseris , abeat fortura superbis.

Iste hominum Chorus fere semper erat in theatro ;
nam praeter Aiacem Sophoclis , et Concionatrices
Aristophanis non occurrit mihi exemplum , in quo vi-
derem Chorum ante finem Dramatis a conspectu au-
ditorum discessisse. Adfuit actioni a principio ; immo
nonnumquam videtur ante , quam compareant acto-
res ; loqui poterat vt alia theatri persona , et saepe
ore Coryphaei loquuta fuit ; canere autem debuit qua-
ter instrumentis musicis , tum nimirum , quum solus
erat , et actus vnum ad finem est perductus. Quando-
que bifariam se diuisit. Odas , seu Cantica vario me-
tri genere fecit Poeta , Musicus artis peritus modis
temperauit , vti nunc quoque fieri adsolet in rythmis ,
et carminibus , quae voce hominum , organorumque
decantantur. Organa apud illos potissimum erant Ti-
biae pares , aut impares , dextrae , vel sinistrale ; de
quibus oportet formare ideam. Chorus dum cantum
faciebat , vel a dextra mouebatur ad sinistram , vel
in medio consistebat , vel ad dextram iterum se re-
uerterebat : inde σεοφη , ἐπωδος , ἀντισεοφη , aliaque no-
mina , quae Poetae pro Dramatica , Lyricaque ve-
terum Poesi debent intelligere. - Haec nunc satis ad
Chori notitiam. Consuetudo ista admirabilis cum pri-
dem euanuerit , et Dramata nostra alio , atque illa
antiquorum , ritu soleant adornari , censet auctor o-
ptimus , quem dixi , Homius vnitatem temporis , et
loci non quidem inter scenas , sed inter Actum vnum
et alterum liberius posse amplificari , quam ordinarii
praeceptores , seuerique censores docere consue-
runt. Actus enim vnisquisque , ait ille , pars est dra-
matis magna ; quae non aliter debet considerari , quam
imagines pictoris optimi Caroli le Brun , in quibus
actio-

actiones Alexandri M. eruditio penicillo sunt expressae. Quot actus sunt in drame, tot imagines esse videntur aliae atque aliae. Inter actum vnum et alterum conquiescit actio, non adparet Chorus, vacuum est proscenium; Spectatores ipsi suos sensus alio convertunt. Sufficit ad unitatem temporis et loci, si in unoquoque actu, quemadmodum in singulis imaginibus, ea regula tenetur. Et si licet actionem dramaticam per actus interrumpere, theatrumque euacuare, non videt quid prohibeat commutare locum? pro exemplo obliicit Historiam, et Poesim Narratiuam, in quibus tanta temporis, locique angustia non est necessaria. Sic ille parte secunda Critics. Argumenta ista meo in sensu non sunt tam valida, ut auream illam Dramaturm simplicitatem possint euertere. Homines, et illis omnibus, qui sunt longe liberaliores in relaxanda theatri natura, multa reponi possunt ex eo sermone, quem adhuc in Musam Dramaticam contuli. Illud obseruo dici non posse: Unitatem apud veteres retineri debuisse propter Chorum, qui orchestra obsidebat; nam Plautus, et Terentius quamuis Chorum non fecerint, tamen actionis unitatem, tempusque, locumque expresserunt. Mihi non actus unusquisque, sed universum Drama est instar unius imaginis. Si singuli actus sic accipientur, ut singulae sunt imagines, vereor, ne quemadmodum singulae imagines singulas actiones, ita singuli actus singula drama faciant; quoq; iam netro prudens patietur. Inter actus interuallum est, fateor; num autem propterea potest deltrui natura temporis, aut locus nouus ad portari, vel theatrum cum Spectatoribus alio trans ferri? Poesis Narratoria, et Historia, quia alia sunt indeole, frustra adducuntur. Ego simplicitatem Actionis saluam, et integrum esse debere contendeo, nihil que peregrinitatis admitto. Tempus, et Locum, quamuis melius judicem sua in unitate, naturaque

spectaculi conseruari, tamen posse ampliari non inuitus tribuo hac lege, quam sanctissime stare volo, vt siquae temporis locique variationes fuerint, paruae sint, rarae, et inter actus. Sic enim vitium, si quod fuerit, aut non adparebit, aut exiguum, veniaque dignum videbitur. Cum in theatro plures voluptates habitent, sensusque hominum non vna ex parte iucunde distrahant, spectatoras illam mutationem, quae parua est, rarius, et suo loco fit, vel non animaduertent, vel certe libenter condonabunt. Qui in theatro aliis in rebus amant ludificari, hanc quoque illusionem non grauate accipient. Magnam, frequenterque temporis, et loci mutationem, praefertim si intra Scenas veniat, nec ego, nec Homius sustinet: quod Anglis quibusdam, et Metalasio, Goldonioque Italis familiare fuit.

S E C T I O T E R T I A.

Materia Dramatis sit Adcommoda Spectatoribus.

DRAMA T A Theatralia fiunt in gratiam Spectatorum; finis eorum est non solum yt oblectent, sed etiam vt emolumentum in Moribus producant. Non me mouent alia quorumdam iudicia. Ludi illi Scenici mea opinione aberrant a scopo Poeticae, in quibus nihil aliud, quam risum, cachinnumque plebeium, et inane temporis dispendium video. Haec illi quaerunt, qui sunt de vulgo, et saece populi, tum quod impolito eorum gustui sapiant, tum quod exigua aeris pecunia licentur. Ego me ipsum reprehendam, si dubitem melioris humanitatis esse ea dare spectacula, e quibus Auditores eruditionem mentis, culturam animi, gustumque sensuum voluptatis ministerio referant. Sic enim sentiendum esse docent homines hu-

ma-

manius enuntriti, moratique; dedignantur illa theatra, quae vulgares animi certatim adpetunt, et suo facto demonstrant, nobiliorem esse spiritum illum, qui morali delectatione agitur, quam ille sit adpetitus, qui fertur in risum ridiculum, iocosque fescenninos. Absit igitur a meo opere, quod aliqui dicunt: alia Dramata esse ad delectandum, alia ad docendum: vtrumque simul esse debet. Dramaturgia mea vulgo non seruiet. Pro meliore populi parte ea volo Dramata construi, quae delectando pro sint, seu quae utilissima morum praecepta, exemplaque sensibus humanis ope voluptatis imprimant, animosque Spectatorum ad agendum concitent. Hoc ut eueniat, habenda est ratio Spectatorum, et quid illi velint pro Tempore? quid pro suis *Moribus* postulent? mature prouidendum. Animi hominum sunt ut mores, et tempora; in eos Poeta intendat oportet, dum argumentum quaerit dramati. Non omnia Dramata sunt semper adcommoda Spectatoribus; nam aliquando tempus, quale debet esse drama, Poetae imperat. In multis urbibus, et forte in omnibus melioris orbis regionibus occurunt aliqua tempora, quae peculiarem quamdam festiuitatem, publicaque gaudia habent ex institutione politica, vel quia regno datum est initium, aut amplificatae prouinciae, vel natus est Princeps, aut adiuit regni gubernacula, vel depulsus a ceruicibus hostis, vel iugum excussum, et recuperata ciuitas, vel quia publica quaedam calamitas auxilio superum in felicitatem est conuersa; inde Ludi aliqui Natalitii, Nuptiales, Epinicii. Videamus exempla Graecorum, Romanorumque veterum; alia apud eos erant Spectacula Stata, alia Votiva, alia Extraordinaria. Si Drama Scenicum tempus aliquod periodicum, vel festiuitas praeter ordinem exigat, congrua materia accipienda est; hoc expectat populus. Cum parati sunt animi, tum est opportunissimum et delectare,

et docere ; culpabisque Poetam , si Spectatores fal-
lat. An non prudenter Petrus Metaстasius , quod sua
Dramata solennitatibus Aulicis adcommodeare studue-
rit ? Argumenta eorum sunt ex Historiis , sed festiui-
tati temporis saepe congrua. Quare liceat hic percon-
tari : an non foret utilius in rem publicam certa an-
ni tempora statuere , quibus instruantur Ludi theatra-
les ? si sint frequentes , et fere quotidiani , praeser-
tim in urbe non valde populosa , duo incommoda vi-
dentur facere : Auocant homines a rebus necessariis ,
et magis proficiis , argentumque tempusque diminu-
unt ; et minorem oblationem utilitatemque , quam
deberent , pariunt : Drama enim melioris artis longio-
ri tempore debet occupare hominem , vt illae rerum
ideae maturescant , quae sunt natae in theatro ; et
perpendantur in animo ea doctrinarum capita , quae
Dramatici dederunt verbo , et exemplo. Ceterum il-
lud Dramatis argumentum erit maxime delectabile ,
et utile , quod est adprime adcommodum Moribus
Auditorum. Athenienses ingenti cum gaudio specta-
bant in Scena motum populi pro libertate , excidium
nobilitatis , suppressam potentiam , infelicem regum
exitum , punitam tyrannidem. Cum enim Democratiam
tenuerint , volebant se confirmare contra Monarchiam ,
Principis potestatem periculo tyrannidis infamare , et ani-
mis omnium formidabilem persuadere. Graeci alii mu-
tato gusto , et R̄omani Graecorum mimi , qui liberio-
rem adolescentum consuetudinem , artemque lenoniam
lege publica communire decorum esse censuerunt ,
tum maxime plaudebant in corona theatri , cum sibi
comensationes parasitorum , instructos seruorum dolos ,
emunctiones senum , ingeniosa magistrorum lenoci-
nia , adolescentularum colloquia , amoresque meretri-
cios in conspectu collocari viderunt. Erant hi Mores
Spectatorum. Laudabone igitur Poetas illos , qui pes-
quim populi consuetudinem adpositis exemplis , viuis-
que

que imaginibus in theatro docuerunt, et fouverunt? absit. Poesis enim omnis vituperando debet corrigere vitia, non nutrire adprobando. Poeta genium, moresque suorum Spectatorum habeat perspectos, et ita suum Drama adcommodeat, vt qui sunt mali, emendentur, boni vero augeantur, et confirmentur. Sunt autem Mores in omni vrbe partem aliquam diversi; posteaquam eos rite comperit, videat, sitne materia sumenda ex historia? veterine, an noua? profana, vel sacra? domestica, vel peregrina? non putet semper alienum esse mutuari argumentum, quod saepe in scenam datum est. Immo hoc ipsum n. ali quando induceret, vt notam potius materiem deligam; video enim ita fecisse Dramaticos celeberrimos. Non puduit eos recantare historias, quae olim Athenis fuere exhibitae. Nouissima siquidem sunt dramata, si noua, et eleganti ratione vetus historia pertractetur, valetque illud, quod monuit Horatius: Rectius Iliacunū carmen deducis in actus, quam si proferres ignota, indictaque primus. Si comminiscendum sit argumentum, quale illud? quae virtus debeat commendari? quale vitium odio, detestationi que proponi? an utilitas eorum possit ad plures pertinere? qua ratione virtus, et vitium exhiberi? cauto hic opus est, videndumque magna cum prudentia, ne vel virtus euadat horrida, vel crimen amarum, ac illecebrosum, vt spectatores absterreantur a virtute, ad vitiositatem inuitentur. Magna vis est in actione scenica; nam etiam illa, quae de sua indole sunt innocua, si fiant in theatro, possunt vicia generare. Quid est magis innoxium, quam tangi calamitate alterius? immo quid utilius commiseratione? dicis. Si vexetur innocentia, si patiatur virtus, homines sumus, et ad misericordiam commouemur; dolemus ex iniuria miseri, et si possumus, auxilia circumspicimus. Hinc est, quod adprobationem ferant illa spectacula,

quorum finis est commiseratio. Putemne istum animi adfectum, quem e theatro saepe referunt Spectatores, non posse malum parturire? Debiles animi maximam voluptatem inueniunt in teneritudine misericordiae; metuo, quia docet experientia, ne Iuvenes ex illa commiseratione amores concipient, et iam non misericordia percussi, sed amoris telo fauciati doleant. Est in Anglia Drama Musicum (The Beggars illi nomen est) in quo Furum ingenia, mores, et characteres tam jucunde depingit poeta Gay, vt nihil possit desiderari. Acta res est in theatro iterum iterumque communis cum laetitia; quoque frequentius spectabatur, eo ardenter expetebatur. Observatum est tandem fures in vrbe multiplicari ab illo plane tempore, quo coepit actio dicta reuideri. Ea de causa fuit amanda e theatro, legeque publica, ne vñquam redeat, seuere interdictum. Non sunt plura huiusmodi dramata? si cum ista quaestione eamus ad Poetas, Actoresque Scenicos, vereor, ne non paucos inueniamus, qui forte non ex proposito, sed ex improvidentia non tam disuadeant mala, quam doceant. In hac culpa numeratur Ioannes Bapt. Moliere, ceterum poeta in Comoedia primus. Si Poeta mente exporrecta, grauique iudicio expenderit, an materia sit consentanea loco, tempori, et genio, moribusque Spectatorum? an posit eos cum ratione delectare, et docere? sensus incitare, cor, et spiritum occupare? gustum acuere, et animos satiare? tuto fibi persuadeat, se id agere, vt actio fiat consentanea Spectatoribus.

At si *Drama Nationale* sit faciendum, ista non sufficiunt; hoc enim Drama habet aequalitatem Morum, non tantum similitudinem, et adfinitatem; necesse est hic, vt actio theatalis iis omnino moribus conformetur, quos in sua consuetudine gerunt, et ostendunt Spectatores. Non desunt iam Dramata, quae

quae possis iure dicere Nationalia ; ista suae potius nationi, quam aliis gentibus arridere non est dubium. Est enim in natura positum, vt rebus illis, quae nos tangunt, nostrasque esse putamus, magis admoneamur, moueamurque. Proinde si Drama moribus auditorum ita sit contemporatum, vt illi seipso in scena intueri cogantur, dicimus vere Aestheticum, sensificum. Ceterum non puto necessarium esse, vt numerus Nationalium Dramatum nimis increascat. Non quae ram, qui sint auctores futuri? nam hoc genus Dramatis videtur esse impeditum pluribus difficultatibus. Demus ea multiplicari, et esse sine vitiis. Quid? habebuntne plausum constantem, aut diuturnum? Non erit illa rerum varietas, quae modo placet, et delestat. Quid si Hispanis semper adponatur comoedia argumenti Hispanici? aut quid, si Galli non aliud drama possint spectare, quam quod mores actiones que Hispanorum exhibit? Gentilitia eiusmodi dramata hoc habent proprium, quod vehementer adlicant, et oblectent. Sed quia, cum crescunt numero, aut sunt uniformia, aut certe huic vitio proxima, periculum ineunt, et taedium referunt. Hoc credo fuit, quod Dramaticorum excellentissimi numero saepius ludent in actionibus exteris, quam domesticis. Dramata illa, quae sunt in Anglia, vel Gallia composita, non ostenduntur sine fructu in Germania; si sint ad commoda Humanitati, vim, pretiumque habent. Homines enim, quos Europa generat, non ita discrepant moribus, vt quod placet, et prodest in Italia, hoc idem emolumendum aliquando non praestet in Hungaria.

 CA.

C A P V T Q V A R T V M.

De Forma, seu Structura Dramatis.

DRAMA corpus est magnum, constat e partibus. Partes eius aliae sunt internae, aliae vero externae; singulæ partim a rebus, et actionibus coalescunt, partim in verbis consistunt. Illa partium dispositio, structuraque facit *Formam*, quae hoc capite propo-nenda venit. Audiuntur in Dramate Narrationes actio-num et euentuum, adornantur Peripetiae, fiunt Agni-tiones, inferuntur Episodia, instruuntur Machinae, exhibentur Mores, vigent Orationes, vibrantur Sen-tentiae. Ista in Poesi generali. Quaecunque sunt par-tes, ita sint, vt abesse non possint; ita sibi con-sentiant, vt altera depositat alteram; sic agant, vt vni-tis viribus vnum corpus, et vnam actionem efficiant. Drama si suos numeros impleat, ostendit artificium nobile, magnum, elegans. Actio principalis argumen-tum est intellectus, et iudicii; partes autem illius sunt negotium gustus. Aliud enim est artis esse peri-tum, aliud in ea esse gustuofum. Antonius Mengs pictor aetatis nostrae celebris aiebat in Arte Graphica tantum fuisse Albertum Dürer, quantus erat Mi-chael Angelus Raphael; quis autem nesciat duos hos artifices gustu fuisse diffimillimos? Sic se res habet apud nos. Praeter illa, quae dicta fuere, tria sunt, quae *Formam*, speciemque *Dramatis* absoluunt: I. *Dispositio Partium*, quae sunt *Aetus*, et *Scenae*. II. *Dictio*. III. *Adparatus Scenicus*. Hic erit ordo di-cendi.

SE-

SECTIO PRIMA

De Actibus, et Scenis Dramatis.

DRAMA diuiditur in *Actus*, seu partes maiores, quarum officium est, ut vnaquaeque non paruam actionis primariae portionem exequatur. Graeci Poetae quamvis simili nomine non vterentur, rem tamen ipsam obseruarunt, et quod spatium temporis inter actum vnum ac alterum conclusum erat, cantione Chori, et apto quodam Episodio compleuerunt. Romanis eadem Dramatis oeconomia placuit; Chorum in Tragoediis retinuisse videntur, in Comoediis autem, postquam Chorus amandatus est, illa actuum interualla mimis, musica, saltatione, aliisque ludis occuparunt. Itali posteriores hoc exemplo incitati multa Ridicula, quae suis a locis dicta sunt Intermedia, mira verborum, motuumque varietate produxerunt. Sed quia nihil est difficilius, quam in Ridiculo reperi- re quod est melius, lusus eorum plus insipientias, quam salis habuerunt; tamen ad alia quoque theatra penetrarunt. Aliquod Dramatis interstitium facere est paene necessarium, quia non possunt in Scenis omnia exhiberi, quae facta fuisse docet historia, vel fieri posse ostendit verisimilitudo. Haec in illa partium intercapidine peragi cogitantur. Theseus in Supplicibus Euripidis inter actum secundum et tertium congregat Athenienses, decernitque voluntate communi Thebanos armis impetere, si renuant cadasuera interfectorum sepelienda dare. In Latinis autem Comoediis video tam arte nonnumquam connexos esse actus, ut non tantum exiguum tempus intercedat, sed vix alter ab altero dignosci queat. Generatim possum dicere, habeo enim certa observatione: Actus antiquorum Dramatumq[ue] actius inter se cohaerere, quam nostro-

strorum ; et illa temporis sp̄atia, quae duos inter actus continentur, minora esse, quam moderni Dramatici soleant facere: nisi Chorum in illis audiremus, continuo in cursu esse Drama diceremus. Horatius quinque actus postulat ad omne Drama, cum ait : *Neue minor*, neu sit quinto productior actu *Fabula*, quae posci vult, et spectata reponi. Atque ita fere confirmauit usus, gustusque communis. Caussam in natura spectaculi non inuenio, nisi forte sit ista, quod Spectatores ab intensione sensuum, quos audi contulerunt in theatra, auerti, retinerique praestet, vt hac ratione vel parumper conquiescant, vel adipitum suum irritari sentiant. Hoc inter actus quinque opportuissime fieri docere videtur experientia, cum ille numerus omnium propemodum Poetarum, qui maiora dramata considerunt, iudicio sit stabilitus. Scio plenam eruditione disputationem Abbatis Vatry de necessitate quinque actuum, quae tomo vndecimo Commentariorum Academiae Inscriptionum legitur. Porro Actus omnis habet finem, cum maior aliqua portio Actionis desinit, et theatrum fit vacuum. Sed quid interea faciendum? conserueturne proscenium vacuum? vel inducatur Chorus antiquorum: aut musico saltatu expleatur illud loci, temporisque spatium? Consulanter Dramata aetatis ultimae. Plurima, et omni ex parte rite ordinata exemplaria theatrum inter actus habent ab omni actione liberum; Poetae aliqui de gusto nouo pantomimos induxerunt: ita facit nulli non notus auctor Carron de Beaumarchais in Eugenia. Me quod adtinet, eo tempore, quo cessat actio, malo mea cogitatione in illis immorari, quae iam acta sunt; aut ad ea praecurrere, quae forte deinceps proditura sunt, quam Mimos, Saltatoresque spectare, et ideas illas, quas iam eatenus efformauit, perturbare, delereque. Hoc et boni Spectatoris spiritui, et naturae dramatis puto conuenientius. Confirmabor

in

In hac opinione, si me referam ad Choros veterum. Video enim in illis compendio repeti, quae facta sunt, et Spectatores, ut eorum, quae viderunt, facile meminerint, admoneri, atque ad futura praeparari.

Actuum munia singillatim haec sunt. Primus, quem Graeci περιτασσιν, vel etiam προδεσιν dicunt, partem argumenti enunciat, potiores personas per nomina, vel characteres indicat, et semina inuolutionis spargit. Non fiunt ista sine magna arte, et prudentia. Poeta enim in theatro loqui non potest; rei autem natura non sinit, ut aliqua Dramatis persona totam actionis conditionem in exordio spectaculi proponat; tum quod necesse sit Spectatores habere adtentos, tum quod cognosci non possit, qualē conuersionem, et finem habitura sit actio, in qua varia sunt hominum ingenia, diuersi animi, contraria consilia, pugnantes voluntates. Quis est, qui praesciat illa, quae futura sunt ex libero hominum arbitrio? Quapropter non possunt a culpa eximi, qui non solum rerum progressum et commutationem, sed etiam exitum manifestant ante tempus, et illam animorum suspensionem, quae homini solet esse gratissima, suffocant in principio, vates ignari, et male cauti. Sophocles inter antiquos est multo prudentissimus; Euripides non semel peccat; ita testatur Hecuba, et Iphigenia in Tauris; quod breuiter indica. Plautus usurpauit Prologos, sed plus enunciauit, quam debuit. Sunt et recentioribus plures, qui loquaçitatem illam, quam Plautus habuit in prologis, transtulerunt in actum pri-
mum, et ea certo praedixerunt, quae debebant ex-
pectari incertis animis; alii dum nimio cauent ope-
re, ne immature veniat ad notitiam, quod differri oportuit, rem secreto tenent, et fiunt obscuri; alii multa eorum, quae non faciunt ad propositum, di-
fertius memorant, et actum sic onerant rebus otiosis,
ut incertum Spectatorem adesse taedeat. Et multa
pan-

pandere, et necessaria tegere vitium est. Anglorum Comoediae hic accusantur. Qui in Poesi habentur egregii, partem argumenti explicant, partem reticent ad populi expectationem tenendam; initium dramatis a fine paullum remouent, viuaci quadam imagine phantasiam improviso feriunt, peculiares hominum characteres promittunt, nodos incipiunt, atque ita sensus omnes in auditoribus erigunt. In Actu secundo, et tertio magis magisque implicantur negotia, et varia turbarum concitatione ad exitum difficilla ostenduntur, vnde necesse est illam Spectatorum inquietem, et sollicitudinem, quid tandem sit futurum? vehementius augeri. Spes, et metus, gaudium, et dolor, aliaeque sensationes quanto magis alternant in animis, tanto perfectius est Drama, et delectatio suauior. Atque quartus prope finem ostendit viam ad exitum. Quintus omnium maxime feruet; quo diutius expectat auditor, hoc magis impatienter anhelat, optatque videre solutionem nodi. Ideo iam principium huius actus spectat ad finem, occipiuntque impedimenta sensim expediri. Violentus erit Poeta, si multas moras obiciat audiaturi Spectatorum. Κατασθοφή, seu conuersio extrema, et solutio fit e iacto semine, et plerumque finitur in ultima scena, qua sors potiorum personarum decernitur. - Plura sunt documenta, quae hunc in locum utiliter peti possunt e Poesi Epica. Itas Actuum proprietates quali exemplo faciam conspicuas? veterine, an nouo? - Antiqui sunt magis originales; venit in mentem Oedipi Tyranni, quem fecit Sophocles. Argumentum est istud:

Oedipus Thebarum rex comperto gemino flagitio, quod patrem Laium interemerit, et matrem Iocastam vxorem fecerit, oculos sibi eruit, et regnum deserit. Distributio partium quo modo instituatur, vide. In Actu I. Thebani diutina pestilentia, fameque vexati conueniunt ad regem Oedipum, et opem postulant.

stulant. Ex responso regis intelligunt missum esse Creontem, vt de caussa, opeque mali consulat Apollinem. Expectandum. Legatus redit, et caussam malam dicit esse hominem, qui Laium occidit; hunc puniendum. Sed quis ille sit? ignoratur. Rex nihil non se tentaturum spondet, vt reum cognoscat. - Observa partem argumenti: malum Thebanorum, caussam, et remedium; intuere studium regis pro communi salute solicitorum. Haec illa est protasis, quam esse debere superius dixi. - In *Actu II.* adest iterum Oedipus, hortatur populum, vt in auctorem caedis inuestiget; decernitque supplicium cum execratione. Venit Tiresias vates, quia iussus erat; sed loqui renuit. Posteaquam diu multumque frustra repugnauit, rem dicit ut est, et regem ipsum Oedipum esse Laii interfectorum adfirmat, Te, inquiens, iubeo parere decreto tuo. Magis inardescit Oedipus, quia machinam a Creonte vxoris fratre compositam iudicat, vt se deiecta thronum possit concendere. Et qui credat Oedipus se reum esse? conscientia propria crimen ignorat; Tiresias ira concitatus loquitur: solet autem ira vltra verum erumpere. Creon ambiebat thronum prae extero, vt putabatur, Oedipo, deditque consilium, vt acciretur Tiresias. Adde, quod Chorus etiam moneat non esse fidendum vati; Chorus inquam, qui semper prudentis, bonique viri partes agit. Tamen turbatur Oedipus, et Creontem arguit: Tiresias vero regem vocat in culpam. Ecce vt intendatur drama! In actu primo probus est rex Oedipus; hic iam suspiciosus, et asper. Metuo ne in deterius euadat. - *Actus III.* Creon vt audiit se in suspicionem insidiarum venisse apud Oedipum, quaerit an ita sit? negat sibi optabilem fore longaeuam, vel sane immortalem vitam cum tali opinione malitiae. Excusat se regi: Exquire, ait, rem primum, adtulerimne oraculum Delphis indeprauatum; tum de communicatione consilii de Tiresia.

resia. Nam si inuenieris vllum scelus meum, ipse quoque tibi auctor sum, vt me interficias. At ille magis commouetur animo; in festinatione insidiatoris non potest tuto differri vindicta; nam interea, dum quis cunctatur, oppressus fuerit. Regina Iocasta contentionem verborum discutit, Creon vtcunque mitigatus discedit, Oedipus autem queritur de Creonte, et Tiresia. Iocasta parat eum consolari. Sed eodem arguento, quo se putabat solatio fore, solicitudinem, et metum incutit; in quo admirabilis est a poeta dispositio. Tiresiae non esse credendum, Oraculum cum re non consentire arguit Regina: Olim Apollo dixit: Laium a filio occidendum; filius dum esset infans, feris expositus periit; Laius in triuio fuit occisus a latronibus. Ad nomen Triuui turbatur Oedipus; reddit enim in memoriam hominem a se interfectum in triuio. Accedunt indicia alia, e quibus non obscure arguat a se Laium esse caesum. Vnum est, quod animalium possit tenere suspensum: Solus erat Oedipus, cum hominem cecidit; Laius a latronibus est occisus. Ista dum cogitat, audit Seruum esse veterem, cui haec sunt nota; hunc adesse iubet. Interim Iocastae narrat se, dum esset Corinthi, intellexisse suum patrem non esse Polybum regem Corinthiorum; Apollinem Delphis respondisse: patrem a se interfectum, et matrem ductum iri vxorem; tristi oraculo territum statuisse non repetere Corinthum, sed tendere contra Thebas; in via occurrisse hominem in ea forma, quam Iocasta prius descripserat, et coorta rixa occisum. - Hic igitur omnia sunt in motu. Indicia, quae notant percussorem Laii, tempus, locus, similitudo personae, conueniunt. Restat vt sciatur, an percussor fuerit unus? et quos parentes habeat Oedipus? Oracula iam sunt luci vicina; terribilis est locus.

Actus IV. Iocasta cum videret Oedipum efferri animo, et curis supra modum adfligi, quod reputaret secum

secum et caedem, et coniugium, et exilium, Deorum opem implorare se velle dicit., vnaque Virum culpat, quod e praeteritis non faciat conjecturam ad praelentia. Nam si quae Apollo quondam Laio respondit, falsa sunt inuenta; quid est causae, cur haec tantopere metuat? Super ista venit Corintho Nuncius, qui mortem Regis, et decretum Cimiratis, quo rex esset creatus Oedipus, adfert. Regina quod austum altero regno maritum habieura sit, gaudio; quod autem prefecturus domo ad illud capessendum, dolori sibi fore dicit, ac Oedipum, ut solatur, accit. Hic ille quod audiret Polybum, quem patrem esse rebat, non sua manu, quod Apollo dixerat, mortuum, vna metus parte solvitur; sed restat altera, ne matrem occidat, quae animum habet anxium. Corinthius ut eum solicitudine liberet, affirmat, nec Reginam Corinthiorum illi matrem esse, nec Polybum fuisse patrem; se esse eum hominem, qui Oedipum ad montem Citheronem, dum oves pasceret, inuenerit; et acceptum ab alio pastore Corinthum ad regem detulerit. Oedipo venit in mentem, pastorem illum cundem esse seruum verulum, quem, ut arcana diceret, adesse iussferat. Iocasta rem iam prorsus intelligit, atque ideo disuadet Oedipo, ne ultra perget inquirendo. Iste purat Reginam obstatore timore ignobialis originis; at tu, inquiens, nihilo videberis deterior, etiam si ego reperiār proauiae seruae pronepos; aut etiam si ter venuimdatae matris filius. Est ex illo hominum genere, qui ita sunt inquieti et solliciti, ut ea quoque scire velint, quae calamitatem sumam, ruinamque adferunt. Iocasta ubi videt prope esse, ut omnia proferantur, relinquit Oedipum Choro. Venit Seruus senex, et scenam aperit horribilem. Narrat enim, sed valde inuitus, se Oedipum Laii filium a matre Iocasta accepisse, ut feris dilaniandum traderet; fuit enim dictum Oraculi: ab eo patrem perimendum.

E

Sed

Sed commiseratione motum se tradidisse huic homini, qui Corinthon adest, pastori socio. - Ita palam fiunt omnia in conuentu duorum senum. Oedipus nihil amplius quaerit de caedis auctore: se parricidam agnoscit. - In Actu V. venit Nuncius, et exponit ea, quae in proscenio fieri non potuerunt: Iocasta laqueo se suspendit, Oedipus oculos sibi eruit, ut neque intueretur, quos fas non esset, neque nosset, quibus veteretur. Educitur deinde persona miseris, ut constet, qua poena se adfecerit ob facinus ab ignaro commissum; et urbe exeat, feratque omnes illas execrations, quibus ante se adligauerat. Vbi sum? inquit; quemue in locum vox mea fertur? - Verba Apollinis sunt adimpta. Creon tametsi durus in Oedipum concedit, ut in palatium redeat, et valedicat liberis. Habe istud exemplum Actuum, quod plenum est doctrinis optimis! A principio usque ad finem intenduntur animi Spectatorum, non dissipantur; quod tum fieri debet, cum aliena, longinquaque negotia innescuntur. Scio esse scriptores, qui pulcrius esse autument sequi laboriosas ambages Amadisii, quam nobilis Sophoclis simplicitatem aemulari. Non mihi placet, si initium actionis a fine sit remotum; sic enim fieri est necesse, ut vel Drama euadat amplum, vel hiatus intercedant; utrumque impedit aestheticam phantasiam, et vivacitatem. Iurene postulare videor, ut Poeta suum Drama non multum reducat ab exitu? Hoc nisi faciat, aut opus coarctabitur ut solent esse picturae, quae res multas in pauca lineamenta contrahunt; aut magnam rerum partem post scenas agi patietur. Quis Spectatorum hac ratione cognoscat Charakteres personarum? Si loquendum mihi sit in genere: Dramatici veteres sua Dramata meliori cum arte inchoant, quam noui; et saepe etiam maiori cum iudicio finiunt. Inter Tragicos autem et Comicos antiquos hanc video esse differentiam, quod Tragici

gici feliciores sint in terminandis suis Actionibus, quam fuerint Comici praeter Terentium. Aristophanis enim, Plautique Comoedias non optime claudi facile animaduertimus.

Si Actus hi quinque nullam habeant fortunae mutationem, nullam rerum perturbationem, sed ordine recto procedant, et veniant ad exitum, *Simplex* est Fabula, seu *Actio theatalis*, vt fere illa Sophoclis de Aiace flagellifero, aut potius Aeschylus de Prometheus; talia autem exempla sunt pauca. Si vero Commutationes fiant, Nodique torqueantur, ac cursus negotiorum obiectu difficultatum impediatur, consiliaque perturbentur, dum denique impedimenta contraria vel concilientur, vel euincantur, *Implexum* est *Drama*, vt illud de Oedipo, et Iphigenia in Tauris apud eundem Sophoclem. Gratiore esse Fabulas compositas, et implexas, quam esse possint simplices, testatur conscientia propria; ratio rei est in vi, et spiritu mentis humanae, quae varietatem rerum suum veluti pabulum adpetit. Hic enim non adfiguntur oculi actionis uniformitati, sed incitantur varia spectaculorum multitudine; non est hic mens in contemplatione rerum quieta, tranquillata, sed in actione, et solitudine; non detinentur animi in aequabili motu dramatis, sed incertitudine rerum suspenduntur. Per inopinatos casus, fataque diversi generis res ita commiscentur, vt nullus e labyrintho exitus patere videatur; laborat auditorum mens, varii varia cogitant, et pugnant intra animos; unusquisque sentit exerceri se, vrgeri, et solicitari. Tandem Poeta turbatis rebus quietem, obscuris lucem restituit, et actionem totam ad ordinem redigit, finemque perducit. Dici non potest, quantam voluptatem faciant tales rerum, personarumque commutations, et agnitiones; qualis animam inspirent, et quam amplum campum aperiant affectionibus animorum,

quam aesthetica sit illa difficultatum obiectio, rerumque innodatio, et solutio, si talis sit, qualis esse debet. Nodi vel inueniuntur in re ipsa, vel a Poeta plectuntur; et habent hanc virtutem, quod actionem plurium rerum representatione ditent, augeantque; ad soluendos enim nodos tam Actores, quam Poetae conferunt suam operam: vnde ingentem rerum copiam exuberare oportet. Enodatio, seu solutio nodorum, et victoria impedimentorum debet esse naturalis, et plena. Primam illam dotem cur ita requiram? cogitet qui ista legit; plenam nodi expeditionem volo, ut Spectatores nihil prorsus habeant, quod ad consumationem, et exitum actionis desiderent, aut expectent. Sed de his in Poesi Epica; redeo ad Oedipum. Nihil hoc dramate ob continuas rerum, et fatorum conuersiones iucundius; nihil ob eventuum implicatorum seriem admirabilius; nihil ob grandium sensuum adparatum magnificentius; nihil ad commouendos animos vehementius. Qualis est hic catastrophe, seu conuersio negotii ad exitum nativa, et plena, talis ubique sit. Si Plautus, et multi nostratium hac lege procederent, eruditum gustum suauius adficerent, maioremque gratiam e theatro referrent.

Actus omnis habet sua segmenta, quae dicuntur *Scenae* a σκηνῃ tabernaculum frondeum, sub quo primi Comoedi sua spectacula ediderunt. Variam esse vocis huius significationem non ignaro; docuere me Grammatici, Historicique; eam solum adtuli, quae hoc maxime opitulatur. Tales Actuum partes possunt esse plures; olim erant pauciores, quam modo esse soleant; factum est, ut scena vnica absolveretur actus integer. Numerus earum, et longitudo statui non potest. Laudem habet Shakespear, quod nullam Scenam faciat inutilem; munus enim singularum est, ut progressum, et finem actionis vel impedire, vel facilitare satagat: quod nisi praestent, otiosae sunt. At idem

idem ille poëta offendit in hoc, quod non semper connectat suas Scenas. Est ista consuetudo multis in Anglia Comicis. Videbis abire personas, quae fecere Scenam, et orchestrā fieri liberam inanemque; deinde venire alios, qui alio de negotio sermones miscant, et auditores rerum incertos habeant. Vocabis in crimen Shakespearum? Si eum nosti, magnitudo nominis deterrebit te. Quod in picturis immortalis Raphaelis, et aliis magnorum artificum operibus solemus facere, hoc in Shakespear facies, et singularia illa pulcritudinis exempla, quae sine numero spargit per partes dramatis, extendes in totum, dicesque Tragoediam vniuersam esse bonam. Ceteri, qui poetae esse volunt hoc seculo, viderint ut se defendant. Nullum est vitium, quod excusationem aliquam praeferre non possit. Mihi ratio Dramatis persuasit Scenas illas, quae apte non cohaerent, esse in vitio, quia mentes in diuersa agunt, et ut actio suam vim perdat, faciunt. Scena omnis vel aduentu, vel discessu personarum discriminatur. Causa esse debet, qua propter aliquis venit, aut recedit. Vincula scenarum, et nexus obtinebuntur, si vel noua persona prouemiat, et noui aliquid adferat; vel alter aliquis abire, aut accedere videatur, vel signum, et strepitus abeuntis, aut accendentis oriatur. Germani, et Galli dum Scenas inter se colligare nituntur, indicare solent aduentum personae alterius; quasi Spectatores, qui sensus omnes in rem defixere, non possint obseruare, dum quis exit in conspectum. Est hoc indicium aliquando fine crimine; sed si frequenter accidat, et non tam actionis, quam connexionis causa fieri videatur, notam non effugiet (a).

(a). De Nominibus Personarum, et Titulis Dramatum ut nonnihil dicerem, tardius induxi in annum. Si Personae dramatici

SECTIO SECUNDA

De Dictione Dramatis.

DRAMA non sit, vt legatur, aut legendo recite-
tur, sed vt agendo in Scena represe[n]tentur: totum
Spectaculum Dramaticum perficitur Sermone, et A-
ctione. Sermonem instruunt Poetae, Actionem exhib-
ent Histriones. Hanc cogitationem Poeta nunquam
deponat; quia Dictionem Dramaticam rite non insi-
tuet. Scio me saepe reperisse in Dramatis, quae
cum legi, placuere; dum autem in theatro audii,
virtutem earum non persensi; alia vicissim pulcra fui-
se in scena, quae in legendō non adparebant. Caus-
sam istius discriminis in hoc esse dico, quod compo-
sitio Poetae Drama non absoluat, sed alteram eius
partem Actio personarum faciat. Numerus Persona-
rum agentium statuendus est ex necessitate actionis;
Dramata vti sunt varia, et multas, et paucas ostend-
dunt;

matis non habent sua nomina, Poeta facit quae sunt aliqua ra-
tione conuenientia, habentque etymologiam fabulae, vel per-
sonae congruam; ita Seruus fidelis Parmeno, salutifer Sosia,
iunenis Pamphilus, et id genus alia. Non erit vitium nomen
imponere per ironiam, vt facit Plautus, dum Trapezitam dicit
Misargyrum. De collatione nominum non obscure praecipit Ari-
stoteles Cap. IX. Adpellatio Dramatis est in arbitrio Poetarum;
tanto illa est melior, quanto magis tegit argumentum, exitum
que actionis. Occurrunt exempla diversi generis, in quibus de-
nominatio desumpta est a loco scena, ab actione ipsa, a per-
sona primarum partium, a vito, vel virtute singulari, a do-
ctrina morali, a catastrope, a charactere morum praecipuo. -
De his Ioa. Fr. Cailhaua, et Ephraim Lessing yberius. Plautus
non semper satisfacit. Quid Rudens, aut Truculentus? Ruden-
tem melius inscripsisset Tempestatem, Truculentum Rusticum. -
Dico propterea, quod si iam hoc vito laborare etiam aliqua
nostrorum dramata: imponit titulus lectoribus, et spectatoribus.

duunt; plures, quam quatuor supra decem, non admittunt magistri Poetics. Munia Personarum sunt diversa; nam vel fauent personae principali, vel aduersantur; Sermo, et *Dictio* adcommodeatur *Personae* dicentis, et *Affectui* animi. Hae sunt generales regulae sermonis. Loquaturne Sophocles ut Plato? Euriptides ut Demosthenes? Terentius ut Cicero? Personae theatrales nec Oratores sunt, nec Scriptores. Illae enim non solum voce, sed etiam oculis, gestu, motuque corporis loquuntur, et his adiumentis saepe plus enunciant, quam si multas sermonum periodos dicerent.

Si dicentis erunt fortunis absonta dicta,
Romani tollent equitesque patresque cachinnum.
Intererit multum Dauusne loquatur, an heros?
Maturusne senex, an adhuc florente iuventa
Feruidus? et matrona potens, an fedula nutrix?
Mercatorne vagus, cultorne virentis agelli?

Colchus, an Assyrius? Thebis nutritus, an Argis?
Scriptum ab Horatio legisti. De perspicuitate Sermonis, elegantia, et numero, de decoro sententiarum, et ceteris dictio virtutibus, quae sunt illustres, et necessariae, hic iam dicere abstineo. Doctrina ista praeoccupata est parte prima Aesthetices, et in Poesi Generali. Sermo hominis debet esse nativus; igitur vitiosus habetur, qui plus aequo est sententious, declamatorius, sophisticus, epigrammaticus; neque dictio Taciti valet theatro: talium enim Sermonum non est idem finis, et officium, quod Dialogorum Dramaticorum. Qui loquitur, caussam loquendi habeat, et ita loquatur, ut Decorum exigit; nec quarta loqui persona laboret: monuit idem Venusinus, qui sine dubio apud Plautum secus esse viderit. In Dictione Dramatum excellunt Terentius, Moliere, et Goldoni. - Poetae Dramatici dum adsunt spectaculo, curiosius obseruent, an sermo sit admodus Acto-

ribus? an cum gestu, motuque corporis bene consentiat? et suos oculos in hac actionis parte paeprimis detineant, quia paucas habemus obseruationes, et videtur crebrior esse defectus: non est par ratio scribendi, et dicendi. Pro Dramate ii sunt optimi, qui et Poësim, et Histrioniam exacte didicerunt. Sermo omnis de natura sua debet esse index, seu potius speculum mentium, et animorum. Quantae autem res, quam mukae, quamue diuersae confurgunt in mentibus, animisque humanis! Infistamus huic cogitationi; est enim foecunda, et admirabilis. Deinde videamus hoc, cuius testes esse possumus, quanta in nobis auditus aestuet cognoscendi corda aliorum hominum, et quanto in gaudio exultet animus, dum clare licet intueri sensa hominum, cogitationes, consilia, motus, et affectiones varias? Quid ita delectat in Physiognomia, ut multorum curas omnes, et insomnes vigilias in se hac aetate praesertim conuerterit? Putamus e vultu mentem animumque cognosci; hanc artem esse dicimus, quae ducat ad adyta. Non repugno; sed nonne multo certius ista intelliguntur in theatro, vbi homines ipsis sua sensa detegunt, cogitationes, et affectus in sermone ostendunt? Tutius vtique creditur confessioni propriae, quam incertae ariolationi, tum praesertim, cum in illa confessione non modo nullum falsitatis periculum metuitur, sed etiam sincera veritas euidenter cognoscitur. Sulzeri mei commentatio de Dialogo est ad rem praesentem.

Monologos extra theatrum in aliis Poeticae Artis operibus nequam audimus; talis est Cassandra Lycophronis, et multa Graecorum, Latinorumque Idyllia, quae postea imitati sunt alii, et μονολογον, αυτομονολογον, aut μονοδρον nominarunt. In aliquam harum classium non pauci referunt quasdam Chori veteris orationes iusto magis extensas, luctuosam Elegiacem querimoniam apud Sophoclem, et Euripidem,

in-

ingentesque illas declamationes, quas in Tragoedii Senecae usque ad taedium extremum audire cogimur. Quamquam si naturam, vel potius consuetudinem Dramaturgiae veteris adspicimus, sermones illos neque monologorum, neque monoprosoporum nomine venire dicemus; habiti enim sunt aut cum Choro, aut certe in praesentia Chori. In illis triginta quatuor Tragoediis, quas iniquitas temporum consumere prorsus non potuit, ne vnum quidem monologisimum inuenimus; nisi forte sit ille, quem absente Choro facit Ajax iam iam in gladium suo furore ruiturus. Hoc tamen verum est, sermonem aliquando sic instaurare, tamquam matus adesse in proscenio. Comici Romanorum Poetae tanto sunt liberaliores in solitariis id genus personis, et dictiōibus; quia nulla sere est Comoedia apud Plautum, et Terentium, quae non adferret Monologiam bene, vel male comparatam. Eorum exemplo facti sunt audaces nostri Dramatici; inducunt enim personas, quae solae Scenam faciunt; et longam secum ipsis orationem habent; aut, quod nullo modo potest sustineri, sermonem convertunt ad Spectatores. Monologum illa tantum Persona faciat; quae sua mente, phantasiaque vehementius est commissa; rari inquam sisint monologi, et breves; quia naturae conuentius est cogitare, quam secum colloqui; erumpimus aliquando in voces, dum animus grauiore quodam affectu laborat; intra nos ipsis sermocinamur, dum phantasia variis imaginibus occupatur. Qui suas cogitationes sibi ipsi dicit oratione prolixā, argumento est cum magna quadam commotione agitari, et domeni potius, quam sapienti similem esse. Medeam Coraelii, et Agamemnonem Raciniū necesse est in corde fonditus communiqueris; Medea enim mulier est, ac mater; Agamemnon autem dux Graeciae, pater, et iudex. Poetae tamen prudenter, quod breuem verique monodium dederint. Quos offici

officia sustinet Homo, tot personis aequiualeat; unde merentur aliquam excusationem, qui personam eandem in munia diuersa quasi distractam, et multiplicatam longiori sermoni inherentem faciunt: sermo ille solitarius dialogi instar est habendus. Ceterum ut evitetur Monologia, adsumuntur amici, cum quibus inueniuntur consilia; in quo tamen videndum est, ne sine necessitate factum videatur: malo enim audire Monologos, quam otiosas, frigidasque amicorum consultationes.

Aliam loquendi rationem nouimus esse in scenis. Loquitur aliquis in praesentia alterius; quem tametsi videat, audireque sciat, se tamen nec videri, nec audiri simulat. Talis dictio dicitur fieri *seorsim*, *ad partem*, vel intra se. Exemplum apud Graecos est valde insolens; quod cum scribo, non occurrit me legisse. Vnde aliquis existimabit sermonem hoc modo factum non esse Naturae conformem: Graeci naturae aemulatores studiosi non erant praetermissuri. Romani non ita sensere: Terentius in hoc sat modestus est; Plautus non mediocriter frequens; Seneca audax, et intemperans. Siquis eos excusare velit titulo Monologiae, mihi non semper satisfaciet; melius erit scutum, si dicat Orchestram Romanorum fuisse tam amplam, ut huic sermoni locus esse potuerit verosimiliter. Nostrri Dramaturgi, quorum gustui aliquando magis placent vicia, quam virtutes antiquorum, factum hoc Latinum in consuetudinem acceperunt propter utilitatem; hac enim ratione, quae prorsus est facilis, et scenam possunt animare, et lucem Spectatoribus, ut difficultates videant, accendere. Scaliger ille senior (alios non nomino) arbitratus est hoc licere. Mihi non videtur. Orchestra, quam Actores occupant, solet esse multo angustior; theatrum, in quo Spectatores copiosi, remotique sedent, magnum. Possuntne duas personae sic loqui, ut a populo procul audiantur,

tur, illae inter se non exaudiant? aut loquiturne aliquis secum in praesentia aliorum? certe hominem prudentem deterret metus opinionis sinistram. Estne verosimile, vt quis audiente altero rem dicat illam, quam cupit esse occultam? non se expedient, qui tueri volunt hoc vitium. Ego non video, quae possit esse necessitas, vt Poeta ad istum loquendi modum adduci debeat. Significandum est quidpiam auditoribus? forte gestus, et motus melius fungetur vicem sermonis vitiosi; gestum et motum spectatores intelligent, poetam criminis non arguent. Si tamen aliquando censeat fieri posse sine culpa, vt persona aliqua super sensum, vel rem prodat auditorio, faciet id breuissime, suo tempore, et in aliquo animi motu; atque ita faciet, vt audiri possit a Spectatoribus, sed sermonem ad eos non conuertet. Histiones putant esse nefas adloqui spectatores; ita rem agunt, vt Spectatores adesse nesciant.

SECTIO TERTIA.

De Adparatu Scenico Dramatis.

ADPARATVM Scenicum inter partes Dramatis numerat Philosophus. Hoc nomine intelligo illum *Theatri*, *Personarumque* habitum, qui ad veram actionis representationem fieri debet. Quid sit *Theatrum*? quid *Scena*? quid *Proscenium*? quid *Orchestra*? quid *Pulpitum*? aliaque ad finia verba necesse est habere cognita, vt vetera, nostraque Dramata sint in aper- to. De Theatris antiquis consuli possunt M. Vitruvius, C. Plinius, Iustus Lipsius, I. C. Scaliger, Iacobus Gronouius, Ioannes Georgius Graeuius, Bernardus Montfaucon, et alii huius generis Historici, Chalco- graphi, Architecti, Pictoresque periti, qui talia Eu- do-

dorum domicilia praeclarus descripsere. C. Plinius Secundus Naturae, Artiumque scientissimus scriptor dum se sua in historia conuertit ad Theatra Romana, incredibili quadam admiratione tenetur, ut mihi non videatur inuenire verba, quibus adaequet eorum mollem, magnificentiam, superbiam, impendia, insania. Romani ut ostenderent terrarum orbem a se deuictum esse, omnia orbis miracula suam in urbem collegerunt, et uno in miraculo vniuersa spectauent. M. Aemilius Scaurus fecit in aedilitate sua opus maximum omnium, quae unquam fuere humana manus facta, non temporaria mora, sed aeternitatis destinatio. Theatrum hoc fuit inaudito genere luxuriae. Marmor, argentum, aurum, columnae, signa aerea, tabulæ pictæ, vestes Attalicae, aliaque decora super omne pretium. - Quid Theatrum Ligneum C. Curionis? - Contemplatio tam prodigae mentis afferat animum, et a destinato itinere digredi cogit, debeo dicere cum Plinio. Theatra euntis seculi sunt multum diuersa ab antiquis; forma, magnitudo, ornatus, instructio, et alias vtriusque proprietates tantam disparitatem faciunt, ut nec illorum Dramata possint apud nos rite exhiberi, nec Actiones nostrae videantur Scenis antiquis apte conuenire. Proscenium veterum, seu illa Theatri portio, in qua agebant et loquebantur maxime histriones, referebat plateam, seu vicum urbis, vel forum, aut regionem extra urbem; in Theatris nostris mutationes sunt variae, vrbs, palatium, cercer, campus, siluae, et omnis ille locus, in quo fit actio. Commune vitium apud nos est angustia nimia. Demus theatris maiorem latitudinem, et non uno vitio liberabimus Poetas, Actore que. Poeta sapiens cum Drama construit, Theatrum habet ante oculos. Priusquam admittit aliquid in actionem, inquirit acute, perspicaciterque, an possit in theatro congruentè peragi? nihil est, quod incon-

consulto faciat. Accedit ad Theatrum Decoratio, quae olim erat multiformis; et valde sumptuosa; nunc apud nos potissimum consistit in pictura loci illius, in quo Scena defigitur, et actio tota consumatur. Pictoris munus hoc est, ut nihil aliud ostendat, quam quod necessario interest ad Drama. Locum illum pingat, et ita pingat, ut Spectatores aliena quadam imagine non auertat ab argumento rei. Volo dicere: Decoratio tota Phantasiam Spectatorum adiuuet, ut unusquisque credat se ibi esse, ubi statuitur Actio.

Actorum Vestitus, et adparatus est varius, sed cuique suus, et proprius. Non est satis habitum Comicum a Tragico separare. Quo fuerit vestitus veritati propior, hoc maiorem vim obtinebit actio. Iulus Pollux multa de vsu veterum Scenicorum in scripta retulit. Graeci Personam, seu laruam, fictamue faciem, et Tuba adsumsere in theatro. Tuba quem in finem fuerit? facile adsequor, dum ingentia eorum theatra, et in omnem partem effusa spatia contemplor animo; necesse putabant in subsidium accipere tale quoddam organum, quod vocem humanam exaugeret, eamque per immensum campum usque ad aures infinitae multitudinis articulatum perferret. Sed cui bona inanis illa Persona fuerit? an ut celaretur actor, vel alia de causa? nondum est extra dubium. Hunc eorum adparatum, personam inquam, et tubam, si quis sibi clare praesenteret, non potest non intelligere, Histriones illos nec vocem recte variare, nec affectum animi vultu declarare potuisse. Dicamus, quod est: actionem istam theatralem naturae, veritatique repugnare; ineptam esse, ridiculam, deformem. Doleo non fuisse talem eorum Histrioniam, qualis erat Ars Dramatica. Quid ergo fuit, quod Spectatores certatim adtraxit, et tanta voluptate detinuit? Drama ipsum aio, Musica, et Theatrum. Drama esse debuit arte laboratum; hoc populus artis in-

intelligens expectauit: Musica omnibus numeris abso-
luta; Theatrum mira rerum varietate decoratum.
Quantum aeris pretium in ista fuerit editum, inde po-
test aestimari, quod vnius Tragoediae repraesentatio
Classem integrum impendio pecuniae superauerit. Olim
haec fuerint. Theatralem vestium adparatum duo faci-
unt: Decorum, et Elegantia; nihil est in ambitu nostrarum
Artium, quod bono cum gustu fieri non debeat. De-
corum postulat, ut habeatur ratio aetatis, gentis,
conditionis, temporis, loci, actionis, et tota vesti-
menti constitutio sit Characteristica. Romani in hoc
erant accurati; nam etiam colorum, aliarumque mi-
nutarum discrimina obseruarunt: narrat hoc post ve-
teres Gyraldus. Vestitus ille pro theatro erit Elegans,
qui non est superuacaneus, non inutilis, non infor-
mis, sed naturalis, et honesto, certoque fini ido-
neus. Generatim loqui videor? non prorsus: sic vo-
lo, et satis est: Nihil est pulchrius humano vultu,
nihil artificiosius corpore; ideo quidquid est, quod
ista deformat, et impedit, abiiciatur. Si quis mihi
hic etiam mores, et consuetudinem tenendam ob-
ponat, et dicat hoc illud Graecorum πεπτον exigere,
seu sic virtus, seu vitium; respondebo: in adparatu
scenico seruandum esse modum, quem ratio, gustus-
que bonus praescribit; non ille, quem leuitas facit,
et imprudentia. Vestitus ille, quem aequa mens,
probusque sensus reprobat, tum tantum adferatur in
theatrum, quum deridiculo habendus erit. Utinam
non frustra loquamur! Histriones nostri non se adcom-
modant vero in vestibus gustui; primi sunt, qui no-
uas vestimentorum formas excogitant, et extra sce-
nam ostentant; felices si hac etiam in arte sectatores
inueniant.

LIBER SECUNDVS
DE
TRAGOEDIA.

CAPVT PRIMVM.

De Nominis, et Origine Tragoediae.

DE *Nomine*, Tragoediae varia est Hominum eruditorum opinio. Primo loco sunt, qui a voce τραγος hircus, et ὁδη cantus nomenclaturam fieri volunt; abeunt autem in duas partes. Aliqui enim aiunt Tragoediam primitus fuisse carmen decantatum in honorem Bacchi, cui hircus vinearum hostis immolari solebat; quod colligi potest e Latinis M. Varrone, Virgilio, Ouidio, Martiali, et Aelio Donato (a): unde hoc tantum certum videtur, quod ait Aristoteles, Demosthenes, Plutarchus, et Diodorus Siculus: Tragoediam in Liberum, Patrem, seu Dionysium referendam. Haec est causa, quod Histriones τεχνηται Διονυσος fuerint dicti. Alii proprius ad veritatem accedunt, qui tradunt, Poetis Tragoediarum conditoribus, qui de gloria ingenii, primatuque Poeseos decertabant, hircum esse datum in praemium, signumque

(a) Vide *Varronem* de Ra. Rustica Lib. I. Cap. 2. *Virgilii* Lib. II. Georg. posteaquam damnum a Capris illatum vitiibus exposuit, non aliam ob culpam, inquit, Baccho Caper omnibus aris caeditur -. a vi. 373. Sribit *Ouidius* Lib. XV. Met. Vite Caper morsa Bacchi mactatus ad aras ducitur vitoris. Et Lib. I. Fasti Rode Caper vitem; tamen hinc cum stabis ad aram in tua, quod fundi cornua possit, erit. - Verba aliorum non adscribam.

que victoriae ; ita Horatius, Tibullus, et Nonnus (*a*). - Secunda Tragoedias deriuatio nonnullis orta esse putatur a verbo τευχή, quod duplice significatione pollet apud Graecos; dicit enim mustum, seu vinum nouum, et faecem vini; quod utrumque refertur ad Tragoediam. Cantores quippe Tragoediarum, prae-
sertim qui voce fuerunt argutiore, Liberalibus, seu die festo Liberi patris utrem musto plenum pro solenni mercede, et corollario acceperunt : cuius rei testis est Lucilius, Eusebius, et alii; Actores autem Scenici, priusquam personarum, seu laruarum usus erat repertus, ut agnitionem Spectatorum tanto certius fallerent, faecibus ora perlinebant: credo dicenti Horatio (*b*). Sed si valeret haec etymologia, τεγγωδία dici deberet, quod iam obliterauit Porphyri-
on, non τεγγωδία. Minus verosimilis est ista coactio. - Tertio Tragoedia fuit etiam nonnullis dicta Tetragodia, quod τετραγωνας seu quatuor certamina consti-
tuerit, ait Isaacius: quibusdam τετραγονη placuit, et quae dicere piget. Non agam Grammaticum; quantum erat necesse de nomine frequentatissimo, tantum volui dicere: item de vocabulis qui volunt agitare, per me licet, faciant.

Originem, et initia Dramaturgiae sic soleo considerare, ut res alias diuersi generis multas, quae sunt enatae in usum, commodumque nostrum. Eacum est opus aliquod industria hominum; adprobationem abstulit, et placuit. Accesserunt alii, et iterum alii; emendarunt, auxerunt, formarunt. Tan-
dem

(*a*) Dicit enim Horatius in A. P. Carmine qui tragico vi-
lam certauit ob hircum, mox etiam agrestes Satyros nudauit
&c. Tibullus autem Lib. II. Eleg. 1. Agricola et minio suffusus Bacche recenti primus inexperta duxit ab arte choros.
Huius datus a pleno memorabile munus ouili dux hircus pecu-
ris. Nonnum in Dionysiacis Lib. XIX. relinqu. (*b*) Versus
illius ex Arte Poet. paullo inferius dabo.

dem per ingenia multa, et additamenta, per manus operosas, et varia studia coaluit Ars, in quam illi, qui dedere primordia, curas cogitationesque suas nec voluerunt, nec potuerunt intendere. Casus ostendit, quod mens inuenire non potuit; et forte fortuna accidit, quod prouidentia non putauit. Redeamus ad prima illa Bacchi festa, quae veteres nulla lege, sed temere coeperunt agere; occupemus illa tempora, et adspiciamus inordinatam gestientis populi multitudinem. Quis nostrum audeat? aut cui veniat in mente dicere: inde aliquando Tragoediam orituram? Si Solon ille sapientissimus animo prospicere potuisset, Tragoediam olim adscensuram ad eam dignitatem, in qua posteri collocatam viderunt, numquam equidem erat vetiturus. Vetus autem, et lege publica vetuit (a). Si historia plus habet fidei, quam mea opinio, prima Tragoediae origo a festis Bacchi repetenda est. Quum enim cantus ille sacer ageretur, homines aliqui prae ceteris viuaciore spiritu incitati Tragoediam, seu carmen aliquod vel studio praeparatum, vel temere conceptum in honorem Liberi Patris decantarunt, suamque pietatem et laetitiam per cantum, et tripudia effuderunt. Hic est ille Chorus, quem supra descripsi, vsu consuetudineque tam antiquus, quam superstitione Deorum religio; in suo principio, ut solent esse rerum initia, simplex, rudis, et insipidus, in quo tota Tragoedia consistebat, inquit Laertius. Placuisse rem inde certum est, quod Chorus ille Cantorum ad cultum aliorum Deorum certatim fuerit translatus: consertis manibus obibant sacros eorum focos, et carne victimarum saturi numero

F

mina

(a) Cum Athenis fabulas Thespis ageret, adfuit Solon rei nouitate inductus. Displicuit actio, Thespiderum grauiter reprehendit, et Tragoedias doceri lege prohibuit; narrat Plutarchus, et Diogenes Laertius.

mina sua multo cantu celebrabant. Hoc erant apud Graecos primum Tragoediae exordium. An casu incidenterint in istum morem? vel exemplo aliarum gentium sint perducti? dispergunt alii; possunt enim in utramque partem. *Thespis* Atheniensis ausus est istam Chori religionem profanare, et simplicitatem interrumpere annis ante Christum natum circiter 537; nam ut Scripta ferunt Plutarchi, et Porphyronis, cantores ille suos per potiora Graeciae oppida circumuexit, eisque Histriōnē vnum addidit, qui dum Chorus a cantu conquisēcīt, ludum iocumque faceret, et inexperto hoc spectaculo populum lucraretur. Ista est ratio, quod Thespis Graecis Romanisque Scriptoribus non vulgaribus dicatur inuentor Tragoediae; pro omnibus esto Horatius (a). Successere plures, qui in excolenda, perficiendaque Tragoedia operam posuerunt; sed nemini plus, quam Aeschylō, debet antiquitas. Cum enim Artem Tragicam confusam, immitemque vidéret, Choros, qui antea disiuncti erant, in vnum contraxit, crebra Histriōnum responsa, et inficetos ludos abstulit, caedes ab oculis Auditorum remouit, personas, et habitus, ad apparatusque scenicos ornatiōres induxit, pulpita, ut actores exaudiri conspicique possint, in sublime erexit, et tantum hic unus praestitit, ut dignus fuerit habitus, qui Tragoediae pater adpelletur, et mortuus in Dionysīis inuocetur: ita tradit Philostratus in vita Apollonii, consentitque aliorum Scriptorum narratio (b). Tandem Sophocles poeta Ciceroni diuinus, et

Euri-

(a) Ignorū Tragicae genus inuenisse Camoenae dicitur, et plaustris vexisse poemata Thespis, quae canerent, agerentque perundi faecibus ora. (b) Post hunc personae, pallaeque repertor honestae Aeschylus, et modicis instruit pulpita tignis, et docuit magnumque loqui, nitique cothurno, ait idem Horatius in A. P.

Eurypides Aristoteli τραγῳδίας, quod defuit Tragoediae, perfecerunt e gusto Atheniensium. Multas mutationes cum habuisset Tragoedia, conquieuit; quia consequuta est suam ipsius naturam (a).

CAPUT SECUNDUM.

De Tragoedia nostra, eiusque proprietatibus, et natura.

TRAGOEDIA ex omni poesi talis est, ut maxime populum delectet, et animos adlicet, dicit Plato; cum Epopoeia habet maximam similitudinem. Aristoteles dum de Poetica scribit, tam diligenter agit de Tragoedia, ut inter omnia poemata hanc illi fuisse potissimum, carissimumque debeam credere. Principia, regulaeque generales apud eum bonae sunt, sed paucae; quamuis in hac doctrina sit copiosior, tamen Artem Tragicam, ut esse debet, complexus non est. Vnum erat Atheniense theatrum, quod ille nouit; Tragoedi quidem ante eum tam multi, ut si nomina eorum diuersis e Scriptoribus congregemus, librum faciant; sed cum ipsis non cognominet, fatis eloquuntur, non fuisse meritos. Aeschylum, Sophoclem, et Euripidem saepe commemorat; at exempla, quae normam ostendunt, gustum aetatis hodiernae non satiant. Igitur alii etiam magistri erunt adsumendi, et natura Spectaculi Tragici expendenda, ut pleniorem Tragoediae effigiem conformemus, gustumque eius delicatum sentiamus. Iam nunc multi sunt, et gustuosi

F 2

homi-

(a). Ait Aristot. Cap. IV. de Poet. - Disputatio Cl. Prof. I. I. Eichenburg de Origine Tragoediae contra Doctorem Brown videri potest in versione Germanica Libri de Poesi, et Musica.

homines, quibus illae potius Tragoediae placent, quae ad doctrinam Aristotelis, Petri Cornelii, Gallorumque praecepta studiosius exiguntur: hae videntur optimae. Quid olim suo in exortu fuerit Tragoedia? superius declaraui; quid modo sit, et qualis esse debet? quae illius proprietates, et natura? huius loci est dicere. Saepe in hoc argumento loquetur Aristoteles: illum libenter, utiliterque audio. Si colligantur eius verba, quae scripta sunt ad cognitionem Tragoediae, aut hunc, aut similem sensum facient: Tragoedia representat Actionem, quae est grauis, et magna, calamitosa, et tristis, ad metum, et commiserationem (a). Noui bene variantes opiniones, et descriptiones. Ego nec concertabo cum viris doctribus, nec quidquam eorum referam, quae adhuc dixi. Tragoedia est Drama; quae libro proximo dicta sunt, huc etiam dicta intelliguntur. Ut autem *Actio* sit *Tragica*, praeter alias proprietates necesse est I. sit *Grauis*, et *Magna*; II. *Calamitosa*, et *Tristis*; III. *Metum*, et *Commisserationem* moueat. Qua propter Euripides rogatus ab Archelao Macedoniae rege, ut de se Tragoediam scriberet, abnuisse dicitur, deosque precatus, ne quid regi eueniret, quod Tragoediae materiem daret. Prima Tragoediae dos est

(a). Praecipua Philosophi verba hunc in locum sunt Cap. VI. Εσίν τὸν τραγῳδία μημονος πράξεος σπουδαῖας καὶ τελεῖας, μηγέθεος ἔχοντος, ὑδυσμένη λογος, χωρὶς ἐκατὸν τῶν ἐιδίων ἐν τοῖς μορφοῖς δραματινοῦ, καὶ γέ δι απαγγελίας (alii legunt ἐπαγγελίας) ἀλλὰ δι ἐλεύ χαι Φόβος παραπομπα την τον τοιτων παθηματων καθηρσιν; quae tametsi clariora fint, quam haec latini interpretis Antonii Riccoboni: Est igitur Tragoedia imitatio actionis probae, et perfectae, magnitudinem habentis, suavi sermone, separatim singulis formis in partibus agentibus, et non per enarrationem, sed per misericordiam, et metum inducens talium perturbationum purgationem; tamen multa dubia commouerunt: inde tam diuersi sunt Commentatores.

est Grauitas, et magnitudo Actionis; secunda Calamitas, et tristitia; tertia sequitur e duabus: Metus, et commiseratio. Ibo plane hac via; quae Actio sit grauis, et magna? quae calamitosa, et tristis? quae virtus illius, et efficacia? demonstrabo. De Dictione, quia iam aliunde potest edisci, nihil dicam.

SECTIO PRIMA

Actio Tragica sit Grauis, et Magna.

GRAVITAS, et **Magnitudo Actionis** spectatur vel *in Persona*, quae illam perpetrauit; vel *in seipsa*, vel *utrobiusque*; nam ista duo non semper conueniunt, ut actio sit magna tam in *se*, quam in persona. Noti omnia Alexandri M. facinora erant sublimia: Lysimachus leoni obiectus, Clitus hasta confossum, Callisthenes cruciatibus enectus, Thais insanienter adamata, Persepolis in flamas tradita, testatur eum a sua magnitudine decidisse. Magna est aliquando actio, quamvis persona sit humilis, vti suo facto docet Cy negirus Aeschyli frater, qui fugientem nauim Persicam natando adsequutus primo quidem dextra, tum sinistra truncatus dentibus tandem prehensam e fuga retrahere laborauit, et non prius animum, quam vitam dimisit. Illa demum actio est vere magna, in qua et personae, et rei magnitudo suspicitur: Clementia Titi Caesaris sit exemplo (a). Haec vt se habeant, oportet vltro inquirere.

F 3

I.

(a). Titus tametsi fuerit amor, et delicium generis humani, habuit tamen dues patricio genere iuvenes, qui beneficiis, et amicitia Principis incitati vitam, et imperium petierunt. A Senatu morti adjudicatos seruauit, nihil amplius, quam vt desisterent, monehs, et si quid praeterea desiderarent, promittens se tributurum. Tribuit, narrat Suetonius etc.

I. Quam *Grauis et Magna sit Actio*, aestimari debet a *Conditione Personae*. Personae Tragoediae vel agunt, vel patiuntur; in utroque isto Personarum genere duo considerantur: *Fortuna*, et *Mores*. Prima ergo Personae conditio est *Fortuna*; haec autem vult, ut personae principales, quae in Tragoediam veniunt, potissimum sint illustres, et magnae; quales sunt reges, principes, imperatores, dukes e castis, et viribus, heroes utriusque sexus: Nero, Codrus, Hercules, Cleopatra; - nam quemadmodum in Epopoeia, sic in Tragoedia locum habere possunt mulieres. Imo si hoc fieri nihil vetat in Epopoeja, plane fas erit in Tragoedia; grauior enim est *Actio Epica*, quam esse debeat *Tragica*. Dux illustres potissimum esse personas, quae argumentum Tragoediae faciunt; fieri namque potest, ut persona conditione sui status inferior actionem edat tantam, quanta sufficit cothurno, Musaeque Tragicae: Lusor Moori, Miss Sara Sampson Lessingii, Romeus et Iulia Weissii, Barnwell puto Georgii Lillo - dignae sunt personae, quae cum regibus, et principibus Cornelii, ac Racinii componantur. Et quid tandem praecelsae magnitudinis suis in personis retinebunt Bacchae, Philoctetes, Alcestis, Prometheus, aliique veterum Tragoediaram homines, si ex ratione aetatis nostrae tam nobilis, ac magnificae aestimentur? Paene civilis adparet eorum conditio, dum eam ad sublimitatem nostrorum Principum consero. Fit autem peruersa quadam opinione, quod saepe maiora illustrioraque reputemus ea, quae a nobis plurium seculorum interuallo sunt remota. Si magnitudo actionis suppleat, quod deest magnitudini personae, vel obliuiscimur humilioris conditionis, vel actionis illius magnitudinem super fastigia regum ad tollimus. Hoc tamen verum est: *vitia*, *virtutesque magnas magnis personis potius conuenire*; et quanto sublimiores sunt homines, tanto magis eorum actionem

nem esse spectabilem, et ad commouendos hominum animos, ad incutiendum terrorem, commiserationem excitandam idoneam. Si ciuilis est persona, quae caput est Tragoediae, cochurno induitur, non focco; seu ita illi omnia adcommendantur, vt ad dignitatem grauitatemque Tragicam nihil prorsus desiderari possit. Ita enascetur haec vtilitas, quod Spectatores, quorum partem non paruam Ciues efficiunt, maiores sensus adsumant, discantque sublimius et cogitare, et agere. Dionysius Diderot, cui Musa theatalis non parum debet, Ciules Tragoedias studiose tueri, commendareque non dubitat. Sunt adhuc inter Praeceptores artis iudicio graui, qui Ciulem id genus Tragoediam ad Tragicam magnitudinem, maiestatemque adlurgere non posse contendunt; vera inquietes Tragoedia vel illustrem aliquam personam habeat, vel si ciuale sit argumentum, multas personas instar vnius contineat, sortemque miserabilem numerosae familiae verset; vt quantum deest magnitudini personae, tantum ad crescat actio, et illustretur a multitudine.

Altera Personarum conditio sunt *Mores*, eorumque characteres; in qua considerationes occurruunt multae, et ponderosae. Persona, quae agit, vel bona est, vt Polyeuctus; vel mala, vt Atreus; vel in medio posita, vt Oedipus. Aristoteles censet optimas esse Tragoedias, in quibus personae nec penitus probae, nec prorsus improbae, sed inter eas mediae ostenduntur. Cum enim Tragoedia opinione illius misericordiam, et metum concitare debeat; si improbus in calamitatem dederatur, neque admodum miserabimur: flagitorum deformitas auferit misericordiam; neque metu corripiemur, quia nemo, nisi sit ipse sceleratus, putat sibi euenturum, quod improbus aliquis sua culpa fuit promeritus. Cum autem spectatores actionis Tragicae censeantur esse probi, non est existimandum eos improbi hominis calamitate perterritos.

rendos. - Si vero probus aliquis infortunio quodam magno obruatur, indignationem potius excitat in eos, qui sunt artifices calamitatis, quam commiserationem infelicitis, aut metum miseriae. Quamuis virtutem non semper sequamur, tamen ita sumus comparati, ut probitatem aestimemus, eique praemium, non supplicium depositamus. Quapropter melius inducentur in theatrum, qui medio quasi loco inter probos, et improbos constitere. Quales illi sint? docet idem Philosophus; scilicet, qui nec virtute, nec vitio admidum excellunt; qui peccant imprudentes, ut nec notam improbitatis contrahant, quia inconsulto sunt lapsi; nec nomen boni hominis mereantur, quia officium eius sunt transgressi; qui denique non tam suo scelere, quam errore quodam humano, vel aduersa fortuna, aut aliena crudelitate in calamitatem sunt delati. Talem omnino fuisse accepimus Oedipum, Thyestem, Ariadnem, et Andromachem; in quibus neque virtutes adparent magnae, neque fuma vitia referuntur. Oedipus patrem imprudens interfecit, Thyestes carnes liberorum inscius comedit, Ariadne muliebriter credula Theseum redeuntem in patriam est sequita, Andromache dispositione fatorum in captiuitatem est abducta. Quid Orestes, qui iussu Deorum matrem e vita exturbauit? hic illius error est, et infelicitatis causa. Si Nero, quod matrem occidet, ardentibus furiarum taedis agitetur, nec terrem, nec misericordiam faciet; at si Graeci videant suum Orestem eadcm ista calamitate torqueri, commiseratione, metuque turbabuntur, quod credant illum egisse Deorum imperio, et ad parricidium non sua voluntate, sed fatorum necessitate inductum. - Vereor, ne hic aliqui vel Aristotelis doctrinam, vel poetarum optimorum Tragoedias erroris arguant; possunt enim perfacile obseruare pauca Tragoediarum exempla cum ea disciplina, regulaqua conuenire. Vnum et alte.

alterum commemoro. Nonne Medea fuit improbitatis inaudita mulier? Hippolytus autem purissima vitae castimonia iuuenis? tamen Euripides, et post eum alii hunc, et illam accipere, tragicoque poemate exhibere non sunt veriti. Idcirco dicam pro Aristotele: Non omnes probos, improbosque excludi a theatro tragico. Dum legem illam pro certa statuit, eam duntaxat Tragoediae formam proposuit, quae est optima; nec quicquam aliud voluit, quando tam caute praecepit, quam quid sit in ea praestantissimum, indicare. Nam si illi, qui grandi quadam iniuria laborant, et infelices sunt, maiorem sui commiserationem moueant, quam odium, et auersationem eorum, qui calamitatem illam intulerunt; aut si supplicium improborum sit tale, ut a simili scelere Spectatores de terrere debeat; probi, improbique homines bene venient in Scenam, et in meseriis suis cum commiseratione, metuque spectabuntur. Quid? si proba illa persona, cuius in caput ruina intentatur, machinationem illam improbam, et scelestam in auctorem conuertat, ut ille male pereat, qui alterum sine suo merito perdere nisus est? quod in Amano compleatum nouimus; tanto magis licere Tragoedias putandum est. Aut si insensus aliquis non tam scelere, quam errore, aut imbecillitate alterius perferatur in ruinam, et occidat; nonne miseranda potius erit infelicitas boni viri, quam detestanda imprudentis hominis saeuitia?

II. Altera *Actionis Magnitudo* spectatur in opere, seu in seipso. Non est mihi sermo de illa magnitudine, quam facit virtus, et honestas; in qua ego, dum Epopoeiam euolueram, characterem heroicum collocaui. Musa Poetica, sicut iam dictum est, non secus in Tragoedia, quam aliis in poematis solet facere; pertractat virtutes, et vitia. Hoc loco eam solum magnitudinem quaero, proponoque, quae sit idonea,

nea, dignaque argumento Tragico. Non de morali et honesta, sed de physica et materiali magnitudine agendum mihi esse sentio. Atque ita opus aliquod magnum esse potest in caussa, et destinatione; in exordio, et continuatione; in exsequatione. Si enim caussa sit gravis, quae suadeat; si finis excelsus, qui urgeat; si animus masculus et fortis, qui inducat; si negotium arduum, quod inchoatur; si difficultas magna, et varia, quae superatur; si denique ille sit exitus, qui strenue fuit inquisitus, necesse est magnam esse actionem in seipsa. Throno deiicienda est Athalia; caussa est grauissima, quia per caedem regii sanguinis conscendit solium. Sed periculum est adgradiri, difficile exequi. Ausus est Ioiadas Pontifex quod erat aequum, et arduum; Athaliam deiicit, et loam puerum vnicam Dauidis progeniem exaltat (a). Obsequandum est: quatuor illas proprietates, et characteres magnitudinis non semper esse coniunctos; nam, ut in hoc vnicum aduertam mentes lectotum meorum, dispar est aliquando euentus exordio. Illa demum est actio magna, in quam omnia magnitudinis elementa, praesidiaque conueniunt. Caedes Iulii Caesaris, et Vindicta Medeae, quamvis mala sit, talis est. - In ipsis, et similibus actionibus est aliqua species virtutis heroicae; non illa quidem, quam ad Epos postulaui, sed quae in Tragoedia exhiberi, si nemque suum obtinere possit. Alius enim est Heroismus Epicus, aliis Dramaticus; in illo sola virtus esse debet, in isto scelus etiam potest habere locum. Ratio est: quia Epopoeia admirationem, Tragoedia miserationem et timorem debet excitare; admiratio inducit ad imitationem, metus et commiseratio ad fugam. Est autem imitatio virtutis, fuga criminis: quod utrumque ad institutionem humanae vitae pertinet.

Be.

(a) IV. Reg. II. et II. Paralip. 22.

Bene igitur audacia Catilinae , similiaque virtus educuntur ad theatra (*a*). Talia argumenta cum adnuntiantur , dici non potest , quanta sit expectatio in animis Spectatorum ; optant , aut metuunt , sensusque omnes in progressum operis toti quanti intendunt . Si audacia illa speciem virtutis , fortitudinisque praeserat , quamvis impium sit armari in patriam , erunt tamen homines , qui temerario , sacrilegoque Catilinae bene velint . Usque adeo magna vis est virtuti , ut ipsum etiam scelus , quod umbram habet illius , homines capiat , et delectet .

SECTIO SECUNDA.

Actio Tragica sit Calamitosa , et Tristis.

SECUNDA proprietas Trageediae est *Calamitas magna* , grauisque : *Calamitosa* , et *Tristis* debet esse *Actio Tragica*. Oritur autem calamitas ex Malo ; quod quam sit varium ? non uno sermone proposui (*b*). Carcer , exilium , incendia , fames , pugnae , cruciatus , caedes , funera , clades , pestis , amentia , orbittates , desolatio regionis , et quaecunque magnam quamdam indignitatem , atrocitatemque habent ; mala sunt , quae vel interimunt , vel acerbo vulnere percussos cruciant . Calamitatem comicitur Tristitia ; sunt enim molles in calamitate mortalius animi , ait Tacitus . Quanto maius est malum , tanto grauior accidit calamitas . Ideo videndum est , quibus modis possit augeri ? Multos esse iam olim docui ; in Tragedia duo sunt praeceipui : primo , si malum aliunde magnum inferatur ab amicis , et cognatis ; secundo , si ple-

(*a*) De Characteribus heroice sceleratis , vel scelerate heroicis Ephraim Lefring in sua Dramaturgia .

(*b*) Doctr. Boni Gust. Par. II. Lib. 2.

plena e scientia , e deliberata voluntate inferatur. Nam si hostis hostem adfligat , et occidat ; aut si ille , qui grandi quadam calamitate inuoluit alterum , nec amicitia , nec cognatione sit obstrictus , non est tantum malum , quantum esset illud , si a cliente , ab amico , vel cognato inferretur. Illa gratitudinis , amicitiae , et consanguinitatis necessitudo , quae praefidum polliceri facereque debebat , si iura naturae peruerat , et contra expectationem calamitatem adferat , malum profecto est tam atrox , tam acerbum , et tragicum , vt nesciam , quid maius esse queat? Foris , si qua accepta fuerit calamitas , emendari potest ; quae domi accipiuntur , clades exitiales habentur ; praesertim si fiat scienter , et deliberate ; huc refero dictum Aeneae Syluii. Quare in calamitosis illis facinoribus , quae inter amicos , et cognatos eveniunt , opus est consideratione , an ille , qui caudem , aut ruinam intentat alteri , eundem norit , vel ignoret ? an perniciem illam sciens , volensque perficiat , vel omittat ? vnde quatuor casus enascuntur , quos ante me Aristoteles exposuit. I. Si ille , qui alteri molitur exitium , nulla causa externa inductus , sed sua sponte mutet voluntatem , eamque prorsus abiiciat , censet non esse argumentum dignum Tragoedia. Dixi , si sua sponte mutet voluntatem ; nam si ille machinator vel ab alio coerceatur , vel inopinato quodam euentu impediatur , vt non possit explere suum propositum , aliud est statuendum. - II. Si quis alterum , quem nouit , ruina obprimat , vti Medea liberos , Clytemnestra Agamemnonem , Orestes matrem , iudicio Philosophi infimum est Tragoediae argumentum. - III. Cum quis eum , quem occidit , aut alio suo scelere perdidit , cognoscit suum esse amicum , aut propinguum ; quod si antea nosset , facturus non erat ; altius adsurgit Tragoedia , et exemplum ostendit in Oedipo , qui patrem inscius percussit. - IV. Perfectissimum Tragoediae genus

nus dicitur, cum ille, qui destinatus est ad exitium, eo ipso tempore, quo perire debet, agnoscitur esse amicus, aut cognatus, et periculo liberatur; vti factum est Oresti, quem ita cognitum soror Iphigenia morti eripuit. - Tragoediae veterum sunt valde calamitosae; nunc in hac arte fortissimi sunt Angli. Quamquam nescio dicere, maiorne arti, vel naturae sensibilitati sit tribuendum, quod tanta calamitate, tantisque lacrimis, tam miserabili luctu, horroreque suas Tragoedias impleuerint, vt iam vltro sine vitio nec metus, nec dolor augeri posse videatur. Shakespearis Hamleth, Macbeth, Lear - documento est. Quid putem? potestne dici conuenienter, quod scripsit Franciscus Guicciardini? Adflictis in rebus, et ad extremam paene desperationem redactis homines ad ea remedia confugiunt, quibus periculi potius magnitudinem omnibus notam faciunt, quam fructum aliquem consequantur. Quae sunt nimium horrida, et terrifica, iam dixi non esse oculis adsistenda (*a*); spectacula enim talia sunt immanium tantum, et barbarorum; nostra corda non adducunt ad humanitatem, sed efferaunt. Illi etiam Romani, qui suis in amphitheatris homines ab hominibus, et belluis lacerari spectarunt, nimiam illam atrocitatem, ad quam natura tota exhorrescit, a theatro abesse voluerunt:

Non tamen intus

Digna geri promes in scenam; multaque tolles
 Ex oculis, quae mox narret facundia praesens;
 Nec pueros coram populo Medea trucidet,
 Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus (*b*).
 Possunt vtcunque narrari talia facinora, oculis exhiberi prorsus non possunt; narratio enim cum defertur ad aures, non habet tantam vehementiam insen-

(*a*) Doctr. B. G. Par. II. Lib. 3. (*b*) Horat. in A. P. a. v. 182.

sensus, quanta est in viua rerum ostensione. Quae sunt in conspectu maxime calamitosa, horrida, et terrifica, per colores et verba diminuntur. Trucidare liberos coram populo, extra humanam coquere in theatro, naturalem quandam abominationem pariunt, et naufragia mouent. Sic sunt illa, quae physice sunt horribilia, et nauseosa: horror ille natius vim Tragicam destruit. - Sed quid ego talia moneo? Solon nullam poenam statuit parricidio; caussam quum rogaretur, reposuit: Scelus hoc tam esse horrificum, ut solus eius metus hominem debeat auertere. Apud nos occurunt mala aliqua, quae sua in natura habent calamitatem magnam, et terrent vehementer. In his video nonnullos id agere, ut calamitates in theatro reddant magis horrendas. Non scribunt duris, et horridis spectatoribus. Vereor, ne Spectacula talium Tragicorum fastidium faciant stomacho et auertant oculos. Melius illi ad meum gustum, qui ea potissimum mala faciunt calamitosa, et formidanda, in quibus plus est infelicitatis, et horroris, quam adpareat. Illa inquam si fiant Aesthetica, me maxime mouent, et docent. - Non ibo ultra. Summa huius Sectionis doctrina haec est, ut Poeta Malum, et Calamitatem, quam optime fieri potest, repraesentet, rerumque gravitate mentes, et sensus auditorum ferat, percussatque. Maxima pars Aestheticae meae occupatur Sensibilitate refum. Prope est, ut dicam, nihil esse difficilius, quam rem formidabiliter proponere: hanc in opinionem me dicit experientia, postquam opinia veterum, multa recentiorum Tragicorum exempla mente mea circumspexi (a).

S E.

(a). Est haec difficultas etiam in Epopoeia, et aliis Artibus. Inter Epicos neminem noui Klopstokio magis terrificum; mors Iudee Iscariotis sit pro multis aliis paradigmatis. Inter Pictores celeberimus Raphael sic excellit in horridis iconismis, ut omes alios non paruo interuallo post se relinquere dicatur.

SECTIO TERTIA.

Actio Tragica sit ad Commiserationem, et Metum.

NIHL est in Poesi magis Patheticum, quam Tragoedia; animorum adfectiones et motus sibi vindicat, Amorem, Indignationem, Odium, Spem, Iram, Dolorem, et quaecumque in hominibus esse potest cordis aegrimonia, mentium animorumque perturbatio grauis, et vehemens. Hic πάθος illud Graecorum habitat, hic affectuum campus est proprius, et amplissimus, in quo continentur tumultuari, aperte configere, acerrimeque praeliari solent. Exitus pugnae si est, qui funestum et exitiosum bellum suevit excipere, *Commiseratio*, et *Metus*; hunc in finem alii etiam affectus ordinantur. Videmus unum aliquem in grauiori calamitate constitutum; sit ille Agamemnon, sit Hecuba, sit Ajax, sit Hippolytus, sit Sophonisba, aut si quem scimus insigniter infelicem. Homines sumus, seu ille suum malum sentiat, seu fortiter ferat, commiseratione tangimur, praesertim si sit in amore nostro, et sine suo merito miser; metuimusque toti, ne in calamitatem illam vel fortuito, vel culpa nostra aliquando veniamus: Homo sum, humani nihil a me alienum puto; dictum est pro nobis omnibus (*a*). Non sunt haec umbras, aut somnia; non sunt vani, et inanes affectus. Spectatores visa Tragoedia sensibiliter commouentur, vera miseratione franguntur corda, excutiuntur lacrimae, timore percelluntur animi. Non esse hoc sine utilitate, vide ut conficiam! Calamitatem illam, quam in scena contuemur, homo vel sine culpa sua patitur, vel ex merito,

(*a*) Huc pertinent, quae dicta sunt Par. II. Doctr. B. G. de Metu, et Commiseratione.

rito, vitioque suo patitur. Si primum illud accidit; conditionem sortis humanae habemus ante oculos. Quid inde? loquatur Imperator Philosophus M. Aurelius Antoninus: Spectacula Tragica sunt inducta, vt docerentur homines calamitates vitae humanae deuictari non posse, et ad eas fortiter perferendas munitentur (a). Non est sine destinatiōne Diuina, quod aerumnis simus expositi. Exhibitentur in theatro infotunia aliena, vt nos ad nostra praeparemur; illa enim dum usurpantur oculis, ipso videndi vsu vel excitant, vel obfirmant animos; docentque dolorem necessarium minore cum molestia tolerare: ad minora erigimur, ad maiora armamur. Quos praeparatos inuenit calamitas, minus premit. Quid autem, si theatralis illa infelicitas culpa, vel errore hominis est enata? tum enim vero cauemus non indiligerter, ne forte facinus aliquod flagitiosum consciscamus, quod secum trahat illam miseriā, quae iam alium comprehendit, adfligitque. Quanto maior est ille timor, quem incussit aliena calamitas, tanto magis increscit nostra diligentia, facimusque quam strenue possumus, vt cupiditates illae coercentur, quae sunt verae germanaeque caussae calamitatum. Hoc est, quod aiebam e libro Aristotelis: Tragoedia per misericordiam et metum purgat animum, et leuat ab huiusmodi perturbationibus; hunc in sensum disputat Plato, Ludovicus Castelvetro, Andreas Dacier, Franciscus Marmontel, multique alii, et in primis Iacobus Moore. Praecipua doctrina Tragoediae monet: Indomitos animi motus (Passiones libere adpellemus) esse periculosos. Vbi sunt ea regna? quae potest esse societas ciuitasque hominum, quam ira non impetat? aut ambitio, vindicta, amor, inuidia, similesque sensus tur.

(a) Lib. X.

turbare non iadtentet? in omnem late partem dominari, saeuireque volunt Libidines animi. Nihil est magis periculorum humanitati, quam ipse homo. E frenes hominum animi sunt hostes maximi. - Haec dum antiqui cogitarent, quae suerunt arma et praesidia: putabant autem sese in Tragoedia reperisse. Quod si de illis verum est, de nobis erit multo verissimum. Veterum enim Tragoediae plus habent commiserationis, quam timoris; nostrae sunt magis terrificae, quam miserabiles. Illi vel impunitum relinquunt scelus, vel calamitatem a diis inflictam aiunt. Aeschylum excipio, hic enim metu potius agit rem; alios videamus. Ex amore insanit Phaedra; irata Venus hoc illi malum immisit (*a*); furit Hercules, et Ajax Telamonius; ille a Iunone, hic a Minerua actus est in rabiem (*b*); Atreus suo fratri Thyesti dedit epulandos liberos; hoc solatum vindicta reperit, et felix erat odium (*c*); Medea in oculis viri sui Iasonis geminam prolem iugulat, et laeta per aerem euolat; quae merces immanissimi sceleris (*d*)? Non laudo consuetudinem Tragoediarum veterum, in quibus obseruo non eum esse calamitosum, qui ut esset, meruit; sed illum fieri passionis alienae victimam, in quem conferri culpa non potuit. Quid meruere liberi Medeae? quid nepotes Atrei? In hoc meliores sunt nostrae Tragoediae, quod scelestum hominem non relinquunt impunitum; quod Timorem potius, quam Misericordiam faciant: est autem metus multo validior ad Bonum, quam commiseratio. Et trespse istud est officium Tragoediae: in calamitate innocentum Commiserationem, in supplicio reorum Terrorem excitare. Electram Sophoclis intuere! - ex Electra miseri-

G

cor-

(*a*) Vide Euripidis Hippolytum. (*b*) De Hercule Furente est Tragoedia Euripidis, et Senecae; de Aiace Sophoclis. (*c*) Apud Senecam est Tragoedia. (*d*) Apud Euripedem.

cordiam, ex Aegypto timorem referes, et disces non impune peccare hominem; serius, aut citius adesse Nemesis, quae poenas a scelerato exigat. Eamus per exempla alia, quae ita facta sunt, ut fieri debuerunt ex arte, gustuque sanissimo. Commiserationem, et Metum ubique reperies. Non possunt spectari Tragoediae sine ingenti animorum motu, sine sensibili mentium doctrina, et manifesta voluntatum conuersione: Natura enim plerumque sic eformauit cor, sensumque hominis, ut miserationi, terrorique esset peruum. Posteaquam Tragici variis affectibus, et impulsibus agitarunt animos spectatorum, faciunt quod solent prudentissimi morum magistri, motus alios immoderatos corrigunt, animos componunt, quietem restituunt, et in misericordia, timoreque horrem vitii, amoremque virtutis relinquunt. Tragoedia gemino hoc praesidio homines probos tuetur a malo, docetque casibus aduersis fortiter occurrere; illa hominem ex superbia ad modestiam, ex iracundia ad mansuetudinem, ex ferocia ad humanitatem, ex impietate ad religionem nouit traducere. Terrendo, et miserando temperat appetitiones, et sanat vulnera; quapropter Philosophus Aristoteles non dubitauit eam preferre Philosophiae, dicereque inuentum esse prorsus diuinum.

Iam hic non possum sine peccato dicere, qua de causa delectet Tragoedia, si actio illius debet esse plena luctus, commiserationis, et terroris? an mearremus aliorum causa, nostra vero gaudemus, quod in his malis non simus? an quia dum aliorum miseremur, hoc ipso laetamur, quod homini a natura insitum est misereri? quae vero a natura sunt, ea iniunda esse non possunt? an quia fortasse addiscimus, quae fugere oporteat? ex doctrina autem voluptas; an quia nos ipsa imitatio delectat? nam etiam res sua formidabiles, et aspectu horribiles imitatione aliqua

liquia recte expressas non sine voluptate adspicimus. Cum ista inquisitio in pluribus Bellarum Artium operibus esse possit, in vniuersali earum disciplina declaranda fuit; sicuti factum est libro ultimo meae Aesthetices. Qui se hac in materia detinere vult, legers potest disputationes istius argumenti, quas more Philosophorum scripsit Dauid Hume Anglus, Du Bos Gallus, et Ioa. Iacobus Dusch Germanus. *Tragicum* est, quod ita, ut descripsi, Magnum, et Calamitosum est; quod Commiserationem, et Metum excitat. Reni Tragicam non facit effusio sanguinis, et caedes; quod aliqui putare possunt. Ariadne in insula Naxo sola relicta a Theseo perfido, Philoctetes in Lemno, Ajax flagellifer, et rex Lear in amentia, calamitatem habent morte magis acerbam. Duæ illæ animorum affectiones sunt in Tragoedia præcipuae; hoc illud *rados* est, quod hie loci dominatur, et drama versat. Alienæ felicitas non facit in nobis tantum motum, quantum calamitas; imo saepe illa diuidit animos hominum, haec autem cum amore quoddam coniungit, siue quod ingenio nostro simus faciliores ad misericordiam, quam ad gaudium, siue quod ab illo nobis metuamus, quo iam alium torqueri conspicimus. Non est enim pronum definire, sitne ille amissi motus ex infortunio alterius, vel quia nos eandem calamitatem effugere desideramus? seu quod in idem tecidit: Sitne ille metus, et misericordia propter calamitosum, aut potius propter nos ipsos? Vnde magis eluescit ratio eorum, quae de Moribus Personarum, et de Calamitate Actionis superius conscripsi. Si homo sceleratus de scelesto triumphet, non est magnopere Tragicum, viator enim gratulationem non meretur; qui vero deuictus est, cum improbus fuit, non tam misericordia, quam poena, supplicisque dignus habetur. Si vero quis probus sceleratum hominem in ruinam, aut calamitatem agat, laetitiam

potius, quam terrorem existere est necesse. Denique si homo improbus innocentem hominem in miseriam, et perditionem praecipitet, odium, et auersationem tanti criminis non possumus continere. Per has, et similes actiones, quamvis non vna parte sint graues, magnae, calamitosae, et tristes, Tragoedia praecipuum suum finem, qui est in Commiseratione, et Metu, non omnino obtinet. Fieri tamen possunt, et non sine laude, vt aiebam, tales etiam actiones proponuntur spectaculo.

De aliis animi Adfectibus, quoniam maximus iis locus est in Tragoedia, sit haec generalis sanctio: Sua sponte veniant, et ad Commiserationem, Metumque ordinentur. Quae tametsi certa claraque sit, iterum innouari debet, quia video vnius Amoris gratia saepe violari naturae legem, et ingenuitatem Tragoediae propudiose corrumpi. De aliis animorum motionibus non habeo, quod amarius conquerar. Sit Amor in Tragoedia, turbasque cieat, non tam amor sexus, quam amor amicitiae, patriae, libertatis, religionis, et virtutis, vti fuit in Pylade, et Oreste, in M. Attilio Regulo, in Mutio Scaeula, in M. Porcio Catone Uticensi, in Polyeucto, et sexcentis aliis. Illum indigne molesteque fero, quem Poetae non pauci solent immiscere suis Tragoediis, non quod ita necesse sit ad conditionem argumenti, sed quia Cupidini arcta consuetudine sunt deuincti, putantque se non posse penetrare in gratiam Spectatorum, nisi molles et teneros affectus in Scenam secum adferant, amoresque blandos, et dulcia lenocinia pleno cornu effundant. Videmus eos cothurnum induisse non seueritatis Tragicae, sed animi sui, Venerisque causa induisse. In medio praeliorum aestu, in sumo throni periculo, in extremo vitae termino statuitur Amorum palaestra; et quali cum arte! Ostentat Amor sua vulnera, non vt sauentur, sed laedant; effundit suas cri-

crimas, non vt restinguant ignes, sed accendant; dolores suos queritur, non vt ad poenitudinem inducant, sed vt desiderium acuant. Adsuescimus sensim videre in scena Heroes longe alia, quam fortitudinis laude conspicuos; non charactere verae magnanimitatis insignes, sed mulieris cuiusdam amore insanentes, qui ad subeunda ingentia pericula, mutuaque certamina non raro cruenta illos extimulet. - Talis est querela hominum probe sapientium, et moratorum. Si amoris indolem profundius scrutemur, verum esse comperiemus, quod Cl. Sulzer existimauit: raro eum ita comparatum esse, vt seueritatem, magnitudinemque Tragoediae possit adaequare. Habet Amor vim magnam, et Tragoedia dignam; non ille amor, qui coegit Herculem abiecta clava considere ad colum, et cum Gynaeceo fila ducere; sed Amor ille habet vim Tragicam, quo agebatur Othello, Zamor, Orosmannes, Rhadamistus, . At quot exempla numeramus talia in ingenti numero amatoriarum Tragoediarum? Amor paternus, et coniugalis multo est aptior ad catastrophen Tragicam. Vniuersim si quis de materia, structura, et fine Tragoediae meum consilium sequi velit, hoc est, quod volo et suadeo: Tragoedia sit mascula, et virilis; argumentum Spectatoribus salutare; affectus misceantur variis, vehementesque; amorem non prohibeo, si sit in patriam, in regem, in rem communem, etiam cum proprio dispendio fortunarum, et vitae: mollitudinem amoris, qualis inter adolescentes esse solet, non admitto. Sunt affectus alii, qui vel nullo periculo, vel etiam maiori cum emolumento possunt configere, turbasque grauissimas concitare. Tota Tragoedia seueritatem praeferat rerum, personarum, et affectuum; versetur in horrore calamitatis, detestatione sceleris, commendatione probitatis; doceat fortitudinem, et constantiam, et quotquot adsunt homines, generoso sen-

G 3 . su,

su, spirituque imbuat, amore boni communis incendat, et ad ardua, fortiaque facinora pro rege, et patria impellat. Talia documenta si obseruent Tragi ci, non inueniet Plato, quod in Tragoedia reprehendat; immo vero aderunt ea omnia, quae ipse desiderauit in Tragoediis veterum.

Restat, vt dicamus: *An liceat aliquando Tragoediā felici exitu terminare?* ratio dubitandi est ex mea, aliorumque praceptorum doctrina, qui arbitramur Actionem Tragicam debere esse magnā, et calamitosam, quae misericordiam, terroremque faciat. Aristoteles docet inter Tragoediam, et Comoediam hoc esse discrimen, quod illa tristi, haec autem laeto si ne claudatur; et ait ideo Euripidem inter poetas τραγικωτάτον. At contra si nefas est felici termino absoluere Tragoediam, multas veteranū, et innumerās postremarum aetatum Tragoedias peccasse dicimus. Haec satis ad quaestionem. - Ego sic automo: Actionem Tragicam debere esse plenam luctus, et terroris; satius esse, si exitus illius sit funestus; et plerumque ita fieri. Licere tamen non solum in gratiam populi, qui mault e theatro redire cum gaudio, quam cum metu et miseratione; sed etiam e natura Tragoediae fas esse commutare calamitatem, et actioni laetum finem imponere. Tragoediae sat est versare res anxias, tristes, et funestas; exhibere periculum, et infelicitatem personarum illustrium, machinari caedem, et maximam partem dramatis in atrocitate occupari: satis hic commiserationis esse, terrorisque. Satis inquam est, si facies Tragoediae sit Iactuosa, et lamentabilis; finis autem e conuerso laetus, non tamen Comicus, et immodice iucundus. Multa sunt exempla Poetarum optimorum, quae hoc iure, et cum potestate fieri euincant. Qualis est apud Euripidem Electra, Ion, Helena, et Orestes? apud Aeschylum Eumenides? apud alios alii? Inutile foret hic

hic numerum facere. Exitus quidem est felix, sed expectatio anxia; ut in tristis, anticipique fortuna Tragoediam agnoscas. Quid putem? talia Dramata forte magis conueniunt genio nostri seculi. Nos enim magis abhorremus a scenis cruentis, quam antiqui: caede, sanguineque delectari nota est durioris animi, et impolitae humanitatis. Ideo volunt nonnulli, quibus ego perlibenter adsentior, in commotione Metus, et Misericordiae caudatum esse: ne quid nimis. Nullus est animi motus, qui non possit esse noxius, si modum excedat. Commiseratio mollitem, Metus ignauiam generare potest; mollities dissoluit animum, ignavia labefactat mentem: sic tollitur homini robur. Quis autem nescit pretium, humanitatemque hominis non in patiendo, sed in agendo spectari, consistereque? Molles, et ignavi nihil magni producent ad suam, et rei publicae utilitatem: tam mollitia, quam ignavia est misera. Siquis est, qui dicat: Tragoediam frustrari suo fine, si a miseratione, et metu ad hilaritatem se conuertat: quaeram: An Timor, et Misericordia perseveret, posteaquam Tragoedia cessat, et Spectator a Circulo discedit? Quamprimum scena clauditur, disparet Illusio; homo recognoscit ea omnia, quae vidit, fuisse phantasma. Sic euanescit timor, et misericordia, sicuti gaudium; utilitas autem moralis manere debet, quae est, ut vitia, quae timorem calamitatis incusserunt, fugere; virtutes autem, quae de scelere triumphum retulerunt, prosequi satagamus. Studium hoc nostrum tam in fuga vitiorum, quam in prosequitione virtutum tanto erit intensius, quanto erat vehementior metus in miseria, gaudium in felicitate; maiores enim affectus maiora, magisque diuturna vestigia relinquunt in animo. Libere ergo abstergat lacrimas aliquando Tragoedia, et mutato ad serenitatem vultu de theatro decedat. Ita in nobis Spectatoribus Commiserationi et Metui succedit.

det Gaudium, sed memoriam sensumque Actionis
Tragicae non obruet.

CAPUT TERTIUM.

De Tragoedia Veteri Graecorum, et Romanorum.

SECTIO PRIMA

Tragoedia Graeca.

Hoc loco non possum non indicare insignem vtri celeberrimi Franklini Dissertationem, in qua lego doctrinam lectissimam de origine Tragoediae, de cho-ro, de carmine, de recitatione, de musica, de theatro, de machinis, de decorationibus, de personis; illud autem opus non enixe commendare, quod maxima cum eruditione conscripsit Petrus Brumoy S. I. esset mihi graui piaculo. Nomen operis est: de Theatro Graecorum. Cum primum prodiit, tribus tomis erat comprehensum; deinde placuit in sex partes dividere, et iteratis vicibus excudere. Angli propter extraordinariam praestantiam suum in sermonem conuerterunt, et doctissimi viri Johnson, Sharpe, Gramger, et Bourryan commentatis suis locupletarunt. Multi sunt inter homines ad prime Criticos, qui Tragoedias Graecorum cum aliis aliarum Gentium Tragoediis in contentionem dduxerent, easque super alias magnis, et admirandis commendationibus extulere. Nomina eorum quis forte cupit, adnotata reperiet apud illos, quos iam designauit, Praeceptores, ac Aestheticos. Socrates, et Plato censores seueri in culpa suorum Tragicorum ponunt, quod in theatris virtutia soleant esse virtutibus feliora, et ferme semper

scē-

scelera de probitate triumphant. His , et similibus quorumdam accusationibus non multum mouebitur , qui suo in conspectu habet I. Naturam , et praecipita Artis Dramaticae , Tragicaeque ; II. Tragoedias ipsas Poetarum antiquorum ; III. Religionem Graecorum ; IV. Philosophiam eius aetatis ; V. Politiam ; et VI. Rationem Morum. - Haec inquam si menti obuersentur , a culpa potiori absoluemus veteres Tragicos. Disciplinam Poeseos Dramaticae , Tragiæque non indiligenter adhuc explanaui ; Tragoediae Graecorum quales sunt ? Adfirmare audeo , omnes illas , quas habemus superstites , fundari in Religione Deorum , in Philosophia temporis , in forma Regiminis , in consuetudine Morum. Deos illi suos proponunt magnos , et potentes , vt metum , et venerationem imperent ; ostendunt calamitates tristissimas , vt mentes animosque suorum Spectatorum ad infortunia similia , si qua fata adtulerint , mature praemuniant , et sensum eorum aliqua sui parte diminuant : erat enim fatum præcipua Philosophorum doctrina. Politiam , seu formam regiminis habuere , vt in Republica libera , Democraticam , quam vt efficerent confirmatiorem , crudelitatem regum , sceleraque immania , quae in sumis etiam heroibus , dum sine consilio præsidioque aliorum soli singularesque sunt , non raro contingunt , in scenam dare consueuerunt. Quid dicam de Moribus , nisi quod palam esse potest , eos ad rationem , et honestatem componere laudi fuisse? Commota misericordia , incussoque timore conati sunt a vitiis auertere , et ad virtutes impellere. Illos ego hic adpello , qui non sunt hospites in Tragoediis Graecorum ; quid est in iis , quod pugnet cum morum probitate ? aut potius , nonne omnia , quae fiunt in oculis , ex lege rationis honestatisque fiunt , et ad optimam vitae institutionem peraguntur ? Vnum in specie contigisse liceat ; In Tragoediis nostris nihil est Amore magis fre-

frequentatum; Graeci in omni Tragoediarum numero nihil amori indulgendum esse censuerunt. Numquam illum Aeschylus, semel Sophocles, iterum Euripides admisit. Quanam autem cautione admisit? ut veniret sine blanditia, sine illicio; et abiret cum horrore, et suppicio. Erat illis perspicuum: amoribus emolliri animos, auocari a rebus magnis, corrumptimores, rempublicam in periculum deduci. Quae cumque dicta sunt hactenus, consuetissimum est explorare in ipsis Tragoediis; quarum numerum profecto immensum suisdeinde colligo, quod illae, quarum memoria aut in reliquiis, aut in Poetarum nonminibus ad nos pertigit, multum ultra mille sint: videatur Fabricii Bibliotheca Graeca. Vix sunt triginta, quae triste fatum integrae euaserunt. Audiamus earum nomina.

AESCHYLVS optimus ciuis et miles, Tragoediaeque pater claruit ea tempestate, qua Miltiades, et Themistocles; Pythagorae sectator. Primus in lucem meliores Tragoedias protulit magno, audacique spiritu, sublimis, et grauis; sed saepe, dum veterem humilitatem quam longissime relinquere nititur, fit grandiloquus usque ad vitium. Argumenta Tragoediarum more aetatis illius sunt simplicia, actio una fere sine episodiis, et peripetia; inuolutio parua, personae paucae, credo ea de caussa, ut mentes spectatorum haberet collectas, et una in re detineret. Haec tamen omnia imaginatione sua fortissima, spirituque viuidissimo, et audacia incredibili sic adtollit, ut non actio, non sermo altius possit adsurgere. Personae illius seu bonae sint, seu malae, magno sunt animo, sublimique charactere. Quid esse potest magnificentius, quam Prometheus, et Etheocles, quam quis sint impii? Terrorem, stuporemque circumfert, et sensus omnes adtonitos facit. Tragoedias dedit multas; Suidas nonaginta dicit, Fabricius ultra centum

tum numerat ex illis nominibus, quae adhuc viuunt. Lapsa in caput testudine mactatus esse dicitur apud Aelianum, et Valerium Maximum. Lycurgus orator Atheniensium celebris tanti illum fecit, ut statuam ei, et Sophocli aheneam poni curauerit, eorumque Tragoedias in tabulis publicis conseruari iusserit. Athenienses ciuis sui Tragoedias in certamen deferre posterioribus Poetis permisere, suntque eo modo multi coronati, quod indicio est, excellentes virtutes in iis reperiri (a). Septem duntaxat supersunt. I. *Prometheus vincitus*, deinde fulmine percussus (b). II. *Septem ad Thebas*, seu Bellum inter fratres Etheoclem, et Polynicem; plena robore. III. *Persae*, seu Victoria ad Salaminem relata (c). IV. *Agamemnon*, seu caedes illius (d). V. *Choephorae*, seu inferiae Agamemnoni missae (e). VI. *Eumenides*, quae Orestem persequuntur propter parricidium (f). VII. *Supplices*, seu Danaides, quae Deos orant, ut patri aliam mentem ingenerent. (g).

SOPHO-

(a) De his omnibus consuli possunt *Aristoteles*, *Cicero*, *Pau-*
sania, *Quintilianus*, *Athenaeus*, *Gellius*, *Horatius*, *Phi-*
losstratus, *Plutarchus*, *Lucianus*, *Phrynicus*, *Lilius Gyraldus*,
Batteux, *Sulzer* &c. (b) I. A. Starckius de *Aeschyllo*, et
eius imprimis *Tragoedia Prometheus vincitus*, Göttingae 1763.
et Ier. N. Eyring in *Chrestomathia Tragica* ibidem anno eodem.
(c) Peculiares commentarii reperiuntur Tom. XXIX.
Commentariorum Acad. Inscript. a Burighyo facti. (d) Abbas
Sallier annotationibus illustravit Tom. XX. eorundem Com-
ment. (e) Χον victimā, libamen - a χων fundo. Vindicta su-
mitur de Caede Agamemnonis. (f) Chorus est 50. Furia-
rum. De hac iam memini. (g) Editio harum Tragoediarum
facta est a Cl. Stanlio Londini anno 1663 cum bono Com-
mentario; eandem Hagae Comitum iteravit *Ioa. Corn. Pavv.*
a 1748. Cl. Abresch animaduersiones ad *Aeschylum* dedit Tom.
2. anno 1753. Non est necesse omnes dicere. *Christian. Gudef.*
Schütz Prof. Eloq. et Poet. in Academia Ienensi adornat nouissi-
mam editionem cum commentariis, et variantibus lectioni-
bus in quatuor Voluminibus. Primum anno 1782 exiit, in quo
Pro-

SOPHOCLES poeta diuinus prius natus est, quam Euripides, sed eodem tempore vixit (*a*), Socrate annis decem et septem senior, sapientia par (*b*), patria Atticus. Quamuis esset loco tenui, adsumitus tamen in administrationem rei publicae praefuit domi, et militiae praetor cum Pericle (*c*). Ad sumam fene-
ctutem Tragoedias fecit, et teste Fabricio plures, quam 170, dedit. Quam admiranda foecunditas! Quater et vicesies in certamine Tragico vicit; reliquas habet septem. I. *Ajax* Telamonius perdita lite, quam cum Vlysse habuit pro armis Achillis, ita fuit perturbatus animo, ut insaniret, et in greges, armentaque, quae putabat esse Graecorum exercitum, crudeliter saeuiret. Recuperata mentis sanitatem p[re]pu-
dore sibi ipsi mortem consciscit: actio valde Aesthe-
tica. II. *Electra* habet idem argumentum, quod Choe-
phorae apud Aeschylum, sed Tragoedia melior. III.
Antigone quod cadaver sui fratri Polynicis terrae mandarit, mortis rea laqueo praeuertit poenam, et sponsus eius Haemon Creontis filius seipsum iugulat. IV. *Oedipus Tyrannus* cognito parricidio, nefandoque scelere oculos sibi eruit, et regnum deserit. Hoc Se-
neca,

Prometheus vindictus, et Septem aduersus Thebas. Eruditi Helmstadienses (in Annal. Litter. anni 1783 mense augusto) non dubitant, quin editio ista locum occupatura, perpetuoque ob-
tentura sit inter praestantissimas, bonaque frugis plenissimas editiones, quibus nostra aetate auctores antiqui exornantur, qui-
busque in primis Germaniae laetari licet, et quodam modo superbire. Non id enim solum agit vir doctissimus, ut optimas
quasque aliorum animaduersiones in unum quasi thesaurum,
vsumque communem conferret, sed innumera fere loca ab aliis editoribus neglecta, aut infeliciter tentata sui ingenii beneficiis exornauit. (*a*) Quo Aulus Torquatus filium, quod contra editum cum hostibus victor dimicauerat, securi percussit, ait Gelli-
lius. (*b*) Nam ipse etiam, et Euripides Apollinis ore sapien-
tes fuere, inquit Origenes contra Celsum. (*c*) Cicero Lib. I.
Off. n. 40. et alii referant.

neca, et Dryden imitatus est. V. *Oedipus Coloneus* moritur exul. Credibile est voluisse Sophoclem hac Tragoedia illustrare locum suum natalem; erat enim Coloneus. Colon oppidum in Attica, vnde tribus una Atheniensium denominata fuit. Dignum est memoria, quod narrat Cicero (*a*). Dispositionem huius fabulae Graeci maxime admirantur, et stupendam videri volunt. Voltaire eandem historiam exhibuit. VI. *Philectetes* in Lemno desertus; et cum dolore insanabili miserandum in modum colluctans. Argumentum est simplex, ac ἡδυκον, non actione, personisque, sed affectibus varium. VII. *Trachiniae* nomen habent a mulieribus Trachiniis, e quibus Chorus constituitur, ab urbe Trachine (τραχίνιον) in Phiotide ad montem Oetam ab Hercule condita, et dicta de asperitate loci. Habent furorem, et apotheosim Herculis. Induta enim veste, quae fuit imbuta sanguine Nesi Centauri, viuus exuritur qua parte fuit mortalis. Diuinitatem feminis sui Jupiter eripuit. Senecae Hercules Oetaeus idem est (*b*). Sophoclis Tragoediae sunt totidem canones, sicut olim Polycleti statuae. Actio, distributio,

(*a*) Sophocles propter studium cum rem familiarem negligere videretur, a filiis in iudicium vocatus est, ut, quemadmodum nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet, sic illum, quasi despicientem, a re familiari remouerent iudices. Tum senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat, et proxime scriperat, *Oedipum Coloneum* recitasse iudicibus, quae siuisseque, num illud carmen despiciens videretur? quo recitato sententiis iudicum est liberatus. Lib. De Senect. n. 7. Addit Apuleius in priori oratione suae *Apologiae*, comperisse se iudices omnes tanto poetae adsurrexisse, eumque miris laudibus extulisse, nec multum absuisse, quin accusatores potius dementiae condemnarent. (*b*) Dicamne editiones harum Tragoediarum? vna omnes sunt editae ab Henrico Stephano, Iosachino Camerario, Roberto Adams, Thoma Johnson; -- ab aliis in alias linguis traductae, aut singillatim vulgaratae. Tales adnotaciones si faciam, multus ero; quod non est

tio, personae, mores, characteres, doctrinae, et omnia summa. Electra, et Antigone praecipuam palam tulere iudicio Graecorum; propter Antigonem obtinuit praefecturam Sami. De morte variant scriptores; Valerius Maximus, et Plinius aiunt eum accepto de victoria nuncio occubuisse; erat autem Victoria in certamine Tragico. Lucianus, et Sotades grano vuae strangulatum prodidit anno aetatis quinto et nonagesimo, post Euripidem sexto. Ceterum sunt alii, qui eum fecerunt annosiores (a).

EVRIPIDES parentibus ingenuis natus in insula Salamine Anaxagoram audiuit, lectatusque fuit Philosophos aliquo tempore, a quibus traxisse videtur consuetudinem dicendi sententiosae: Socrati in primis carus; moribus asper, et ut Graeci dicunt μοργαλως. Tragoedias, quantum adhuc rescisci potuit, dedit eirciter CXXII; fabularum principiis argumenta pri-
nius inferuit: decies et quinques duntaxat vicit ini-
uria iudicium. Remansere: I. *Hecuba*, quae filiam Polyxenam ad tumulum Achillis iugulari sustinuit, necem filii sui Polydori vlciscitur, et perfido Polymenori regi Thraciae oculos eruit, filios eius interficit, suorum liberorum cadavera tumulat. Habet hoc etiam Seneca in Troadibus, et Chateau - Brun, et Ludovicus Dolce. II. *Orestes* furiis agitatus (quod Aeschylus magis Aesthetice praestitit) et ad mortem con-
demnatus coenam mutata fortuna purificatur a caede, Het-
mionem Menelai filiam, Pylades autem Electram Orea-
stis sororem coniugio accipit. Voltaire quoque dedit Orestem furore correptum. III. *Phoenissae* a Choro
mutata.

est mei consilii. De Graecis *Fabricii* Bibl. Gr. audeatur: nihil melius possum scribere. *Ioannis Christo. Frid. Schulzii* Bibliotheca Litterarum Graecarum utile compendium est. (a) Nonnulla Auctorum, quorum auctoritate nifus sunt in hoc argumento, consulto dissimulata: ita folio facere. Multa sunt, nimius esse me-
tuo, dicere non est neceesse, nihil dico temere.

mulierum dicta Tragoedia historiam Belli Thebani exhibet; quorumdam iudicio prima. Seneca imitatus est. IV. *Medea* notissimi facinoris mulier placuit etiam Senecae, Cornelio, et Dolce. Illa a Iasone repudiata, antequam Corintho abire debuit, sponsam perfidi Iasonis Glaucam, huiusque patrem Creontem veste, et corona venenata perimit, duos suos liberos interficit, consensuque curru draconum alatorum Athenas ad nouum sponsum Aegeum rapitur. V. *Hippolytus* continet incontinentiam Phaedrae. Videri potest Seneca, et Racine. VI. *Alcestis*, quae pro coniuge moritur, sed ab Hercule in vitam reducitur. In Dramaturgia Leonis Allacci reperiuntur quatuor Dramata Musica de Alceste, et duae Tragoediae. Idem argumentum resumxit Wieland, edidique Lipsiae anno 1773. Aliud est opus Ranieri de Calalbigi, quod C. Glück rededit in modos Musicos. VII. *Andromache* post mortem Hectoris Pyrrho nupta; quod Racine quoque proponit. Pyrrhus autem occiditur ab Oreste. Virgilius rem totam breuiter, sed valde bene eloquutus est Aeneidos tertio. VIII. *Supplices* sunt matres septem Procerum, qui ad Thebas ceciderunt; orant Theseum Atheniensem, ut cadavera mortuorum a Creonte, et Thebanis recuperet, ac in terra patria tumulari faciat. IX. *Iphigenia in Aulide* iam alias fuit a me dicta; pater eam parat victimam: Racinium, et Martellum conferre potes. X. *Iphigenia in Tauris*, de qua in Poesi Generali. Eandem materiam habet Goymond de la Touche, Rucellai sub nomine Orestes, et Martelli. XI. *Rhesus rex Thraciae*, quem ad Troiam Diomedes, et Vlysses interfecere. De hac magna est controversia. Rhesum non esse ab Euripide, non pauci autumarunt, ut primum prodiit. Hardion, et Valkanaer conati sunt euincere. Nouissime in hoc ipso posuit operam Christianus Daniel Beckius data in lucein Exercitatione Critica Lipsiae anno 1781.

Cae-

Caedes Rhesi non est apta Tragoediae Graecae, tota fabulae oeconomia vitium habet, pars prima non cohaeret cum altera: putas geminam esse actionem. Multa sunt ridicula, multa aliena; et quaecunque finguntur, fere contra leges yerosimilitudinis finguntur. XII. *Troades* ostendunt Calamitatem Hecubae, quae capto Ilio, amissisque liberis in seruitutem datur Vlyssi. XIII. *Bacchae* historia Penthei, qui Baccho nolens sacrificare dilaceratur a sororibus suae matris. XIV. *Cyclops* Polyphemus ab Vlysse hospite, choroque Satyrorum excaecatur. Homeri est inuentio. XV. *Heraclidae* Herculis posteri, qui se Athenas in tutelam contulerant, intentata vi repetuntur ad Eurystheum. Macaria virgo ex iis nobilissima oraculi non iguara Cereri fit victima, et suos, Athenasque pericolo liberat. XVI. *Helena*, quam Menelaus euersa Troia ex Aegypto recipit. XVII. *Ion.* XVIII. *Hercules Furens* filios intermit, vti apud Senecam. XIX. *Electra* infra Sophocleam. Non habetur in editione Graeca Basileensi anni 1537, non in Latina anni 1558. Vulgata primum est Graece a Petro Victorio Florentino an. 1545. Comes Gozzi fabulam fuit aemulatus. XX. *Danae* est fragmentum. - Euripides est poeta mira tener in sentiendo, viuax in cogitando, fortis in mouendo, disertus in eloquendo; Ciceroni propter sententiosum dicendi genus in primis gratiosus: Cui tu (scribit ad Tironem) quantum credas, nescio. Ego certe singulos eius versus singula testimonia puto. Aristoteles postquam dixisset eas Tragoedias esse pulcherrimas, in quibus fortuna prospera mutatur in aduersam non propter improbitatem, sed propter errorem magnum, subdit: Errant, qui accusant Euripidem in eadem re, quod hoc faciat in Tragoediis. Id enim rectum est. - Euripides quamuis alia non bene disponat, hac tamen in parte inter poetas maxime adaptus Tragicus. - Ad rem publicam numquam accessit; animo

animo duxat illa cernebat, quae Sophoclem usus docuerat. In Macedonia laceratus a canibus traditur annos natus septuaginta quinque (a).

Isti sunt, qui ex ingenti Tragicorum copia ad nos aliqua sui parte peruererunt: Aeschylus, Sophocles, Euripides. *Quis autem horum praestantissimus?* Unusquisque suas habet dotes; singuli singulari proprietate se commendant. Aeschylus est sublimis, ac terribilis in calamitate repraesentanda; Sophocles magnificus in dicendo, Euripides disertus, et sententiosus in docendo. Sed hic non unius characteris excellentia, verum totius Artis Tragicae notitia et obseruantia quaeritur. Sophocles, et Euripides quemadmodum aetate inferiores, ita Tragoediarum praestantia superiores Aeschylo iudicati sunt; quamquam pleraque illius quodammodo labore et studio tantum suo emendata, perpolita, et illustrata ederent. Scitum quippe fecerant Athenienses, ut Aeschyli fabulae in theatro agerentur (b). Interrogatio igitur versatur inter Sophoclem, et Euripidem. Quintilianus acerrimi iudicij magister iniudicatum reliquit (c). Aristoteles inquit:

(a) Propter Euripidem quoque adiuti muitos Scriptores, ut optima quaeque noscerem dicere: Aristotelem, Priscianum, Pliniū, Valerium Maximum, Ciceronem, Suidam, Stoaicum, Laertium, Gellium, Dionysum Halicarnasseum, Diodorum, Eusebium, Dionem Chrysostomum, - et alios multo plures, qui nobis aetate sunt viciniores, Criticos. De Editionibus, commentarijs, Versionibus alii videantur. (b) Tragoedias primus in lucem Aeschylus protulit, sublimis, et grauis, et grandiloquus saepe ad vitium; sed rudis in plerisque, et incompositus; propter quod correctas eius fabulas in certamen deferre posterioribus poetis Athenienses permisere, suntque eo modo multi coronati, ait Quintil. L. X. Cap. I. (c) Longe clarius illustrauerunt hoc opus Sophocles, atque Euripides; quorum in dispari dicendi via vter sit poeta melior? inter plurimos quaeritur. Idque ego sane - iniudicatum relinquo. Illud quidem ne mo non fateatur necesse est, iis, qui se ad agendum compa-

inquit: Sophocles fecit homines, quales esse oportet; Euripides vero quales sunt (*a*). Cicero multis in locis celebrat Sophoclem, adpellat poetam diuinum; libro primo de oratore sic loquitur, ut intelligi possit Sophoclem a se pro principe Tragicorum fuisse habitum. Ita Aristophanes, Virgilius, Martialis, et plures alii iudices (*b*). Sophocles non est tam vehemens ac sublimis, quam Aeschylus; non tam verbose sapiens, quam Euripides, sed inter vtrumque medius, grauitate, maiestate, virtutumque Tragicarum numero palma dignissimus. -- Haec de Graecis putauit disserenda sermone longiore propterea, quod prima Tragoediarum exemplaria det Graecia. Quid si aliae eorum Tragoediae euasissent iniuriam temporum? Sentio damnum irreparabile, mirorque vehementer Musam Tragicam in Graecia non multo annorum spatio ad istam maturitatem peruenisse, et quidem ex illa ruditate, quam aliqui non verentur dicere barbaram, sine certa melioris artis regula, exemploque peruenisse. Quot enim anni fluxere a Thespide ad Sophoclem, et Euripedem (*c*)? Multum boni sensus indidit natura

rant, vtiliorem longe Euripedem fore. Namque is et in sermone (quod ipsum reprehendunt, quibus gravitas, et cothurnus, et sonus Sophoclis videtur esse sublimior) magis accedit oratio generi; et sententias densius, et in iis, que a sapientibus sunt tradita, paene ipsis est par, et in dicendo, ac respondendo cuilibet eorum, qui fuerunt in foro diserti, comparandus. In affectibus vero cum omnibus iniris, tum in iis, qui miserationes constant, facile praecepuis. Lib. X. Cap. 1. (*a*) Cap. 23. Poetics. (*b*) Plutarchus die critique vitium libro: *τηρη τα ἀκριβη* etc. Euripi *την λαθην*, loquacitatem, Sophocli *την ἀνυπαράγοντα* inaequalitatem. Aristophanes in Ranis Sophoclem, et Aeschylum anteponit Euripidi. Vide Graecum epigramma III. Anthol. de sepulcro Sophoclis, vbi Opsopoeus notat praestantiam eius supra Aeschylum, et Euripedem. Virgilius Ecloga 8. Martialis Lib. 3. epigr. 20. item Lib. 3. epigr. 31. (*c*) Contulii Synopsis Historiae Litterariae etc. Ber. Nic. Eyring Göttingae an. 1783 editam.

tura illis hominibus. Qui sint Characteres Tragoediae Graecae? potest e dictis meis colligi. Praecipua illius proprietas est Vnitas, et rerum, affectuumque nobilis Simplicitas (*a*).

SECTIO SECUNDA

Tragoedia Romana.

DE Tragoedia Romana non audeo accipere, quod in genere Scientiarum, et Artium dixit aliquando M. Tullius in Tusculanis Quaestionibus: Omnia nostros aut inuenisse per se sapientius, quam Graecos; aut accepta ab illis meliora. Fuisse Romanis suos Poetas, qui Tragoedias docuere, noui per quam bene. *Liuium Andronicum*, *M. Pacuvium*, *L. Accium*, *M. Attilium*, *P. Pomponium Secundum*, *Sulpitium oratorem tragicum*, *Sruium Sulpitium iureconsultorum eloquentissimum*, *Rutilium Geninum*, *Gracchum*, *Turanius*, *Afinium Pollionem*, *Iulium Maternum* - optimi quique veterum saepe nominarunt (*b*). Ceterum gustus Romanorum in Tragoediis non videtur fuisse sincerus, ac purus: Graecis aequiparari nullo modo possunt: Illi ipsi Latini, qui de rebus suis saepe magnificentius scripsere, quam verius, dum de Tragicis, Tragoediisque suis meminerunt, aut nulla, aut certo non magna cum laude metinerunt. Credo eos ipsos obseruasse Latinas Tragoedias ad eam artis perfectiōnem, et actionis nobilitatem non ascendisse, in qua-

H 2

Graec.

(*a*) Praeter Scriptores filios, quorum adhuc nomina dedi, viles in rem istam esse possunt: Barnes de Tragoedia veterum Graecorum in editione Euripidis; I. G. Purmann de Gustu Graecorum Tragico Francofurti an. 1766. (*b*) Cicero, Varro, Ouidius, Liuius, Quintilianus, Suetonius, Plinias veterque, Tacitus, Persius, Celius, Valerius Maximus, Macrobius etc. -

Graecos constitisse viderunt. Vnum ex iis Quintilia-
num audiamus: Tragoediae scriptores Accius, atque
Pacuvius clarissimi grauitate sententiarum, verborum-
que pondere, et auctoritate personarum. Ceterum ni-
tor, et summa in excolendis operibus manus magis
videri potest temporibus, quam ipsis defuisse. Virium
tamen Accio plus tribuitur; Pacuvium videri doctio-
rem, qui esse docti adfectant, volunt. Iam Varii
Thyestes cuilibet Graecorum comparari potest. Oui-
dii Medea videtur mihi ostendere, quantum vir ille
praestare potuerit, si ingenio suo temperare, quam
indulgere maluisset. Eorum, quos viderim, longe
princeps Pomponius Secundus; quem senes parum
Tragicum putabant, eruditione, ac nitore praestare
confitebantur. Ita ille pro suis liberalissime (a). Suas
illi res suo more celebrent. Reliquiae Tragoediae Ro-
manae profecto non multum artis, gustusque Tragi-
ci praeferunt. Nihil dico de fragmentis; haec enim
adeo minuta sunt, ut ex iis coniectura fieri non pos-
sit (b). Solae sunt Tragoediae sub nomine Sene-
cae, quae commune exitium superarunt. Hae autem
quales?

SENECA, qui nobis ab imperio Augusti, et
Tiberii innoruit, primus est *M. Annaeus cognomento Rhetor*, equestri ordine, doctrinaque nobilis. Liberos
plures habuit, in quibus *L. Annaeus Seneca Philoso- phus* totam urbem nominis sui celebritate impleuit.
Huic quoque natus est filius ex prima uxore, ut ipse
pater meminit in consolatione ad Heluiam (c); sed
prae-

(a) Lib. X. Cap. 1. (b) Fragmenta eorum post Stephano- rum, et Martini Delrionis industriam diligentius collecta sunt a Petro Scriuerio cum praemissis auctorum, qui Tragicos laudant, testimonios, et subiectis castigationibus, notisque vberioribus Gerh. Io. Vossii Lugduni Batan. an. 1720. Videre potes- etiam in Collectione Pisaurensi. - Nomina multarum Tragoe- diarum enumerat Céleb. Fabricius. (c) Cap. XVI.

praematura morte extinctus. Quis ex istis sit auctor decem Tragoediarum? nescio. In Senecam Philosophum, qui et carmine valuit, et praeter alia opera Tragoedias scripsit, aliqua opinio videtur cadere. Sed de hoc fere conuenit inter eruditos, decem illas Tragoedias non esse vnius auctoris. Iulius Caesar Scaliger existimat Senecam (seu quisunque sit ille, qui dedit has fabulas) nullo Graecorum maiestate inferiorem; cultu vero, ac nitore Euripide maiorem. Inventiones, inquit, saepe illorum sunt; at maiestas carminis, sonus, spiritus ipsius (*a*). Si Seneca leges Naturae, Artemique Poeticam obseruasset: si fuisse eo gusto, quo vel Sophocles apud Graecos, vel Cornelius apud Gallos excelluit, haberet superba Roma, quem primis omnium aetatum Tragicis opponat. Qui artem Tragicam melius cognouere, vident auctores earum Tragoediarum passim peccare. Argumenta omnium praeter Octauiam (quam verbere potius, quam plausu eruditorum dignam censuit Lipsius) sunt Graecorum veterum; personae supra modum elatae, et non numquam monstrose impiae. Ecce, vt aliquid adferam, Herculem! qui non solum in furore, sed etiam cum sibi redditur, minatur se Pindi nemus omne, Bacchique lucos, et Cytheronis iuga crematurum, hominesque, deosque cum omnibus eorum domibus, et templis, totaque vrbe Thebana secum in exitium tracturum, arma nisi dentur sibi - (*b*). Quanta haec monstra! -- Atreus id agit, vt nullum relinquat facinus, quod sit atrox, et impium; et nullum est illi satis. Fiat nefas, inquit, quod Dii timetis. - Et postquam scelus inauditum perpetravit, sic se iactare, gloriarique: Aequalis astris gradior, et cunctos super, altum superbo vertice adtingens polum. Nunc deco-

(*a*) Libr. VI. Poeticae Cap. VI. (*b*) In Hercule Fur. a. 927.

ra regni teneo, nunc solium patris. Dimitto superos,
 sumam votorum adtigi - - (a). Nolo plura persequi.
 Aliud est vitium, quod personae harum Tragoediarum in sumis animi perturbationibus sint admodum
 verbosae, loquaces, ingeniosae, argutae, philosophicae, declamatoriae. Quocunque me verto, fere ubique in talia offendeo, putoque non personas actionis,
 sed ipsum poetam loqui, semperque metuere, ne pa-
 rum dixisse videatur: tamquam idcirco consendissent
 theatrum, ut eloquentiam sui poetae declament. Ea-
 mus ad singularia, et conferamus Oedipum Tyrannum
 Sophoclis cum Oedipo Senecae, quod fecit Batteux;
 naturam, et portentum in hac oppositione magis ae-
 sthetice obseruabimus. - - Troades dicuntur optimae;
 hoc est, paucioribus vitiis laborare, quam aliae. - -
 Secundo loco ponitur Hippolytus. - Sunt in ipsis Tra-
 goediis non parua, neque pauca ornamenta, sed non
 raro contra Decorum adposita; sunt iconismi, pictu-
 raeque artificiosae, sed non semper rei, personaeque
 adcommadatae; sunt cogitationes, sensusque viuaces,
 sed non tam actoribus, quam poetae proprii; sunt
 sententiae morales, et luminosae, sed saepe violen-
 tiae, et otiosae; sunt pulcri versus, et elegantes,
 sed multi ad luxum, et ostentationem imprudenter
 eongesti; quos si rescideris, probius fecisse censebe-
 re. Est aliqua rerum, verborumque maiestas, quod
 Scaligero placuit, sed valde frequenter inanis, et si-
 ne labore, animaque. Seneca primus est Tragicorum,
 qui Chorum veteris Tragoediae singularem dignitatem
 viciavit, et in Thebaide prorsus emisit. - Lectio ha-
 rum Tragoediarum illis seruire potest, qui Artem
 Dramaticam e principiis melioris gustus didicerunt;
 hi enim copiosos earum errores animaduertent, et si-
 bi cauebunt; virtutes autem illas, quae potissimum in
 pathe-

(a) In Thyeste a v. 885.

pathetica, fortique rerum expressione consistunt, in vsum suum melius conuertere nouerint.

CAPUT QVARTVM.

De Tragoedia Noua.

INTER Tragoediam Veterem Graecorum, et Novam modernarum Gentium non leuia sunt discrimina. Non est mihi sermo de Tragoedia, quae nimium est vitiosa, et nobili hoc nomine indigna. Eam intelligo Tragoediam, veterem, et nouam, quae tenet artem, et tametsi aliquando declinet a regula, potiori tamen sui parte recte procedit, et cum dignitate definit. Nostine veterum, nostrorumque Sculptorum ingenia, et opera? ad illa refero Tragicorum Dramata. Quamquam cur ego multos antiquorum suscitem? Phidiam esse notissimum nullus dubito. Tragoediae veteres videntur mihi esse similes statuis Phidiae, nouae autem illis simulacris, quae solent sculpere Artifices huius aetatis optimi. Statuae Phidiae habent in natura miseram perfectionem, in simplicitate eminentem nobilitatem, in humilitate magnificam sublimitatem; Signa autem nostra ostendunt in labore nimiam diligentiam, in ornatu multam varietatem, in nobilitate disparem magnificentiam, in perfectione magnum artificium. Illae sunt sincerae, conformesque naturae, haec autem ambitiosa, et affectata; illae animum totum occupant, et sensuum omnium desideria implet, haec sua viuacitate cultuque venusto demulcent corda, et e mente discedunt. Si conferantur ipsae Tragoediae, plura erunt capita discrepantiae, maioremque lucem adfundent ad ea, quae ego hic summatim adponere volui. - Alia est illa Tragoediarum dissimilitudo, quam facit Histrionia vetus, et noua. Actores antiqui, ut

notum est, personati fuere, et ope tubae loquebantur; nostri vero longe melius ad naturam in vultu, voceque sua rem omnem peragunt. Poeta, qui condit Tragoediam, et actionem, et sermonem, et affectum debet adcommmodare Scenicis Actoribus: ita sunt factae meliores Tragoediae. Igitur cum olim modus agendi alter fuerit ab illo, quem aetas haec nostra in theatro seruat, hac etiam e causa non vnum discrimen enasci oportuit. Tragoedias nostras, eas praesertim, quae maiorem actionum varietatem, et affectuum vehementiam habent, Histrionia Atheniensium non bene reddet in theatro. - Praeterea diuersitas Theatrorum facit diuersitatem Tragoediarum. Esto hoc. - Dissimilitudines veteris, et nouae Tragoediae non possunt vere obseruari, nisi vtraque penitus cognoscatur. Tragoediam veterem in exemplis indicaui, quae si cura priuata lecta sunt, et ad artem Dramaticam, Tragicamque rite expensa, habeo, quod volui. Transeamus ad Tragoediam nouam, eamque apud Gentes in Poesi praincipias inenta mente videamus. Tum magis erit ad rem quarere: quod sit discrimen inter veterem, nouamque Tragoediam? sic inquam praeter alia emolumenta hoc erit in acceptis, quod Gustus noster Tragicus gustu, sensuque Nationum doceatur. Prima se offert Tragoedia

ITALORVM.

Scientiae, et Artes amoeniores tumulum, vitamque habuerunt in Italia: ultima eorum sedes hic fuit; deinde perierunt. Primi erant Itali, qui eas iterum in vitam incoeperunt reuocare: quod mirum non est. Cum enim habitauerint inter rudera earum Artium, debebant tandem oculos aperire, et tristi in ruina reliquias pulchritudinum obseruare. Illi re ipsa Musas excitarunt, habitique diu sunt omnis institutio-

tionis exemplum. Petrus e Comitibus Calepio anno 1732 Poësim Tragicam Italorum cum ea, quae Gallorum est, adduxit in contentionem, et optimas vtriusque gentis Tragoedias e regulis ab Aristotele traditis sediudicasse professus fuit. Vere, an speciose præstiterit? viderint iudices. Non semper deponimus hominem, dum in caussa propria sumus arbitri; animus enim eam in partem inclinat intellectum, et gustum, in quam ipse motus est. Est aliquis spiritus, qui Nationes animat, et seipsum magis, quam alios amat. Idcirco vel illi de hac, et simili controvërsia censemant, qui nec Itali sunt, nec Franci, vel certe gentilium animum exuant, positoque omni præiudicio ad plenam aequanimitatem sese redigant: quod non est operis exigui. Nullo partis studio agi nos saepe dicimus, cum maxime agimur: adeo spiritus ille caecus est. *Ioannes Georgius Trissino*, quem inter Epicos honoris gratia nominaui, Sophoclem et Euripidem ostentauit suis popularibus, et primum exemplum Tragoediae dedit in Sophonisba anno 1514. Quicunque seculo hoc sexto decimo inter Italos voluere videri Tragici, vel Historiam magis, quam Artem Dramaticam, sunt sequuti, vel oeconomiam Graecorum aemulati; in hoc omnes (nam qui pro merito erunt eximii?) sunt pares, quod Declamationes Orationes in personis aliorum inter scenas theatrales instaurerint. Maxime declamatorius dicitur Comes *Pomponius Torelli* in Galatea, Merope, Tancredo, Victoria, Polydoro Priami. Historiae fideliter inhaeret *Ludouicus Martelli* in Tullia Tarquiniorum coniuge execranda, et *Torquatus Tassus*, ille Hierosolymitanus, in Torismundo. Tulliam describit Litius, Torismundum referunt annales Gothorum. *Ludouicus Domenecchi* Prognem, *Speronus Speroni* Canacem ex Mythologia ad formam Dramaticam deduxit. In seruili Graecorum imitatione persistenterunt *Ioannes Rucellai* La-

tinis

tñnis Oricellarius, qui Rosmundam ex Hecuba, Ore-
 stem ex Iphigenia Taurica Euripidis; *Ludouicus Al-
 manus*, qui Antigonem; et *Ioannes Andreas Anguil-
 lara*, qui Oedipum e scriptis Sophoclis reuocarunt.
Ludouicus Dolce praeclari nominis poeta magnam eo-
 rum partem, quae dedit, ex ingenio, opereque an-
 tiquorum dedit; ita me docet eius *Iocasta*, *Medea*,
Thyestes, *Hecuba*, *Iphigenia* - -. Sic fere faciunt,
 qui rem agunt, cuius artem, gustumque non omni-
 no habent; non suis, sed alienis oculis adspiciunt, et
 qua alii praeiuere, tutum pulchrumque potant inse-
 qui. *Ioan. Bapt. Gyraldus* Academico nomine *Cym-
 phius* Chorum etiam veterem instaurauit. - Hos ego
 tametsi pro gusto Italiae hodiernae non probem, tamen
 putarem operae pretium fecisse, si posteros habuissent
 continuo sectatores. Initium non fuit malum; nihil il-
 lico fit perfectum: multa tentando, saepe aberrando,
 et vitia corrigendo venitur ad artem. Italia seculi de-
 cimi septimi coepit adamare Nugas extemporales, et
 Tragicoedias Hispanienses; vnde mihi videntur lon-
 ge maiori vituperio digni, qui incrementa boni gu-
 stus vitiis obruerunt, quam illi laude, qui Tragoedi-
 diam ad aliquam polituram educere inchoarunt. *Pro-
 sper Buonarelli* in Solimanno, *Siluanus Razzi* in Gi-
 lsunda Tassi, *Bongianni Gratarolo* in Althaea, A-
 styanaete, et Polyxena; *Ioan. Bapt. Ghiradelli* in
 Constantino, *Antonius Caraccio* in Conradino, *Baruf-
 faldi* in Iocasta Mulam Tragicam experiri tentauere.
 Possumne sine culpa adferre haec, et alia nomina
 Tragoediarum, Auctorumque? Nomina Scriptorum
 qualiumcunque non nescire interest ad Historiam Lit-
 terariam; argumenta vero Tragoediarum, cum mihi
 res factas in memoriam reuocant, mirifice delectant
 mentem et animum, vnaque monent: multa, quae
 nunc a nostris Dramaturgis adducuntur in theatrum,
 iam antea pari, vel impari successu a quibusdam, qui
 Poe-

Poetarum in choro censeri voluerunt, fuisse adtentata. Propositum meum est Gustum etiam catalogo rerum et nominum adiuuare. *Ioannes Vincentius Grauina* suo facto docet non aequae facile esse docere, et facere. Si Tragoediae illius tam essent probae, quam praecepta poetica, meliore loco deberent collocari. *Palamedes*, *Andromeda*, *Appius Claudius*, *Papinius*, et *Seruius Tullius* argumenta sunt cothurno digna; quae cum anxie laborat ex arte componere, magis fertur studio eruditionis, quam spiritu, gustuque poetico. - Seculo hoc nostro numerantur valde copiosi, qui vna alteraque Tragoedia yisi fibi sunt inclarescere. Ego sim nimius, si huc eos nullo discrimine inferam. Et quo demum fine? dicent mei arbitri. Qui sunt magis meriti, faciam, ut in laudem veniant; quamquam omnes, qui modo florent, extra patriam nosci non possint. *Petrus Jacobus Martelli* diuersus a Ludouico, et *Ioannes Antonius Bianchi* exempla Gallica voluere imitari; Comes *Durante Duranti* felicior est in eorum imitatione. *Antonius Conti* pictorem Tragicum se praestitit in Caesare, Iunio, Marco Brutuo, et Druso. *Petrus Bichierai* quae in yitiis theatri posuit, caute vitauit in suis Tragoedijs *Virginia*, et *Cleone*; praemisit enim Commentationem suam de lapsu Theatri hodierni. *Iosephus Angelelli*, *Antonius Parabo*, Comes *Calini*, Comes *Ottavius Magnocavallo*, *Franc. Xau. Bettinelli* magister artis, *Ioannes Georgius de Albertis*, *Andreas Willi*, *Scarfetti*, *Catanni*, *Granelli*, *Campi* - - noti sunt a suis lucubrationibus. *Iosephi Carpani* septem Tragoedias latino carmine iterum iterumque vulgatas non debeo relinquere. *Scipioni Maffei* multum debet Tragoedia patria. Ille enim magna cum industria construxit historiam, ac apologiam theatri; ille *Theatrum Italicum*, seu syllogen Tragoediarum Italicarum inchoavit, et vt alii sequentur, exemplo incitauit;

ille

ille celebratissimi nominis opus Meropem condidit, quam Italia saepius, quam quinquagies, litteris publicis editam vidit: quam Voltaire rari gustos vir imitari non erubuit; quam Gallia, Anglia, et Germania suo sermone loquentem audiit. Solent Itali meiores Tragoedias coronare; quod non vni earum, quas hic enumeraui, contigit: Cornelium tamen nondum habent. *Ioannes Pizzi* in suo de *Tragica, Comicaque Poesi* libro anni 1772 spiritu nationali inflamatus id agit, vt Ciues suos ad optimum Theatri gustum accendat, et ad eum, qui summis esse potest, honoris gradum prouehat. Comes *Afieri* non multo ante, quam ista scriberem, duo volumina Tragoediarum fecit iuris publici. Iudicia Gentis eruditae sunt divisa; sunt, qui dicunt eum esse Sophoclem Italicum; alii praeter alias, quae ne felicibus quidem desunt, maculas duritiem sermonis sentire sibi videntur. Ingenium Tragicum non potest illi abiudicari. *Maria Fortuna* est mater duarum elegantium Tragoediarum *Sappho*, et *Sapphira*: Italia numquam caret mulieribus insigniter doctis. Est autem Poesis ingenio muliebri praeprimis idonea. *Vlyssem* Tragoediam gusto simplicissimo compositam noui ab *Hippolyto Piedemonte* poeta adolescente, in quo Italia sperat magnum Tragoedum. *Hieronymus Pompei*, quem audio inter viros Italiae litteratissimos aestimari, dum tubam Tragicam accipit, et cothurnum induit, nihil nisi summe Tragicum sonat. Secundo loco consideranda venit Tragoedia

HISPANORVM.

An Natio sit alia, quae spectaculis eum in modum oblectari gestiat, quem in Hispana non ignoramus aestuare? dubito. Comoedias, Tragicoedias, et Ludos intermedios habuere frequentes vetustis temporis

poribus. Seculo sexto decimo aliquod fundamentum Tragoediae posuerunt *Ferdinandus Perez de Oliua*, et *Ioannes de la Cueua*. *Christophorus de Virues* successit in theatrum scenicum ex arena militari; fuit enim in castris. Postidea *Guillen de Castro* primus fuit habitus in Arte Dramatica; quae qualis fuerit? demonstrant eius opera anno 1625 duobus tomis euulgata. **Petrus Conelius** Tragoediam suam celeberrimam *Cid mutuus* est ab isto poeta. Tandem prodigiosus ille Genius, quem in Romanensi, Epicaque Poesi praecipuo cum honore dixi, *Felix Lopez de Vega Carpio* theatrum suorum popularium meliori forma donavit. Quod ad optimam regulam non perduxerit, non illius voluntati, et gustui, cui parum defuit, sed ignorantiae, et malo gentis sensui tribuendum est. Seponam hunc Virum, donec ad Comoediam veniam; illi enim prouinciae iure potiore debetur. *Franciscum Lopez de Zarate* propter Herculem Furentem, *Hieronymum Bernudez* propter Nisen Laureatam, et alteram Miserabilem nomino. De *Augustino Montiano y Luyado*, qui duas Tragoedias: *Virginiam*, et *Ataulphum* construxit, ac utriusque Commentarium super historia Tragoediae Hispanicae praefixit proponam opinionem P. Iosephi Francisci Isla S. I.; si tamen, ut traditur, is est, qui litteris complexus est Acta Fratris Gerundii de Campazas, alias Zotes O. P. Liber est gustui aetatis nostrae valde gratus. Duo illi Tractatus, inquit Isla, magna cum doctrina, prudentiaque de historia Tragoediae Hispaniensis conscripsi cum duabus Tragoediis *Virginia*, et *Ataulpho*, quas Augustinus Montiano y Luyado anno 1750, et 1753 publico donauerat, debent omnibus gentibus fidem facere, habere nos Hispanos Sophoclem hoc tempore, qui Graeco illi Tragico comparari possit. Non imitatur famosos illos Gallorum principes Cornelium, et Racinum, sed errata detegit, emendat.

datque. Non infringit suam actionem infelici quodam episodio, vt in Oedipo Cornelius; amore enim illo frigido, quem Theseus habet in Dirceam, necesse est Drama diuidi, non augeri. Non distrahit auditorum mentes, vti Racinius, pugna duorum characterum, quorum alter est in teneritudine Hippolyti, alter in furore Phaedrae. Non loquitur eo cum fastu et tumore, quo Cornelius in Cinna superbit. Describit Virginiae mortem, quam illi pater, vt puellam eriperet sceleri Appii, dolore coactus intulit, non illa florida, picturataque eloquentia, quam Racinius instruit, dum Hippolytum a monstro marino dilaceratum Theseo narrat ore Theramenis. Apud Montianum oratio Lucii Virginii ciuis Romani est nobilis, sed non fastuosa; sermo Gothorum incultus, sed non ultra modum elati, et affectati. In utraque Tragoedia praecipuus animi motus est Amor; huic inaedificatur et Virginiam, et Ataulphus; hic affectus moderatur utramque. Quid vero est in hoc, aut illo opere, quod leuerissimus Censor, honestatisque custos potest reprehendere? Prudentissimus ille probitatis arbiter Archi Episcopus Franciscus Fenelon, qui in optimos quoque suae gentis Poetas Tragicos solebat inuehi, quod Tragoedias suis, repugnante natura et artis, et argumenti, amores immiscerent, eorumque insaniam cetera optimam corrumperent, atque profanarent, Fenelonius inquam si videat, non inuitus approbat purum, et honestum illum amorem, quo Virginia fertur in sponsum Icilium, Placidia in coniugem Ataulphum. Absoluam paucis, quod est grauissimum: Nemo est adhuc, qui meliores regulas et dedisset, et ipso in opere felicius expressisset, quam Montianus dedit, ac expressit. Leges illius sunt rectae, ordinatae, clarae, prudentes, dignae, et perfectae; Tragoediae ut leges. - Ita scriptor de vita Gerundi

dii (a). Illustris ille vir Augustinus de Montiano totus est in eo, ut palam faciat in Hispania non desiderari bonas Tragoedias; quod cum laborat evincere, frequentes enumerat, easque cum legibus boni gustus contendit. *LVSITANI* quem habeant gustum Tragediarum? conisci potest e Dramaturgia Hispanica: vna est natio, sanguis unus. Tametsi mores aliquos mutauerint, tamen similitudinem genii, sanguinisque cognationem retinuerunt. Ideo celebratissimus *Lud. Ios. Velasquez* in historia Poeseos Hispanicae Lusitanam quoque complectitur. Dicamne? Hispanos, et Lusitanos videtur adiuuare Natura, ut possint in cothurnos facilius adsurgere. Graues animi, et cum pondere quodam elati; motus vehementes, et turbidi; sermo grandis, et maiestati natus; pompa gestuum, et actionum non ambitiose quaesita, sed e pracepto genii adparata sunt totidem adminicula ad gratuitatem Tragicam.

ANGLORVM

Tragoedia melior est, quam Comoedia; natura enim magis feruntur ad seria, grauiaque, quam ad ludicra. Inter eos neminem noui, qui originem, et antiquitatem Dramaturgiae Britannicae melius, quam

Tho-

(a) Opus est in duas partes diuisum; pars prima fuit adprobata ab Inquisitione Hispanica; altera, quae serius exiit, reiecta. Legi lubenter illam apologiam, quam *P. Isla* hoc etiam in negotio scripsit Bononiae anno 1781; refert eam *D. de Mur* Tom. X. Diarii Artium, et Litteraturac contra Antonium Capdeilam. Virginianu Montifani cum primo de historia Tragoediae Hispanicae tractatu anno 1754 *D. d' Hermilly* traduxit in sermonem Gallicum, quo *C. Lessing* usus est. Ataulphum etiam pari oratione promulgatum anno 1771 deprehendi. — In Varietatibus Litterariis anni 1769 *Arnaldi*, et *Suardi* Gallorum periuntur nonnulla, quae ad cognitionem Tragoediae Hispanicae possunt esse idonea.

Thomas Hankins, euoluisset, certioribusque documentis demonstrasset anno 1773. Eruditus in Francia *Le Blanc Tragoedias Angliae* non vno de vitio accusavit: Supra modum, ait, terrifica sunt ibi theatra, inhumana, portentosa; et alia praeterea nomina congerit in vituperia. Tangi se, suamque gentem de prauitate gustus non tam vere argui, quam ignomonia notari non tulit *Guthrie*; multo cum stomacho conscripsit librum, in quo accusationes aduersarii capitatum destruere, honoremque Britannici nominis in theatro Tragico vindicare nititur. Rarum est in pugnis eiusmodi aestu non auferri vltra limites veri, et decori. Fauor, et odium mortalium ea, quae mala sunt, tegit, bona vero magis speciosa facit. *Willemus Shakespear* non suis tantum ciuibus, sed nobis etiam videri potest prodigium naturae; qui si suum ingenium Arti Poeticae adtemperare didicisset, inter omnes gentium, et aetatum poetas emineret. Pater est, et creator Theatri Anglici, phantasia faciliter copiosa, ingenio celeri et perspicuo, spiritu ardentib[us] et concitato, oestro summo, entusiasmo incredibili. Affectiones animi humani nemo melius obseruauit; nemo illum aut teneritudine cordis, aut fortitudine animi superauit. Dramata sua nec Tragoedias nominauit, nec Comoedias; non sunt enim exacta ad omnes artis regulas. Singulare illi est, quod et virtutibus, et vitiis excellant; ideo quae ad theatrum educuntur, ad formam artis nostrae componuntur. Nomen Shakespear notum est omnibus, qui non nihil de theatro norunt: Idolum Tragicorum est. Si ita est, ut Farmer, aliquie adseuerant, Shakespearum neque cognitione linguarum veterum, neque varietate scientiarum fuisse instructum, sane miraculo simile videri debet, quod natura duce et auspice eas Tragoediae virtutes obtinuerit, quas doctissimi etiam viri, summique poetae aemulari debent. Rex Lear, Macbeth,

beth, Romeus et Iulia, Hamlet, Othello, - Speci-
statissima sunt. Anno 1616 finiuit vitam. - *Franci-
scus Beaumont*, et *Ioannes Fletcher* raro inter poetas
exemplum vnitis viribus elaborarunt in suis dramatibus.
Ferunt, laborem ita fuisse diuisum, vt Beaumont a-
ctionem inueniret, et disponeret; Fletcher dialogum,
et alia omnia adcommodaret. - *Beniamin Jonson* ter-
tio post Shakespar loco, quamvis duas tantum Tra-
goedias Catilinam, et Seianum dederit, *Philippus Mas-
singer* in commotione animorum fortior, *Ioannes Dry-
den* in inueniendo mire secundus, *Thomas Otway* in
amore felix, *Nicolaus Rowe* Anglorum Racinius, *A-
ldisson Catonem* duntaxat exhibuit, *Thomas Southerne*
dramata sua conformauit indoli Tragoediae, *Ambro-
seus Philipps Galici gustus*, *Georgius Lillo* auctor Tra-
goediae ciuilis, *Iacobus Thomson* multus in pingendo,
Eduardus Moore, quem Saurin Gallus imitatus
est in Beuerley, *Youngh*, vt notum esse non dubi-
to, grauissimus in perturbationibus animorum; *Ma-
son*, qui Chorum veterem reducere adtentauit, *Hen-
ricus Brooke*, a quo est Comes Essexiae, Montezuma
et plura nomina; *Ioannes Hume* - . In isto desino.
Singulorum characterem aliquem indicasse sat est.
Gerardus Langbain edito volumine anno 1691 enar-
rauit vitam et opera eorum in *Anglia Dramaticorum*,
qui sermone patrio loquuti sunt in theatris. *Gildor*
collectionem illam continuauit, et nomine Completi
Catalogi insigniuit anno 1726. Iam ante, anno nimi-
rum 1720 coepit emanare *Sylloge optimorum Dra-
matum*; successit alter in scribendo, qui suum etiam
titulum voluit occultum, texuitque seriem multorum
Dramaticorum anno 1750. Anno deinde 1762 pri-
mum adparuere decem illa volumina, quae nomen
Theatri Anglici p[re] fronte gerunt, et nouis iterum
litteris anno 1767 prodiuerunt. Cl. *Dod ley* aliam se-
cit collectionem veterum Dramatum per tomos duo-

decim an. 1760, quae iam iteratis typis est descripta an. 1780. Plura sunt in Anglia scripta Periodica, quae censuram Theatri Anglici in genere, specieque exercent, et mentem gustumque suorum docent. *Theophilus Cibber* dedit Biographiam Theatralem anno 1757; alia ab alio venit in lucem anno 1771, in qua proponuntur Actores praecipui. - Haec, si quis quaerat, dicere volui, ut qui Tragoedias Angliae maiori cum notitia resciscere cupiat, quos consulendos habeat? nouerit. Scriptores autem isti, censoresque non solum Tragica Dramata, sed etiam Comica referunt, et dijudicant. *Collier* Theatrum Anglicum consultit cum Atheniensi, Romano, et Galliso; similitudines, et discrimina ostendit eruditio iudicio.

G A L L O R V M

Tragoediam cum Graeca composuerunt, et variusque virtutes, ac vitia ad bilancem expenderunt *Petrus Bruneo*, et *Ludouicus Iaques*. Eiusdem argumenti librum Lugduni anno 1760 editum memini tacito auctoris nomine. *Franciscus Antonius Cheurier* anno 1750 peculiari dissertatione nisus est persuadere: ultima hac aetate suae Nationi deberi gloriam praerogatiuae Tragicae. Gallica Tragoedia nulli plus, quam *Petro Corneille*, debet, viro ad consumationem Artis Tragicae procreato, in quo natura visa est experiri, quatenus humanum ingenium possit cogitando adsurgere; ille vt meruit, *Magnus* est cognomine. Opera illius Tragica sunt: *Medea*, *Cid*, *Horatius*, *Cinna*, *Polyeuctus*, *Rodogune*, *Theodora*, *Heraclius*, *Nicomedes*, *Sertorius*, *Oedipus*, *Sophonisba*, *Otho*, *Agestalus*, *Attila*, *Titus*, *Berenice*, *Pulchelia*, *Surena* -. Mortuus est anno 1684 aetatis 59. Senescente Cornelio venit in publicum *Ioannes Racine* ingenio felix, artificio solers, naturae sciens, limae

limae patiens, spoliis Graeciae diues, sermonē puerus, versu lenis, qui totum animum intendit ad suscitandos in Tragoedia ignes amatorios, siue ita ferret hominis indoles mitior, siue ita suaderet laudis acrior aemulatio. Ab illo est Thebais, Alexander M. Andromache, Britannicus, Berenice, Baizetes, Mitrdates, Iphigenia, Phaedra, Esther, Athalia nexus rerum, et characterē morum optima. Istos Tragoediæ Gallicæ duam viros valde bene contulit La Bruyère, et differentiam indicauit; ego rem fere eandem dabo verbis Caroli Porree. Cornelius grandia seftatus perculerat mentes ambitiosa quadam maiestate sententiārum; Racinius mollia imitatus animos suaui quadam affectuum teneritudine demulxit. Ille suos heroas supra humanæ fortis præstantiam extulerat; hic suos demisit ad omnem humanæ fragilitatis debilitatem. Ille suum cuique proprium et gentile adseruerat ingenium pro vario terrarum et gentium discrimine; hic negles etia rerum discrepantia et nationum, Gallicam omnibus, id est, teneram, blandamque attribuit indolem. Alter feminis quoque adflauerat spiritus heroum graues, et tragicos; alter viris etiam sensiculos heroidum inspirauit dulces, et elegiacos. Ille in aulas regum animo penetrauerat, vt ibi prudentiae politicae machinationes detegeret; hic in puellarum coetus cogitatione irrepsit, vt illic artis amatoriae callidatas deprehenderet. Cornelius sublime volans vt Iouis ales inter fulgura et fulmina ludibundus omnia fragore compleuerat; Racinius vt Venēris columbulus circum rosaria, et myrteta volitans omnia gemitibus personuit. Cornelius denique quod magis arduum, magnisque casibus obnoxium est, altius semper nitenido, et admirationē mouendo quaesuerat plausum, et vel ab inuitis extrorserat; Racinius contra, quod magis pronum est, magisque tutum rarius adsurgedo, scite volatum sustinendo, mox ad amores retor-

lando e blanditus est suffragia, et a volentibus obtinuit. Neque vero in ventos abiuerunt eius suspiria; per ea factus est voti compos. Suas quidem Cornelio non excussum laureas, sed myrteas ei coronas sui passim heroes, ac suae potissimum heroides certatim intexuerunt. Non expulit aemulum regno, sed theatri solium cum eo partitus est: diuisum imperium cum Aquila Columbus impetravit: sic ille de Theatro. Post hos ut nominetur *Fran. Maria Arouet de Voltaire*, magnificentia Tragoediae postulat. Oedipus, Mariamne, Mors Caesaris, Zaire, Alzire, Merope, Mahometh, Semiramis, Orestes, et plura alia celebrantur. Irene illius est ultima, quam ut in theatro videat, Parisios se contulit, et inter applausus mortem accepit. Tragoedos alios sine discriminē percensabo. *Thomas Corneille* Petri frater, *Ioannes Campion* imitator Racinii praecipuus, *Prosper de Cribillon* inter suos maxime terrificus, *Alexis Piron*, *Claudius Josephus Dorat*, *Franc. Thomas Arnauld*, *Bern. Ios. Saurin*, *Ant. Mart. le Miere*, *Burette de Belloy*, *Edmundus de Sauvigny*, *Ioan. Franc: de Bastide*, *Ioan. Fran. Marmontel*, *Collé*, *De l' Harpe*, *Champfort*, . Supereft, ut quibus e libris Dramata Gallorum cuiuslibet generis possint cognosci, succincte proponam. Anno 1718 prima Dramatum collectio facta est sub titulo: *Theatrum Gallicum*; anno 1735 insequutum est *Nouum Theatrum* per octo volumina. Anno 1720 *Bernardus de Fontenelle* complexus est *Historiam Theatri Gallici* usque ad tempus Petri Cornelii; quam anno 1735 continuauit *Petrus Franciscus Godard de Beauchamp*. Idem argumentum quindecim libris edidere fratres *Franciscus*, et *Claudius Parfaict* anno 1734. Iam antea, anno videlicet 1733, vulgata fuit *Bibliotheca Theatri Gallici*, et deinde 1768 tribus tomis aucta a *Francisco Carolo Duce de Valiere*. Anno 1751 de la Porte conscripsit *Spectacula Parisiaca*; post paul-

paullo *Carolus de Fieux Eques de Monty* composuit *Tabularium Dramaticum*. Anno 1767 datum est initium *Fastis Theatralibus*, qui per annos singulos extenduntur. Anno 1769 comparuit scriptum : *Nous Spectator*; 1775 *Anecdota Dramatica*; 1776 *Lexicon Dramaticum*, et *Ephemerides Theatrales*. Quidquid est Dramatum Gallicorum, his in libris memoratur. Hic est videre Poësim eorum Dramaticam, et opera scenica. Quoscunque habuere Dramaticos, Scriptores, et Actores, istis in litteris cum laude, vel vituperio exhibentur. Non puto esse gentem, quae historiam, gustumque sui theatri maiore cum industria collegisset. Proinde hi eorum libri non solum pro Tragoedia, sed etiam pro Comico, Musicoque Dramate opitulari possunt. Quod ego hic monere volo, ne deinde necesse habeam dicere, quod iam dictum est.

GERMANORVM

De Tragoedia vnde ordiar dicere? - Dum in hac cogitatione verso mentem, forte occurrit in oculos scriptum quoddam periodicum, cui Titulus : *Annales Gustus* - (a). Non dicam blandiendi caussa : querela Scriptoris sum offensus, quod audirem aliud ab eo dici, quam mea expectatio fuerit. Ego de Theatris Germaniae fauentiore, firmioreque sum opinione, quam ut verbis alicuius debilitari, frangique possim : puto autem Theatra Germaniae præ ceteris mihi esse cognitissima. Vera encomia dicerem, si dicenda putarem. - *Andreas Gryphius*, qui circa medium seculi prioris floruit, si vidisset regulas exemplaque theatri hodierni, meliori cum gusto fuerat datus suas Tragoedias. Multum interest, qua quis aetate, ar-

(a) *Iahr Bücher des Geschmaks, und der Aufklärung*. Leipzig 1783.

tiumque conditione viuat. Personas eius allegoricas, et Spiritus in scena spectabiles, loquentesue non toleramus. Ioannes Elias Schlegel Gryphium cum Shakespear comparavit, et quid inter utrumque sit convenientiae, ac dissimilitudinis? maiore cum laude, quam veritate dixit. Characteres illi sunt magis ex eius merito, quos in Iconismis Germanorum Poetarum, et Prosaistarum lego. Danielis Caspari de Lohenstein Tragoedias non ut imitemur adfero, sed ne sensu nostro comprobemus, volo. Exemplo Senecae, guttique quorumdam Italorum corruptus tumorem, declamationem, argutias, et allegorias frigidas, imagines ineptas, allusiones obscuras, aliaque vitia miscet non malis dotibus. Ioannes Iacobus Breitinger spiritum, et gustum illius scite a dumbravit. Nomen illud nobile venit in contemptum: nobilitas gustus spectatur in Bellis Artibus. Vide coenam Nasidieni apud Horatium (a); et adparatum Lohensteinii puta deteriorem; quem nos, ait ibi Fundanus, sic odimus vlti, ut nihil omnino gustaremus, velut illis Canidia adflasset peior serpentibus Africis. Ioannis Eliae Schlegel mors immatura detimento fuit Theatro Germanico; Tragoedias illius multum Graecitatis habent; cor in sentiendo facile, animus in motu vehemens, ignis et spiritus in agendo virius, sermo plenus, et heroicus, character in pingendo proprius, Genius Tragicus, naturam pulchram magis quam ordinariam sequitur, ditior in sententiis, quam iconismis. Haec omnia ad nos informandos seruiunt. Ioan. Frid. L. B. de Kroneck quam maturus fuerit in sua iuuentute, docent duae ab illo Tragoediae, praeципue Codrus, in qua ars, magnitudo animi, sententiarum varietas, versuumque harmonia laudi est: virtus quae sunt, amore patriae condecorare nititur, Iachim.

(a) Lib. II. Serm. 8.

chim Wilhel. de Brawe anno aetatis vicesimo est creptus. Duas eius Tragoedias *Libertinum*, et *Brutum* in vitam protulit Lessing, an Ramler? quantus hic et ille vir! Possunt aliquando etiam Iuuenes Cothurnum induere, gestareque cum laude. Si quem in eo casum, erroremque faciant, aetati libentes condonamus. *Ioan. Christian. Brandes* e melioribus theatri poetis, et actoribus. Indoles, ars, et gustus hunc ei honorem depositit. Oliuam, et Ottiliam non ignorant amici spectaculorum. - *Comes Vgolinus*, nota e Dante Alighieri historia, fame coactus seipsum devorat; hoc argumentum est Tragoediae horrendum, et nauseosum, quam *Ioannes Wilhel. de Gerstenberg* vehementissimo animi sensu, et effreni, ferocique imaginandi vi non ad spectandum puto, sed ad legendum elaboravit. *Carcer*, fames, dolor, anxietas, lamenta, desperatio, mors - omnia supra modum educta. Nec Pormetheus tam triste queritur, nec Eumenides tam horridè furunt apud Aeschylum. Spectacula talia sic animum, naturamque commouent, ut euertant. • *Ioan. Wolfgang. Goethe* si singularia naturae, industriaeque munera conferat ad Tragoediam, quem est habiturus ante se? - *Frid. Theophil. Klopstok* etiam in Tragoedia sibi similis: an Aelchylo fortior in exprimendis hominum affectibus, animorumque commotionibus? - *Ephraim Lessing* magister, arbiterque theatri, et poeta optimus. Hic unus est, qui nec ex antiquis, nec ab externis quidquam mutuatus videtur sua ad spectacula: ille ipse est creator. Quod est documento, non ita effactam esse naturam, ut hominem veteribus parem edere non possit. Tamen multa eum didicisse aliorum exemplo, gustumque suum doctrina gentium exterarum perpoluisse cur dubitem? In characteribus, et dialogismis seipsum superat. *Mrs Sara Samson*, et *Emilia Galotti* numquam peribunt. - *Christianus Felix Weisse*, ut Voltaire in

lica, est in Germanica Tragoedia, tenetque medium inter Anglos et Gallos modum. In delectu materiae prudens, in arte facilis, et quasi sine arte, in implectendo ingeniosus, in euoluendo naturalis, in moribus personarum constans, in sermone cultus et fecundus; aliquando magis lyricus. - *Christoph. Mart. Wieland*, mens inexhausta, ut ostendat nullam esse Poeticae partem, cui non sit ingenio par, dedit duas Tragoedias. Iste sufficiunt ad meum propositum. Iani dicam, vnde possit Idea, Gustusque Theatri Germanici peti? Hoc ipsum scire iuuerit ad Comœdiam. *Ioannes Christoph. Gottsched*, qui certe litteraturae patriæ magis, quam suo honori profuit, anno 1757 iniuit seriem omnium eorum Dramatum, quae ab anno 1450 producta esse nouit. Anno 1750 *Ephraim Lessing*, et *Christ. Mylius* aequato labore inchoarunt folia quaedam periodica de *Historia, et Incremento Theatri*; desierunt in libro quarto. Idem ille Lessing anno 1754 *Bibliothecam Theatralem* ad eum fere modum, quo libri priores facti sunt, exhibuit in quatuor aliis voluminibus. Vidimus aceruum e diuitiis variarum Nationum congestum. Opus eiusdem magis est classicum *Dramaturgia* in duobus tomis. *Fridericus Nicolai* in *Bibliotheca Bellarum Artium*, et Vniuersali continet ingentem rerum copiam. *Iosephus d: Sonnenfels* Politicorum in paucis celebris anno 1768 scripsit in epistolis de *Theatro Viennensi*, magna parte ad doctrinam Poeseos Dramaticae pertinet. *Theatrum Germanorum* ab anno 1762 colligit diuersa Tragoediarum, Comoediarumque exempla in tomis octodecim. *Chronologia Theatri Germanici* auctorem habuit diligentissimum *Christianum Henricum Schmidt* anno 1775. *Theatrum Hamburgense* coepit in Roscio aetatis nostrae *Schröder* anno 1776. *Ephemericæ Theatrales* pro Germania ab anno 1777 debemus *Cl. Reichard*; est in illis magna rerum sur-

pel.

pellex. Ultra non eo. Multa sunt Scripta Periodica, quae in annos singulos eduntur variis sub titulis, uti *Dramaturgia*, *Ephemerides*, *Fasti Theatrales*, *Mercurius Germanicus*, *Calendarium Gothanum*, *Fragmenta Dramaturgica*.

LIBER TERTIVS DE COMOEDIA.

CAPVT PRIMVM.

De Primordio, et Nonine Comoediae.

COMOEDIA nostra non est, quod origo nominis dicit; aut enim verbum istud componitur e vocibus κωμη̄ et ωδη̄, et significat *paganum cantum ea de causa*, quod homines adolescentes, antequam Athenies in ciuitatem coaluissent, poemata sua in vicis recitare, canereque soliti fuerint; aut dicitur a κωμαρδω̄ *Como accinere*, seu *como digna canere*. Erat enim *Comus* festiuitatis, ac *comensationis* deus, nocturnarumque saltationum praeses; cuius in militiam auctorabantur Iuuenes, qui tempore messis, et vendimiae coronis incincti capita ducebant chorum per pagos, et vicos, seque et alios, a quibus erant laesi, mutuis contutiis onerabant, facinora potentiorum, ut metu infamiae deterrerentur, compositis carminibus exagitabant, mores et vitam omni contumeliarum genere summa cum libertate proscindebant, noctu cum facibus, organisque musicis ad fores amicarum saltandi, canendique gratia concurrebant, procaci-

caciterque lafcjiendo non raro etiam fores efringe-
bant; quod optime describit Philostratus περὶ ἐικονῶν.
Ideo κωμαζεῖν comissari dixit M. Varro; κεπταλοκώμος
autem vinolentorum hymnus est apud Aristophanem
in Ranis. Talem Comoediam commemorare volui,
nōn commendare; est enim propter improbam in di-
cendo, agendoque licentiam detestanda. Vtramque
illam nominis interpretationem tradidere docti homi-
nes; sed priorem Athenienses, Megarenses alteram
magis probant. Inutilis essem, si de nomine, vique
Comoediae primigeniae retexerem omnes illas tricas,
et opiniones, quas antiqui Grammatici adtulerunt.
Posteaquam dixero, quid sit, et esse debeat nostra
Comoedia? necesse non erit mentes in diuersa distra-
hi. Res illae veteres, quae Comoediae dedere initium,
compressae sepultaque sunt; nomen autem
peruenit ad nos, sed alium sensum obtinuit.

C A P V T S E C V N D V M.

De Natura Comoediac.

COMOEDIA nostra est spectaculum dramaticum, est, vt aiebat Cicero, imitatio vitae, speculum con-
suetudinis, et imago veritatis. Ostendit actionem quam
dam vitae ciuilis, et priuatae, quae tam ratione sui,
quam personarum iucunde delectat, et docet: cen-
sorio quodam ioco norat vitia vitae priuatae, vt cor-
rigantur ea, quae possunt obesse publicae; Graeci
dicunt: ιδιωτικῶν, καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀνθρώπος πε-
ριοχή. His fere verbis continetur natura Comoediae.
Igitur si Comoedia debet esse speculum consuetudinis,
et imago vitae ciuilis, ac priuatae, vti certo est ex
vnu sensuque hominum sapientissimorum, Personas in
theatrum, quae conditione vitae sunt priuatae, ciui-
les,

les, et in communi rerum societate priuatae publicaeque fortunae partes. Non est mihi sermo ex opinione eorum hominum, qui Ciues putant eos esse duntaxat, qui in vrbe quapiam exercent opificia manuaria, et per artes illiberales quaestum mercatumque faciunt; ignorant illi, quid Latinitas, quid Politia dicat. Conuenticula, coetusque hominum iure sociati adpellantur Ciuitates, ait Tullius insigniter Latinus, et Politicus. Regna etiam integra, Resque Publicae ciuitatem faciunt. Vnde iam manifestum est, Comoediam longe ampliori potestate esse praeditam, quam sit Tragoedia; quanto enim maior est numerus hominum ciuilium, quam singulariter illustrium, paene tanto magis effusum oportet esse campum Comedie. Ciues sunt eiusdem Ciuitatis membra: quae quam sint multa, et varia, quis potest ignorare? Considera Rem quatdam Publicam; et quam in ea vides conditionem hominum, aptam et idoneam Comediae existima. Sic me docent antiqua, nouaque Poetarum exempla. Quamuis enim Comedia Veterum videri possit angustius fuisse circumscripta, quam sit hodierna; tamen iam illa lusit in Praetextatis, Trabeatis, et viris Principibus; qui si priuati non fuerunt, ciuiles certe fuerunt. Omnes enim Athenienses, omnes Romani ciues dicebantur. Ciulem, et ordinariam hominum vitam, actionemque apud nos quoque praeprimis amat Comedia, inde solet accipere ludendi materiem, vt magis proslt, et sincerius delectet. Quid ita? non adsumet Tyrannos Comediam? non Heroes? non Reges? non Principes extraordinarios? Rarius inquam, et certa cum lege; quia magnitudo sublimitasque tantorum Hominum reverentiam potius imperat, quam hilaritatem; doctrina vero ab exemplo eorum desumpta ad paucos pertinet. Quotusquisque est, qui in factis Regum se doceri credat? iis maxime capimur et mouemur, quae in

in simili hominum conditione intuemur. Plautus cum inducendos haberet Iouem, et Mercurium, personas eorum depositus, et tonantem illum, terribilemque Deum specie Amphitruonis, Mercurium autem vultu personaque Sosiae prudenter occultauit. Inde putant aliqui Poetam hoc suum drama adpollare voluisse Tragicomediā (a). Quapropter illustres personae vel raro compareant in Comoediis, et ea in actione versentur, quae prope ciuilis est, atque ad communem ciuium institutionem ex natura sua ordinatur; vel certo detracta dignitate alieno nomine simulentur.

Porro Actio Comoediae sit Personis par; non heroiaca et admirabilis, vt in Epopoeia; non luctuosa et terrifica, vt in Tragoedia; sed Ciuilis cum leprore, et festiuitate. An Bona esse possit? non omittam dicere, quia video multos in animum induxisse vt credant, eam tantum materiam esse Comoediae adcommodam, quae risu castigari, saleque amaro perfricari potest: Locus enim, et quasi regio ridiculi turpitudine, et deformitate continetur, aiunt ex mea Aesthetica (b). In ea sententia fuisse Aristotelem nequit esse dubium; verba namque illius sunt ista: *Comoedia est, vt dicebamus, imitatio peiorum; at non secundum omne vitium; sed turpitudinis est particula ridiculum* (c). - Qui nunc ita sentiunt, non naturam moremque Comoediae, non rationem Aesthetices vindentur rite dispexisse. Si desint exempla Romanorum, profecto noua iudicia, gustusque politissimarum gentium

(a) Vide Prologum in Amphitruonem; in quo inter alia dicit: Faciam, vt commissa sit Tragicomedia; nam me perpetuo facere vt sit Comoedia, Reges quo veniant et Dii, non par arbitror. Quid igitur? quoniam hic seruos quoque partes habet, faciam hanc - Tragicomediā. (b) Parte illius II. Capi.e de Ridiculo. (c) Η δικαιοδία ἐστιν, ωπερ εἰπομένη, μητηρ Φαυλοτερων μην, ω μενοι κατα πάσους κατακαν, ἀλλα τα αἰσχύλα ἐστι το γηλασιν μάργιον, Cap. V. de Poet.

tium redarguent eorum sententiam. Aristoteles, ingenium admodum perspicax, sui tantum temporis Comoediam exposuit; nobis praecipere non potuit. Serui sunt Aristotelis, qui nefas esse volunt mentem et oculos ab eo auertere. Quot sunt iam Comoediae, quae tametsi non habeant illud Ridiculum, quod deformitate continetur, tamen eleganter sunt hilares, et festiue iucundae; Non semper Ridiculum Actionis facit leporem, et hilaritatem. Obseruare potes apud Plautum (et quis eo magis ridiculus?) ridiculum saepe non esse in actione ipsa, sed in cogitatione, verboque poetae. Terentius autem, illo utique longe melior, raro proponit irridenda vitię; pulcrum esse putat notare mores, exhibere characteres, laete differere, hilariter docere. Experiemur in Comoediis huius seculi principalem actionem saepe non in errore aliquo versari, qui risum ridiculum excutiat, sed virtutem quamdam moralem praeserferre, quae suauissimam delectationem praestet. Adposite ad rem Horatius: Non satis est risu diducere rictum auditoris; et est quaedam tamen hic quoque virtus; ait sermone decimo. Mea sententia: omnis illa actio, quae vehementiori animi perturbatione caret, et in vita ciuili peculiarem aliquem characterem ostendit, seu aliquantum vitiosa sit, seu exemplariter proba, potest in theatro Comico habere locum; hoc autem postulat, ut artificiose misceatur, et laete, hilariterque suum ad finem ducatur. Quando argumentum Comoediae est vitium, quod Risum commouere potest, sales et ioci, seu Ridiculum moderabitur fabulam. Si vero materia poematis dramatici sit actio, quallem antea descripsi, neque turpis, neque vitiosa, sed ad imitationem idonea, non erit locus ridiculo; tum enim festiuitas, urbanitasque partes aget; quae profecto homines matura mente, sedato corde, proboque gustu praeditos iucundius exhilarat, quam possit risus; et quo

quo plenior est spiritu, doctrinaque morum Comoedia, hoc erit gratior auditori supra vulgus sapienti, polito, gustuoso. Testimonium faciunt Gentes Europae. Quanto magis aliqua Natio perculta est ratione et scientijs, imbutaque vera Asthetice; tanto minus excitatur ridiculariis: maiorem vim sentit ex illis, quae eleganti morum urbanitate, laetitiaque conduntur. Quapropter si pretium aliquid est in ridicula, iocosaque Comoedia, quod yitiositatem risu, ludibrioque corrigit; in ea debet esse maximum, quae ciuilem quandam, honestamque actionem cum voluptate proponit, et ut in usum consuetudinemque accipiatur, Spectatoribus blandiendo persuadet. Sed explicemus naturam Comoediae specialius.

C A P V T T E R T I V M.

De Peculiaribus Comoediae Proprietatibus.

ARISTOTELES suas de Poetica cogitationes litteris, monumentisque consignauit; Comoediam tamen paucis duntaxat verbis contigit. Anne propterea, quod necesse non putauerit eam latius persequi, posteaquam Tragoediam vberius explanauit? est enim similis utriusque ratio; vel alia fuit caussa, quae mentem industriosam auertit ab hoc argumento? Comoedia habet virtutes poemati dramatico communes; quare multa ex iis, quae libro primo huius operis sunt conferta, huc debent repeti, et non paucā etiam ex Tragoedia conuenienter aduocari. Naturam Comoediae paucis adumbraui. Dicendum est iam in specie, et sermone paullum ampliore declarandum, quae sint dotes Comoediae singulares, ac propriae? ut qua ratione componenda, et composita dijudicanda sit, nostro e gultu nouerimus.

I.

I. Comoedia non abhorret a vera Historia; licet ei tribuere Actionem, quae aliquando facta est; et inducere Personas, a quibus factum illud esse non ignoramus: si nempe, quod fidei memoriae impressum cupio, historia non sit Tragica. Tamen ita iam vsuuenit, *Argumentum* Comoediae sit commentum Poetae; quod ut euadat utilius ad docendum, Personas adfert, quae sunt coaeuae Spectatoribus; et singit Actionem, quae mores eorum proximius adtingat: tam personas, quam actionem accipit e vita ciuili, priuataque, et id omnino curat, ut loco, temporique omnia consentiant. Quid autem si Fabula sit Gentilitia; seu sanguini, spiritui, genio, et nationi Spectatorum adtemperata, et prorsus patria, domesticaque? Nationes singulae suas habent proprietates et characteres, quos cum in theatro vident, vnuquisque hominum seipsum agit, suosque mores admoneri sentit: Communes hominum actiones et consuetudines non possunt in scena tantum roboris et efficacitatis obtinere; particularia quae sunt, tametsi iam olim, et semper fuerint, fortius tangunt animum. Numquam desunt auarij; numquam emorierunt omnes inuidi, adulatores, mendaces, deceptores, fraudulenti - -; idcirco Euclio Plauti, Misanthropus, et Auarus Molierli, Mendax, et Assentator Goldonii, Impostor Congreuii, et argumenta similia, quae viua exempla reperiunt inter praesentes, numquam erunt sine delectatione, doctrina, fructu que morali.

II. Actio Comoediae est yna loco, et tempore, sed euentuum, et personarum discrimine varia; libenter admittit, immo vero ut adsit, etiam atque etiam flagitat, multitudinem partium: sed omnes in vnum colligit, arctissimaque vnione sibi adstringit; habet suas tricas et nodos, seu difficultates aduersum obstantes: sed non nimium raras et insolentes; naturales

les sunt potius, quales in vita communi solent occur-
rere, vt sine extraordinario virium subsidio disiici,
superarique valeant. Actiones humanae quamuis po-
tissimum priuatae ciuilisque sint, solent habere suos
obices, cursus, remoras, perturbationes, status, et
interualla, dum denique suam plenitudinem, exitum-
que sortiantur. Sic in theatro maxime debet fieri. In-
terseruntur Episodia, obiciuntur impedimenta, commu-
tantur fortunae, enascuntur dubia, condensantur te-
nebrae, perturbantur animi, vt si Spectatores in qua-
estione voces, quorsum euasura sit res? caligine cir-
cumfusi lucem non omnes videant, et incertitudine
perturbati diuinare non possint. Iudicium, prudentiaque
Poetae huc praeprimis est necessaria. Faciat *Episodia*,
quia fieri debent, apta et brevia; aliam et aliam rei pri-
mariae *Situacionem* ostendat, sed non longissime diuer-
sam; *Peripetas* instruat neque multas, neque magnas;
quod erat occultum, aperiat, et ad *Agnitionem* lu-
culente deducat; immisceat euenta fortuita, vt *Ad-
fectus* animorum exsurgant; bona, malaque propon-
nat, non exitialia, ne vehementer perturbentur ani-
mi, sed qualia numerat ordinaria vitae nostrae con-
ditio; *Mores*, *charact: resque* personarum genuine de-
pingat, quia Comoedia est imago vitae; hic longe
magis expectantur, quam in Tragoedia.

III. *Ridiculum* est dos Comoediae magna, sed
non sola; quod aliqui crediderunt, et in eo vno
Vim Comicam, nimium anguste improuideque, col-
locarunt. Sunt autem multa, quae nomine ridiculi
comprehendo: Facetiae, Ioci, Sales, Lepor, Vrba-
nitas; quod Comoediae tam est proprium, quam Ter-
ror et Misericordia Tragoediae, Admirabilitas Epo-
poeiae, Candor et simplicitas Poesi Rusticae. Quid sit
Ridiculum? aliaque plura, quae hic ignorare scelus
est; quoque modo, et lege tractanda? in Aesthetica
generali concessi forte maiori studio, quam elegi iu-
dicio.

dicio. Iocis et salibus ludic Comoedia; Ridiculo, aut hilari quadam vrbanitate rem omnem peragit, et vitam humanam optimis morum praeceptis, exemplisque instruit. Hac virtute si careat, non habebit ius ad clamores et plausus. Obscoenitas, lascivia, petulantia, nequitia, scurrilitas, et similia turpitudinis cognomenta non veniunt sub hoc titulo; haec enim fieri non possunt sine detimento honestatis et verecundiae: stultis risum, sapientibus dolorem creant. Ridiculum illud est sanissimum et optimum, quod moderatur *Vrbanitas* liberale iocandi genus; haec illa est virtus, quae dicta, factaque hominum intra fines modestiae sale ingenii festiui condit (a). Vsurpatur exercendo, et ferendo (b); diciturque ornamentum veritatis. Christiani Weissii Amaliam, et Amicitiam laudare possum. Defectus vrbanitatis est Rusticitas, seu mitiori verbo insulsitas; excessus autem Scurrilitas (c). Vrbani sunt, qui veritatem dicunt cum quadam venustate et gratia, siue aperte siue oblique, simpli- ci aut figurato sermonis genere; eoque adcommoda- to ad alios vel iuste reprehendendos, vel docendos, vel monendos, vel delectandos, vel denique conso- landos. Sed non cuiusvis hominis est έμελως σκωπίεν, ait Aristoteles; acumen ingenii, iudicium exquisitum,

K

ars

(a) De Salibus multa utiliter Cicero in Oratore n. 26. et Lib. II. de Oratore a n. 54. et Quintilianus Lib. VI. Cap. 3. Erant, qui quinque Claves Salium fecerunt: Sales Rhetorici, Philosophici, Ethici, Pungentes, et Lenientes; suisque exemplis declararunt. (b) Est enim *Vrbanitas* activa, et passiva, inquiunt. Illa profert lepidos sales, iocosque liberales; haec eosdem fert. Tali virtute Iulius Caesar excelluit, ait Cicero. (c) *Rusticitas* est intempestiva iocorum liberalium fuga: tetrici, et vultuosi Timones nec ipsi iocantur, nec alios iocantes ferre possunt. Ad *Scurrilitatem* pertinet Dicacitas, quae dicta dentata iacit in alios. Nugacitas est, qua quis profert res futilis, quae nec scienti prossunt, nec ignorantibus nocent; vel etiam ilias audit cum delectatione.

ars et doctrina minime vulgaris requiritur. Artem igitur Iocis, et Ridiculo statuemus? Cicero dicit Iocos et facétias in natura esse positas; artem nullam desiderare: qui earum rationem quamdam, et artem tradere sunt conati, sic extitisse insulsos, ut nihil aliud illorum, nisi ipsa insolitas rideantur (a). Mea doctrina eadem est, quae Ethologorum; nempe ut Ioci sint liberales, eruditi, et ingeniosi; habeatur ratio rerum, personarum, temporis, loci, totiusque Deco-ri. Etsi enim hic natura plurimum possit, tamen, quia facilis est lapsus in huiusmodi rebus, oportet artem naturae succurrere, eamque corrigere, et duce-re (b). Finis Iocorum est triplex: iusta reprehensio, blanda institutio, liberalis oblectatio. Quae omnia si Poeta obseruet, neque in defectu peccabit cum Catonibus morosis, neque in excessum ibit cum Scurris, et Morionibus: obtinebit illam Vrbanitatem, quae in sermone, et actione habet proprium quemdam gustum vrbis optime eruditæ, morataeque (c). In vñu, gustoque Ridiculi est potior Vis Comoediae; sicut autem vñus, gustusque illius solet esse varius, ita Vis Comicæ. Ille Ioci vñus est optimus, quem Vrbanitas facit, aut imperat. Ita namque mihi persuadeo: in Actionem Comicam non solum res ridiculas, sed quidquid est in vita civili moratum et temperatum, venire posse, et leporem vrbanitatemque libenter ac-
cipe.

(a) Libro II. de Orat. Et ante illum Aristoteles Lib. III. Rhet. Cap. 12. (b) In Germania (de hac solum volo dicere) Matthaeus Delius scripsit olim de Arte Iocandi; quod non placet. Melior est Ioannes Fischart, aut Fichard Iuris consultus Francofordiensis. Logau, et Wernike in adolescentia Literaturæ Teodiscae non illepide sunt iocati. Tandem Hagedorn meliorem gustum ad istum etiam campum intulit. Liscow, Rust, Rabener, Zacharia, Wieland - iucundissimi sunt. Adnoto Cl. Heineccii Fundamenta Stili cultioris cum obseruationibus Gesneri, et Niclasii Par. I. Cap. 2. (c) Vide, quomodo Quintilianus doceat Vrbanitatem Lib. VI. Cap. 3. in fine.

cipere. Videas in Comoediis hoc acutu natis nec actionem , nec personam principalem esse risu dignam. Qui id tantum dicunt esse *Comicum*, quod est *Ridiculum*, antiquam et vulgarem verbi notionem tenent, quodque praestantissimum est, excludunt a Comoedia. *Comicum* est, quod *Comoedia* non invita patitur. Hunc sensum dedere facta , iudiciaque hominum sapientium.

IV. Mores, et Characteres personarum nuspiam magis, quam in *Comoedia* solent depingi, et viuis in simulacris repraesentari. Quare quae de Moribus, et Characteribus collata sunt in Poetica Generali, hic maximum in usum veniunt. Poeta Mores Actorum sic exponat, ut Spectatores obliuiscantur se esse in theatro; videantur sibi versari in aliqua hominum societate, ubi reapse peraguntur illa, quae in scena coram intuentur. Quod praestare quis possit, nisi consuetudinem hominum, vitamque ciuilem habeat perspicue cognitam? *Comicus* diuersae conditionis hominum coetui frequenter se immisceat, et studiose obseruet agendi loquendique modum, occultas artes, affectiones animi, fraudes et dolos, quibus in vicem utuntur, diligenter exploret, ideasque sibi comparet eo consilio, ut omnia haec quasi familiaria sibi reddat, in rem suam vertat, propriisque coloribus in scena reddere sciatur. *Comoedia* non unius tantum hominis effigiem ostendit, sed similis est picturae, quae historiam quamdam, seu factum plurium personarum scite in tabula prohibet. Virtutis istius *Comicae* premium inde etiam aestimare licet, quod a Moribus, eorumque Characteribus nomina non solum *Comoediae*, sed etiam singulis, aut certe potioribus personis frequentissime fuerint indita, non alio certe fine, quam ut auditu nomine *comoediae*, vel personae Mores quoque illico intelligerentur. Facito periculum in antiquis, nostrisque *Comoediis*; percurre eorum nomina.

na. Hoc moneo: cognitio linguae Graecae saepe erit necessaria; absque ope illius non intelliges.

V. Ad plenam perfectamque Poesim Carmen esse necessarium dixi; veteres Graecorum Romanorumque **Comoedias** non uno versuum modo conceptas habemus in oculis. Hunc fuisse morem Poetarum Comico-rum testis est Tullius; apud illos nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis, nisi quod versiculi sunt (*a*). Crates dicitur primus Athenis soluta oratione scripsisse **Comoediā**; quem an aliqui fuerint sequuti? non ausim adfirmare. Nunc iam rara nobis est **Comoedia**, quae versuum pede procedat; siue quod facilior sit sermo sine carmine, siue quod vitae ciuii magis conueniat. Galli quoque, qui alias erant deuin-
eti carminibus, libenter utuntur prosa. *Dictio Comica* neque ita grandis est ut **Tragica**, neque sic demissa ut **Mimica**; sed temperata, pura, elegans, ornata simplici vestita, suavis, morata, et yrbana: quae magis exemplis, quam regulis condiscuntur. Ad tollitur aliquando, tum nempe, cum grauior est persona, vel affectus animi commotior: Interdum tamen et vocem **Comoedia** tollit, iratusque Chremes tumido delitigat ore (*b*); sed acer spiritus, ac vis nec verbis, nec rebus ineſt (*c*). Adsumit sententias, sed rariores, et eas maxime, quae in communione vitae sunt possitae; quo in genere censentur adagia, seu proverbia. Cum autem argumentum **Comoediae** magis est morale, maior erit licentia in dicendis sententiis. Sermo omnis sit personae proprius.

VI. *Exiſus* **Comoediarum** tranquillus, ac iucundus est. Sunt in iis turbae, quia oportet esse difficultates et impedimenta, quae animos personarum com-

mo-

(a) In Oratore n. 20, et praeter alios Horatius Lib. I. Serm. 4. (b) In Arte Poet. dicit Horatius. (c) Vid. Horat. Lib. I. Serm. 4. a v. 45.

moueant, et cursum actionis primariae interiectu aliorum actionum remoren-
tum, incoepioque arceant. Sed turbae illae neque tam magnae sunt, quam in Epo-
poeia, neque tam pertinaces et tristes, quam in Tragoedia: hilaris et laetus est finis Comoediae. Scio, non posse fieri, ut exitus-Comoediae singulis eius personis sit acceptus, et gratus: at non hoc est, quod volo. Si recte facta est Comoedia, personae eius sic inter se debent dissidere, ut ex illa voluntatum oppositione briantur varia actionum certamina; inde fit, ut aliis sit iucundum, quod aliis est odiosum, et viceversum. Plutus apud Aristophanem visum oculorum recipit; de hoc sibi gratulantur boni, tristantur mali. Ita fere euenit in Comoedia, ut persona princeps cum amicis suis ex aduersitate perducatur in laetitiam; illi vero, qui parti eius erant infensi, tristitiam moeremque subeant.

C A P V T Q V A R T V M.

De Differentia inter Comoediam, et Tragoediam.

NVM verear, ne quis hoc caput notet virga censoria, quod iam inutile, et superuacaneum sit dicere de differentia, quae Comoediam a Tragoedia discriminat? postquam adeo multa dicta sunt, ut oculis tantum opus sit, qui luculentam earum dissimilitudinem videant. Ego existimo Comoediam et Tragoediam nullo modo posse in vnum conuenire, integra utriusque sanitate. Tragicomoediam magis per iocum, quam ex animo dixisse Plautum arbitror. Qui non ludere, sed conciliare volunt utrumque, et agunt rem serio, metuo, ne monstra fingant otioso, et infelici labore. Don Osorio Tragicomoedia similis est homini laruato, qui colore sui vestimenti diem et noctem

circumfert genialibus ante quadragesimam diebus. Duo haec Dramata magnis interuersis discrevit et Natura, et Ars. Non erit sine omni emolumento praincipia differentiae capita paucis verbis in conspectum cogere. I. Differunt *Materia*; Tragoedia enim repreäsentat actionem grauem, et magnam, calamitosam, tristem, et funestam; Comoedia priuatam, ciuilem, iocis moribusque hilarem. II. Diuersos habent *Adfectus*, seu motus animorum in personis agentibus; nam in Tragoedia perturbationes sunt magnae, metus, misericordia, desperatio, horror, aliquae tumultus vehementissimi; Comoedia sedatior est, magisque temperata, et eam potissimum oblectationem curat, quae risu, iocis, aut sale Attico, Romanaque urbanitate obtinetur: πάθος dicunt Graeci Tragoediae, πόνος Comoediae esse proprium. Culpemusne Plautum, quod in ea, quae nominatur *Cistellaria*, adolescentem Alcesimarchum in scenam educat cum ferro, eumque sibi prae nimia animi intemperie mortem iam prope inferentem faciat? In *Adelphis* Terentii exclamat incitatus senex Demea: O coelum! o terra! o maria Neptuni! - siuntque nonnumquam aliis in Comoediis motus animorum paullo vehementiores, quam aliqui velint. Ego non reprehendo, si sint subitanæ, inconstantes, rari, et intra fines consuetudinis ciuilis constant. III. *Dictio Tragica* est grandis, ac sublimis: omne genus scripti grauitate Tragoedia vincit: sermo Comoediae tenuis, suavis, et ornato communi, munditique contentus: neque Comoedia in cothurnos adfurgit, nec contra Tragoedia socco ingreditur (a). - IV. *Exitus* in Tragoedia solet esse terrificus, et luctuosus.

(a) Quintil. Lib. X. Cap. 1. Horatius autem in A. P. a v. 89. Veribus exponi tragicis res comica non vult; indignatur item priuatis, ac prope socco dignis carminibus narrari coena Thyestas.

et uosfus; in Comoedia felix, et hilaris: Tragici metum et commiserationem; Comici vero gaudium relinquunt in animis Spectatorum. Atque ideo placuit Macrobius, Aelioque Donato cogitare ab Homero datum esse Tragoediae exemplum in Iliade; Odysseam autem ostendere imaginem Comoediae. Melius Aristoteles, cum ait Margitem Homeri similem fuisse Comoediae. Erat autem Margites carmen Satyricum de homine stolido et fatuo: meminit Plato, Basilius M. Dion Chrysostomus, Plutarchus, Harpocration. -

CAPUT QVINTVM.

De Comoedia Graecorum.

COMOEDIA Graecorum non una fuit. De rudi illa et inulta, quae captando risui seruiebat, nihil dicam. Multum profuit moribus ciuitatum, cum multi cauerent, ne sua culpa spectaculo, probroque domestico exponerentur. Inualuit alia forma Comoediae, quam pro varietate temporis, et characteris dixerunt Veterem, Mediam, et Nouam. Suis vnamquamque notis distinguamus. Veterem *Comoediam* duobus praecipuis characteribus insignitam accepimus: mordacitate, et obscenitate. Nam cum administratio Reipublicae esset in populo, qui sua indole nobilitatem, primatumque suorum indignari solebat, Poetae huius aevi multitudinis auribus morigerari, primoresque suos maledictis, et probris pro sua lubidine adsperrere gratissimum putauerint. Quem illa non adgit? quaerit Ciceron; vel potius quem non vexauit? cui pepercit? esto: populares homines, improbos in rem publicam, seditiones, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum laesit; patiamur. Etsi huiusmodi ciues a Censore melius est, quam a poeta notari. Sed Periclem, cum iam

suae ciuitati maxima auctoritate plurimos annos domi et belli praefuisset, violari versibus, et eos agi in scena non plus decuit, quam si Plautus noster voluisset, aut Naeuius P. et Cn. Scipioni, aut Caecilius M. Cattoni maledicere (*a*). Illud inter ista mihi videtur valde abominandum, quod suam illam in carpendis hominum personis, moribusque libertatem plerumque cum turpitudine rerum, et verborum effuderint in populares, virosque principes. Non ordini, non aetati, non sexui parcebatur; singulares homines in persona, habituque suo exhibebantur: sic fecit Aristophanes cum Socrate (*b*). Chorus hic praesertim maledicendo laeuebat. Idcirco necesse fuit improbam hanc licentiam sancita lege comprimere (*c*); quae ut certius obseruaretur, poena fustuarii decreta fuit in eos, qui vitae, famaeque alterius palam in theatro detraherent, conuiciaque imponerent (*d*). Sic acerbitas priscae Comoediac commutata est in formam leniorrem, quam *Medium* deinde adpellarunt. Comoedia huius aei verecundiam, modestiamque seruavit, et nullum de nomine, aperteque adprehendit. Fas erat cauillari dicta, factaque poetarum, et notare vitia ciuium.

(*a*) Lib. IV. de Rep. in Fragmentis. (*b*) Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesque poetae, atque alii, quorum Comoedia prisca virorum est, si quis erat dignus describi, quod malus, ac fur, quod moechus foret, aut sicarius, aut alioquin famosus, multa cum libertate notabant; ait Horatius Libr. I. Serm. 4. (*c*) Successit vetus his Comoedia non sine multa laude, sed in vitium libertas excidit, et vim dignam lege regi. Lex est accepta, Chorusque turpiter obticuit sublato iure nocendi; idem in A. P. a v. 281. (*d*) Quin etiam lex poenaque lata, malo quae nollet carmine quemquam describi: vertere modum formidine fustis; dicit Lib. II. epist. i. a v. 252. Nicolaus Culliachius in Tractatu de Ludis Scenicis Mimorum, et Pantomimorum, quem Marcus Antonius Madero anno 1730 ex manuscripto edidit Patauji, Capite 4. et 5. Comoediā veterem suis e characteribus valde eruditè illustrat.

ciuum. Sed quia subinde adludebatur ad nomen verum, personaeque ita ornabantur, vt ille, qui proprie fuit designatus, facile potuerit agnosciri, in suspicionem odiorum, simultatumque tracta est Comoedia, et omni reprehensionis potestate priuata. Sensere in se dici, qui criminum rei, sibique consciis fuere. Principes huius aetatis Poetae dicuntur Philebus, Stephanus, Plato Comicus, et quos enumerat Gyraldus. Menander incepit *Nouam* Comoediam, quae dum vicia redarguit, personas, characteresque ita commis- scuit, vt agnosciri nemo potuerit. Quare solenne habuit argumenta, personasque sine cuiusquam contumelia fingere, communem vitam imitari, criminaciones et obprobria deuitare, sermone populari gratiam quaerere, salibus et facetiis hilaritatem in Spectatoribus concitare. Exempla huius aetatis, praeter Plutum Aristophanis, non habemus e Graecia; nomina Comicorum recitat Fabricius. Noua haec Comoedia quibus modis differat a primis? manifeste docet Nicodemus Frischlinus. Differunt, inquit, tempore, materia, phrasi, metro, et partibus, earumque dispositione. Capita dissertationis indicare volui; ire per argumenta non vacat.

ARISTOPHANES ex innumera illa multitudine Graecorum, qui faciundis agendisque Comoediis surre dediti, unus est superstes, poeta mirae dicacitatis: facetissimum dixit Cicero. Alii omnes consumti sunt inuidentia, vetustateque temporum. Quale sit hoc rei litterariae detrimentum? saepe ego ante oculos statuo. Quamquam enim Musa veteris Comoediae, Gustusque Graecorum, qui primam aetatem constituerunt, non fuerit sine vitiis, habebat tamen multa, quae Poesi Dramaticae, humanoque generi prodesse poterant, et debebant. Aristophanes quoque vix quarta sui parte superat. Vixit aevo Periclis, Sophoclis, Euripidis, Socratis, Hippocratis, et Democriti; qui cum

etum videret rempublicam Atheniensium regi , voluisse
que impudentium aliquot Rhetorum , diuitumque
adolescentum audacia potius , quam eloquentia , mo-
resque suorum ciuium incrementa a vitiis , et sceleri-
bus accipere , coepit ut libertate veteris Comoediae ,
carpere nominatim potentium insolentiam , insectari
ciuium audaciam , rapacitatem , sycophantiam , mo-
resque corruptissimos aperte ob oculos ponere , pa-
triae , virtutisque aniores commendare ; quo in ope-
re tantum praestitisse dicitur , ut communi confessio-
ne parem in Graecia non habuerit. Fructum e suis
Comoediis hunc tetulit , quod calumniatores , et sy-
cophantas euenterit , procerum audaciam , potentiam
que compresserit , mores popularium castigauerit , pa-
triam in studio libertatis confirmauerit. Quapropter
Eleae ramo coronatus est ; qui non minoris praemil-
loco habebatur , quam corona ; et magous Persarum
rex eum Graeciae populum sibi maxime timendum
dixit , cuius male facta castigarentur , emendarentur
que ceasura Aristophanis. Comoedia veteri usus fuisse
videtur modestius , quam Eupolis , atque Cratinus ;
postea decreto facto , ne quis auctor , aut ludio nomi-
natim aliquem in Comoedia perstringeret , eam Co-
moediae formam induxit , quam aetate media fuisse
diximus : Homerum , et Tragicos solum carperebat.
Tandem etiam nouae Comoediae specimen ostendisse
videtur , quod inter conuicia Eupolidis , Cratinique ,
et illocebras melioris gustus medium quoddam ge-
nus est , ac Atticissimum ; hoc postea Menander , et
Philemon imitati numquam immutarunt (a). Quot
Comoedias scripsit ? non est , palam . Undecim sunt
integrae . Prima inter eas putatur *Acharnenses* , secun-
da *Equites* contra Cleonem ea tempestate populi prin-
cipem ,

(a) Celebris est liber fab nomine Plutarchi : Epitome ,
sive Compendium comparationis Aristophanis , et Menandri.

cipem, cuius personam cum nemo histrionum audes ret accipere, ipse metu deposito praefitit, efficitque, ut damnatus a populo Cleo multam quinque talentorum soluere sit coactus. Tertia Nubes maxime cum adplausu accepta contra Socratem; quae cum uigeretur, adfuit Socrates, peregrinisque, quis ham esset? sciscitanibus seipsum ostendit, totumque drama stans spectauit. Quarto dedit *Vespas*, quibus Athenienses litium nimis amantes perstringit, et Charitem, quem ille teatro nomine Labetem dicit, inse-
tatur, quod cladem Siculam ductu suo inauspicato adtulerit. *Pax* acta videtur anno belli Peloponesiaci tertio decimo post mortem Cleonis, et Brasidas, quem foedus annorum quinquaginta inter Athenienses et Lacedaemonios esset factum; quod tamen septem annos non durauit. *Lysistratam* circa eadem turbulenta tempora fuisse scriptam credibile est, fortasse cum nouum foedus centum annorum sanctum erat. *Anes* Comoedia hortatur Athenienses, ut Deceliam, quam Nephelococcygiam nominat, contra Lacedaemonios munirent, priusquam ab illis (quod biennio post accedit) occuparetur. *Thesmophoriarum* non tam Euripi-
dem, quam totum genus femininum traducit, peculiari sibi cauillandi charactere visus, et quasi genio suo obsecundatus. Dum enim Euripidem a feminis condemnatum fingit, quasi de eis male loquutum in Tragoediis, multo plura earum flagitia narrat in unica hac Comoedia, quam in omnibus suis Tragoediis Euripides unquam scriperat; atque ita Euripidem accusando absoluit, mulieres vero laudando excusando que maxime denigrat. *Concionatrices* putant aliqui esse contra Republicam Platonis. *Ranae* sunt fabula contra Euripidem iam defunctum, aut potius contra prae-
posteros Atheniensium mores, qui cum homines rusticci, aut militares essent, re militari, cui nati erant, neglecta primis vix litteris gustacis iudicium de sumis viris

viris Sophocle, et Euripide ferre volebant, et leuicula quaedam in iis carpentes, aut (vt in Acharnensibus, et alibi) ignobile maternum genus Euripidis cauillis differentes sapere sibi sumopere videbantur. - Iis postea temporibus, quibus ex interdicto magistratus Attici neminem in Comoedia carpere licebat, *Plutum* composit, nouae Comoediae imaginem. Nomina aliarum Comoediarum prostant apud Athenaeum, Scholiaстas Graecos, Fabricium. - - Manifestum est, Artem Dramaticam aetate Aristophanis non peruenisse ad eam perfectionem, in qua consistere nostram laeti intuemur. Dispositio, ordo, implexio, et alia Poeseos praesidia, ornamentaque non sunt e meo gusto. Tales sunt eius Comoediae, qualis erat poeta, et populus Atheniensis: est in iis imago morum, quos actas illa habuit. Singulare in eo videtur, quod cum risu mordeat, et omnes Atticae linguae gratias, totumque Graecismum possideat; quam puto esse causam, quod ad nostra usque tempora conseruatus sit. Dentatum eius risum nec Lucianus, nec Swiftius potuit imitari. Sacerdotes Graeci veteres publico consensu Comicos alios, a quorum nequitia metuebant scholis iuuenturis, perdiderunt; huic autem praerogativa eloquentiae veniam tribuerunt. Diuus Ioannes Chrysostomus paene tanti illum fecit, quanti Alexander Homerum; eum ille versare solebat lectione frequentissima; facundiam illam suam, et eam imprimitis vehementiam, quam in corripiendis vitiis muliercularum exercit, videtur accepisse ab Aristophane. Platonii ita placuit, vt sermonem eius de Amore (quod Plutarchus narrat) Symposium suo inseruerit. Si nunc vineret Aristophanes, geniumque illum suum, quem pro Comoedia hereditauit a natura, boni fanique gustus regulis instrueret, esset in hac artis provincia primus, in quo sibi Comoedia plauderet. Aristophanis laudes conscripsit Libanius insignis Sophista;

Sui-

Suidas illum facit auctorem tetrametri, et octometrici
PHILEMONEM, et **MENANDRVM** poetas nouae
 Comoediae facile principes cum dolore desidero, quo-
 tis eorum encomia a veteribus, quibus erant non
 ignoti, recitari lego. Vnus pro omnibus Quintilianus
 audiatur (*a*).

C A P V T S E X T V M.

De Comoedia Romanorum.

NOVA M Graecorum Comoediam imitati sunt Ro-
 mani, dederuntque suis Comoediis diuersa nomina a
 Natione, vel Conditione personarum, quae fuere
 productae; ab Auctore, vel inuentore; ab Urbe in
 qua sunt inuentae, vel magis usitatae; vel denique
 ab Indole, forma, structuraque dramatis. Iuuabit
 enarrare diuersitatem istam, gustumque Comicum gen-
 tis imperiosae cognoscere. I. Argumentum Comoe-
 diae Latinae vel erat Graecum, vel Romanum. Grae-
 ci suis in Comoediis, quarum nomina mihi licuit in-
 spicere, semper ediderunt actionem aliquam domesti-
 cam, seu Graecam; Romani, qui usum Artis Dra-
 maticae potissimum a Graecia didicerunt, non solum
 Romana, sed etiam Graeca, peregrinaque argumenta
 theatris intulerunt. Comoedia Latina, quae res, ri-
 tusque Graecos in agendo, loquendoque obseruauit,
Palliata fuit dicta etiam Varroni, quia Graeci pallio
 supra tunicam amicti incedebant, et histriones pallia-
 tos in scenam inmittebant: tales sunt Plautinae, Te-
 ren-

(*a*) Lib. X. Cap. 1. - Siquis mecum dolere non metuit, legat de Philemone, et Menandro, quae scribit Plutarchus, Eusebius Caes. Apollodorus, Gellius, Plinius, Laertius, Porphyrius, Clemens Alex. Eusebius Pamphili, Acron, Callimachus, Pausanias. -

gentianaeque Fabulae. Altera, quae materiam habuit Romanam, *Togata* dicebatur a vestitu patrio, et exhibebat actores togatos, moresque Romanos; vnde histriones *Togatarii* fuerunt cognominati. *Togatarum* Fabularum tot fere sunt species, quot Palliatarum. *Praetextatae* erant, in quibus agebant sua negotia personae vestem praetextam gerentes, seu magistratus, aut sacerdotes, qui dignitatis eminentiam in populo habuerunt. His similes videntur *Trabeatae*, quas C. Melissus Grammaticus inuenit; trabea enim praetextam aequabat dignitate. *Tabernaria* vile ludorum genus, quod forte notat Horatius: *Migret in obscuras humili sermone tabernas.* • II. Ab *Attella*, quae nunc *Auersa* vulgo existimatur, vrbe Oscorum, vel *Campaniae* dictae sunt *Attellanae* fabulae *Latinæ*, ioeis et salibus, quos in ipsa verborum acerbitate confabantur, compositæ; ibi enim primum sunt coepitæ, *Satyris* hoc solum dissimiles, quod in *Attellinis* obscoenæ personæ, in *Satyris Satyri*, *Silenus*, *Autolycus* -- locum habuerint. *Fescennina* quoque carmina, quibus petulantius iocarentur, inter actus inserebant. - III. *Rhintonicae* fuere nominatae ab auctore Rhintone, quod ait Donatus. - IV. Alia diuisio fuit in *Motorias*, *Statarias*, et *Mixtas*. In *Motoriis* res erant magis negotiosæ, et turbatae, vt est *Amphitruo*, *Adelphi*, *Phormio*, *Heautontimorumenos*. *Statariae* minus motuum habent, plus quietis, vt *Cistellaria*, *Hecyra*, *Asinaria*, *Pseudolus*, *Trinummus*. *Mixtae* ex utroque priorum generum trahunt partem, vt *Eunuchus*, *Andria*. • De his, et paribus *Romanæ* *Corpoediae* formis posset esse prolixa differentio, si esset mei instituti. Quamvis variae *Comœdiarum* species fuerint apud Romanos, tamen in *Comœdia*, iudicio Quintiliani, maxime claudicarunt; ita enim candide confitetur culpam infelicem suæ nationis. *Haec ipsa varietas fuerit causa claudicationis;*

nam

nam si in vna, alterae constitissent, longe certius educturi fuerant Comoediam vnitis viribus ad perfec-tionem. Comici erant: *Sutrius*, *Succius*, *Dossennus*, *Afranius*, *Atta*, *Titinius*, *Liuius*, *Aquilius*, *Aeu-tius*, *Iuuenius*, *Naeuius*, *Caecilius Statius*, *Licinius*, *Pomponius*, *Turpilius*, *Trabea*, *Luscius*, *Ennius*. - - Piget me dicere, quorum tantum nomina cum pau-cis fragmentis restant. In duebus erit immorandum.

M. ACCIVS PLAVTV\$ (a) patria Sarsinas ex Vmbria (b) iocos, et sales sparsit plena manu, Ro-manorum Aristophanes, floruit in vrbe Roma circa annum 555, quo tempore lex Oppia fuit abrogata (c). Fortuna, non conditione, aut natalibus seruire coactus est: expertus rerum vicissitudines. Fuit enim primum poeta, et quidem pecuniosus, tum merca-tor, ad haec decoctor, postremo pistor, simulque Comoediarum scriptor (d). In compositione Fabula-rum

(a) Forte a planicie pedum, siue πλατυτηρι initio Plautus, pos-tea Plautus dictus teste Pomponio Festo. (b) Sic obseruat Plau-tius, Strabo, Eusebius, Blondus Flavius, Leander, Maginus, Hieronymus, et Festus; ipse subiannuit in Mostellaria surda op-pidum fama. (c) Gellius ait: Tunc simul M. Porcius Cato in ciuitate orator, et M. Plautus in scena vigebant; anno fere XV postquam bellum Punicum secundum incepturn est, cum iam Romani Poenos ipsos vincere coepissent. Hoc dicere vide-tur in Poenulo: Vincite, vt fecistis antehac, et Poeni vieti poenas sufferant. (d) Romae compositis, datisque ad populum fabulis ingentem pecuniam comparauit, ait Varro Lib. III, Cap. 2. apud Gellium; hinc maioris spe lucri ad mercaturam animalium adiecit, numisque negotio adtributis solum verit; sed male re gesta inops, exclusisque fortunis omnibus Romanam rediit, vt idem Varro auctor est apud eundem. Quam esse causam suspicor, et dico cum Famiano Strada, cur ille nihil cre-brius habeat in suis fabulis, quam niercatum, institorem, tra-pezitam, pecuniam mutuo acceptam, argentum foenori darum, syngraphas, tabellas, rationes, numaria negotia - -. Egestate coactus in magna praesertim annonae difficultate pistori locauit operam occupatus vertendis orbibus lapideis, et quod tempus super-

rum imitatus est Diphilum, Philemonem, et illos, quorum nomina dicit in Prologis. Horatius cum ad exemplum Siculi properare Epicharmi scripserat (*a*), non tam quod eius fabulas expresserit, quam quod ut ille Graecas, sic iste Latinas Comoedias ad risum populi fecerit. De numero Comoediarum dubitatum fuit. Multas fuisse probe mihi constat; viginti ex omnibus superant (*b*). De pretio illarum non unus est sensus antiquorum. Quintilianus ait Varronem scripsisse e sententia Aelii Stolonis Musas Plautino sermone loquuturas, si latine loqui vellent. Macrobius iudicat Plautum in venustate iocorum praecelluisse; saepe illum laudat, commendatque Cicero. Alios, qui Plautum sumis honoribus ornant, praetereo. Horatius sales, et numeros Plautinos grauiter perstrinxit (*c*); Muretus autem inquit: Si plautino ore loquerentur Musae, meretricio saepius, quam virginali more loquutrae essent, et plebeio, quam honesto (*d*). Ego sic censeo: Plautum nec laudandum per omnia, neque vituperandum. Quis optimus sine omni vitio? Populo placere voluit, qui gustu non fuit polito; inde verba humilia, copiosi lusus, nauseosa dicta. Si illa encomia, et vituperia conferamus, quae superius sunt adlata, in comperto erit, non pugnare inter se. Praecipuae Plauti virtutes sunt istae: *Verborum varie-*

superfuit, fabulis impedit. Pistorem fuisse Plautum cum audiis, caue putaueris eum fuisse, qui panes confecit, et venales exposuit; hoc enim genus artificum Romae non fuisse aequo Plautino discimus e *Plinio Lib. XVIII. Cap. 11.*

(*a*) *Lib. II. epist. 1. v. 58.* (*b*) *Alii 40, alii 100, alii 25:* consuere. *Gellius 130* tradidit. *Daceria* coniicit ex Arnobio, tempore Diocletiani, proinde 500 annis post mortem auctoris Comoedias Plauti fuisse productas. (*c*) At nostri proaui Plautinos et numeros, et laudauere sales, nimium patienter vtrunque, ne dicam stulte, mirati; si modo ego, et vos scimus inurbanum lepido saponere dicto. *Ia A. P.* (*d*) *Lib. XVI. Cap. 13.* *Var. Le&t. cui acutissimus Burmannus* adsentitur,

rietas, ac vis; *Elegantia latini sermonis*; *Ridiculum*; *Decorum*; *Sententiarum pondus*, et *praecepta ad vitam* in consuetudine hominum agendam. Has esse dico Plauti proprietates; in quibus tametsi non semper, saepe tamen explet, delectatque meum sensum. Degustemus aliquantum ex illis pulchritudinibus. Quanta sit supellex verborum apud Plautum, quam varia, et copiosa, quanta vis? non possum melius ostendere, quam si theatrum aperiam, et actores eius inter se loquentes faciam. Audiamus eos, verbaque singula, sensum eorum, et virtutem expendamus. Genus dicendi continenter acre, viuidum, peracutum, plenum animae, et spiritus. Qui latinitatem intelligit, non invitus adlentietur. Illis, qui dubitant, commentatores persuadebunt, quales sunt Iustus Lipsius, Henricus Stephanus, Ianus Doula, Philippus Pareus, Andreas Alciatus. - Nomina Virorum eruditissimorum habes apud Fabricium. Illam sermonis latini elegantiam, quam in Comoediis Plauti probo, non tam ex iudicio aliorum, quam ex gusto meo laudare debeo. Igitur cur nominem Macrobiū? qui dixit duos eloquentissimos tulisse vetustatem Plautum, et Ciceronem. Iulum C. Scaligerum? qui Plautum legem linguae Romanae adpellavit. M. Antonium Muretum, et Iustum Lipsium? quibus ille Musarum, Gratiarumque hortus est creditus. M. Varro doctissimus Romanorum, et Tullius Cicero disertissimus omnium, qui vñquam erant in Latio, Plauti latinitatem aestimant, et commendant. Illum A. Gellius censor antiquitatis optimus latinorum verborum conseruatore, linguae, et elegantiae principem nominavit. - Plautum Ridiculo praestitisse suis ciuibus, nemini potest esse ignotum; victos in hac parte Graecos a Romanis docet Sidonius Apollinaris. Et certo si vim caussamque ridiculi, si risum, hilaritatemque poetae ponamus ante oculos, vere de se vaticinatum fuisse Plautum di-

çemus: Luxisse Plauto mortuo Comoediam, Risumque lacrimatum esse (*a*). Non dicam de Horatio, quod Iosephus Scaliger scriptum reliquit; est enim emunctoriae naris, acerrimique iudicii Horatius. Quis adeo, sic habet in Animaduersionibus, est auersus a Musis, ut lepore, ac salibus Plauti, et Laberii non tangatur? Horatii iudicium sine iudicio est, qui etiam de Cherili poetae versibus nimis praepostere iudicauit. Hoc inquam ego Horatio non imponam. Si numeri Plautini ferant censuram, non aduersabor; de salibus eius comicis seuerius acerbiusque iudicium est, quam ut veritas patiatur. Nam quantum illud est, proauctorum gustum in ridiculo Plauti notare stultitia, et totum antiquitatis sensum contra se adducere? An aliquis alter praeter Aristophanem melius nouerit Vim Comicam, quam Plautus? decerni nequit, quia Comoediarum exempla sunt consumta. - Decorum quid sit, et scribenti quam difficile? si meminerimus ex iis, quae iam in Theoria generali Artium sunt dicta, et Plautinas Comoedias ad examen adsumserimus, nihil illis magis moratum, et legibus decori conuenientius fieri posse concedemus. Vide qualis sit imago Serui versipellis, Bellatoris gloriosi, Senis suspicioſi, Auari perparce parci, Parasiti edacis, Adolescentis mores pristinos pertaesli, Viri grauis et honesti? Quamquam haec et alia tam morate descripta, tam decore repraesentata, non sunt effigies, non simulacra, non iconismi, non ethopoeiae, sed homines viui a natura facti. - Quid loquar de Sententiis, quas in Plautib⁹ laudibus primo loco debeo ponere? ita sunt concinnatae, ut plusne habeant mellis, aut acut-

(*a*) Sepulcro inscribi voluit haec verba, quae Varro refert apud Gellium: Postquam est morte captus Plautus, Comoedia luget, scena est deserta, deinde risus, ludusque, iocusque, et numeri innumeri simul omnes conlacrimarunt.

aculei? magisne valeant ad detestationem vitorum, quam ad commendationem honestatis? non sit primum definire. Sententiarum naturam in Poetica generali adumbraui. Hic non admittit pagina, ut eam per exempla. Quae scripta sunt in Plautinis fabulis, si ita sit opus, melius a me dicentur, aut ostendentur, quam huc exscribantur. Vnum adsignasse satis est ē Scena quarta Actus quarti Comoediae Persa. Nolo meum librum onerare, quamvis merces sint pretiosissimae. Quid vñquam non dico ad orationis elegantiam concinnius, et decoti temperamentum adcommodatius, sed ad morum disciplinam, sanctitatemque vitae salutarius excogitari, ac fingi posset, nisi haec documenta impuris auctoribus, obscoenaque imitatione Plautus corrupisset? Frigidis, et inficetis eius salibus possum attribuere veniam; turpitudinem nemo, nisi turpis, excusare volet.

P. TERENTIVS cui displiceat? quales fuerint Latini Comici, non possumus existimare sensu proprio; aliorum autem testimonio consentire non vacat semper erroris periculo. Terentium multi etiam hac aetate Plauto preferunt; Afranius eum iam olim Comicis omnibus praeposuit. E patria sua Carthagine Romam venit, seruuitque Terentio Lucano Senatori, a quo propter elegantiam ingenii et formae maturus manumissus, et amicitia virorum nobilissimorum P. Cornelii Scipionis Africani, et C. Laelii Sapientis versus est; an etiam ab his, aut aliis adiutus in fabulis? adfirmet, qui potest (a). Puer erat, cum Plautus est mortuus. Scripsit Comoedias sex; has noui; plures non fuerunt veteribus cognitae. Ereptus evita est anno aetatis tricesimo quinto, vel septimo, ante Christi

(a) Vide Ciceronem VII. ad Atticum, Quintilianum Lib. X. cap. i. Donatum, et Vitam Terentii, quam nonnulli codices auctori tribuant Suetonio.

sti natalem 155 (a). Tres sunt dotes, quae poetam imprimis commendant: *Ars Dramatica*, *Characteres Personarum*, et *Nitor Latini Sermonis*. Artem in eo laudauit Horatius, quum dixit: Vincere Caecilius grauitate, Terentius arte (b). Natiuos morum Characteres, animorumque humanorum imagines nemo magis depingit: est prorsus ἡδίκος (c). Quam felicitatem non aliunde, quam ex imitatione Graecorum consequutum se esse non obscure fatetur. Menandrum, et Apollodorum nominat (d). Iam genus dicendi tersum, puroque simillimum amni quis imitabitur? ita ille delicias omnes sermonis latini est complexus, vt inimitabilis videatur (e). Si quis est Latinorum, qui atticisimum adtigit, hic profecto, et non alter est. M. Tullius Terentii simplicitatem, et amoenitatem ingenuam visus est sibi imitandam proposuisse. Terentium tamen non omnis vitii expertem putant Critici; iam olim C. Iulius Caesar Vim Comicam in eo desiderauit (f). Si Io. Lud. Balzacum audias, in hoc Afro ha

(a) *Ausonius* dicit epi. 18. in Arcadia periisse: Protulit in scenam quot dramata fabellarum, Arcadiae medio qui iacet in gremio. *Volcatius Sedigitus* scripsit Asiam: epigramma illius est apud Donatum. (b) Lib. II. epist. 1. (c) Mores eius saepe sunt ad exemplum Naturae Pulchrae. Character Chremetis in Heautontimorumenis, Mitionis in Adelphis, praesertim in Actu JV. Scena 5. sunt artificia perfectissima. (d) Bibliothecam *Fabricii de Terentio* §. II. vt consulas suadeo. (e) *Heinßius* ait: Terentii mira est, ac prope ineffabilis amoenitas, elegantia, iudicium, ac venustas, cuius incredibiles lepores, vt *Iosephus Scaliger* dicebat olim, vix centesimus eruditorum quisque videt. *Borrichius* autem: Utinam argumento meliori industriam suam commodasset, ita paene omnia eius comta sunt, propria, pura; nihil audax in translationibus, nihil futile, aut scurrile in iocis, nihil dubium in compositione. (f) Versus illius esse dicuntur: tu quoque, tu in summis O dimidiate Menander, ponoris, et merito, puri sermonis amator. Lenibus atque utinam scriptis adiuncta foret vis Comica, vt aequato virtus polleret honore cum Graecis, neque in hac despectus parte iaceres. Vnum hoc maceror, et doleo tibi deesse Terenti.

habitat modestia, et pudor, nihilque sit ab eo in sce-
na, aut dicitur, quod non sanctissimae Sabinae, ipsa-
que Numiae vxor salua oculorum verecundia videre,
et aequis auribus audire possint, adeo, ut non iniu-
ria quis dixerit, Plautinis matronis honestiores ple-
rumque esse meretrices Terentianas. Quod illi scio a
nonnullis etiam vitio datum est; sic enim cauet ab
obsceno, spurcoque, ut interdum quid quamque
deceat personam, parum attendere videatur, usque
minus satisfaciat, qui, cum incurrit aliquid in nar-
rando turpisculum, gaudent plus satis sermonis pro-
prietate, et res non pulcherrimas nudis enunciare ver-
bis hoc demum simplicitatem Romanam putant. Ego
nostrum vitium pluris longe facio, quam obpositam ei
virtutem; atque si hoc nomine dimidiatus Menander
dici meruit, vimque illam Comicam, quam in eo
desiderauit Caius Caesar, festiuitatem parum mode-
stam interpretantur, hic equidem plus toto dimidium
ut dicitur, et caremus non aegre illa vi, quam cum
posset nullo negotio adsequi, prudenter eam, et cum
iudicio repudiauit,

Expectant a me aliqui, ut planius edifferam,
cum duo tantum ex antiquis Comicis Latinis super-
sint, Plautus et Terentius, uter alteri praestet in Co-
moedia? fuit enim idem utriusque studium in Comoe-
dia. Volcatius Sedigitus secundum a Caecilio Plautum
statuit, Terentium in postremis (*a*). Si quis putat
standum esse praeiudiciis, errat; sunt enim diuisa ae-
tatum, hominumque iudicia. Quamquam dum de bo-
no Gustu agitur, non auctoritates, et iudicia maio-
rum sunt sequenda, sed quid sanitas sensus, regulae-
que dicant Aestheticae? adtendendum: argumentum
falsitatis saepe est turba. Quaestio illa: *Plautus, an*

(a) Apud Donatum, et in Pisaurensi Collectione Poet.

Terentius potior in Comoedia? quamuis amplior videri quibusdam debeat, quam ut idoneum responsum possit accipere, hoc loco valeat. Aufer ambages, inquis, duo sint in oculis: Natura Comoediae, et Plauti, Terentiique Fabulae. Nihil dicam accusandi laudandique gratia. Vtri magis danda sit opera? lectores viderint. I. Plautus in *Comoedia* genius est originalis; imitatur Graecos, sed in ipsa eorum imitatione luculentius prodit spiritum suum creatorem. Terentius suapte indole grauior est, quam ut ad lusus, iocosque *Comicos* se possit conferre. II. Et Plautus, et Terentius ait se Graecos imitari, dareque Graecas fabulas. Terentius elegit meliores; quas, aut similes si vedit Plautus, cur non adsumit? Leuiores ipse producere voluit, ut gloriam de bonis relinquat posteris? III. Plautus ab arte deficit; si species argumentum, implexionem, et euolutionem, fere semper uniformem, eundemque poetam reperies: quod fundamento Pulchritudinis aduersari notum est e principiis Aesthetices. Terentium hac in arte ipso Caecilio potiorem dixit Horatius, et euincunt *Comoediae* propriae. IV. Plautus est mire facetus; sed sales illius non raro sunt plebeii, vulgaresque; in Terentio nihil abiectum, et humile. Illius theatrum est, ubi lepos, ioci, risus, vinum, ebrietas decent, ait ipse in prologo de *Pseudolo*; Terentii verecundia magna est, et moderatio egregia. V. Plautus est ingeniosus, et argutus, sed saepe reponit argutias in lusu verborum. Quod an ita sit? priuatim expendi volo. Has autem argutias illo tempore consecrari, quo sermo patrius non habet suam puritatem, et statum, non puto consentire cum gustu sobrio, et ingenio recto: tali enim studio deformatur elegantia linguae, et a suo flore, proprietateque impeditur. Nihil simile in Terentio. VI. Dialogus Plautinus abundat tautologiis, et habet ambages, quae nihil faciunt ad propositum;

Te-

Terentianus multo magis natius, et prudens, in quo nullum paene verbum inutile, nullum non singulari cum sapore lectum. VII. Propria laus Plauti est in sermone, aiebat Varro; qui mihi multo magis placet, si vetustas voces studiose non conquereret, nouas ad arbitrium non fingeret. Latinitas Terentii mundior, politior, clarior, et quodammodo nobilior. Plautus in loquendo mire varius, semperque nouus, et raro sibi similis; Terentius autem parcus; qui si res saepius se eloquendam offerat, eodemne semper modo, an parua mutatione eserat, nihil pensi habet.

-- *Vter igitur huic aetati magis aestimandus?* Vtere tuo iudicio. Dixi. Si artem, sermonisque puritatem, ac nitorem, si linguae, morumque castitatem cupimus, Terentium longe praeponendum; si locos, facetusque sales, et populi plausum spectamus, praestare Plautum dicemus. Scaliger Plautum ut Comicum, Terentium ut Iosequutorem admiratur; verba ille rebus, hic autem res verbis adcommodasse videntur. Plautini sales, Terentiana mundities me mire capiunt, hoc tantum cum discrimine: quod sales illi non omnes sapiant, ista vero puritas non possit non semper placere. Multo plura sunt in Terentio, quae meum gustum suauiter adficiunt, et animum pascunt.

Poetae Comici Romae veteris *PROLOGVM* praemiserunt suis Comoediis, vti videre est ante fabulas Plauti, Terentiique. Erat autem Prologus oratio ad Spectatores habitu. Plautus argumentum actionis solet exponere lepido ridiculoque lusu; qui cum aliquando modum non tenet, delabitur in risum humilem, et plebeium. Terentius suo more grauis est, et se suamque fabulam contra maleuolos serio tuetur. Exempla eorum si consideramus, quatuor species Prologi fuisse in usu discimus; nam vel Poeta, fabulaque commendabatur, ut in Hecyra; vel obtrectatorum criminibus respondebatur, aut iadern regerebantur,

tur, vt in Andria; vel materia fabulae enarrabatur; vt in Aulularia; vel haec omnia simul praestabantur, vt in Casina. Quare dum Aristoteles de Prologo Co-moediae Tragoediaeque loquitur, de illa Dramatis parte debet intelligi, quae necessaria est, et Graecis etiam προδεσις, aut προτασις dicebatur; quod ego ipse iam exposui. Graeci nec in Comoediis, nec in Tragoediis adornarunt talem prae-fationem, qualem in latinis Comoediis legimus. Fuit quidem familiare Euripidi Tragico in prima Dramatis parte nonnihil effari, quod ad notitiam argumenti ducebat; vide, quae primae veniunt eius Tragoediae, Hecubam, et Orestem: sed non erat hic Prologus, de quo mihi sermo, secretus a corpore actionis. Faciebat hoc Euripides tum, cum iam initium sumsit actio, non sine omni peccato. - At si Prologus tota res Latina est, quomodo inuenit nomen Graecum? quaerit I. C. Scaliger. Responderem, siqua foret utilitas. An Tragoedi Latinorum adduxerint in theatrum talem Prologum, qualem in Comoediis audimus? non habeo comper-tum. Tragoediae Senecianae factum non ostendunt. Putare debo Tragicos Romanos consuetudinem Graecorum aemulatos fuisse. Carolus Franc. Cramer Professor Kilonii anno 1776 regulis, exemplisque voluit euincere necessitatem Prologi in quibusdam Dramatis, quo mentes animique Spectatorum praeparentur ad intelligentiam rei futurae. Nunc theatra Germanorum Gallorumque nullum habent Prologum; in Anglia solet fieri; quem non ipse Poeta Dramatis conditor, sed amicus aliquis pro fauore Poetae praemittit. Ci- tra vitium omittitur. - Porro Persona Prologi Comici est extra fabulam; nihil habet commune cum actoribus aliis: hanc legem Terentius semper retinuit. Plau-tus non sibi constat, sed suo more nouas res molitur. Nam primo: Mercurium in Amphitruone facit agere Prologum, qui tamen magnam deinde fabulae partem

ex.

expedit; sic etiam Charinus in Mercatore. Secundo: in Milite gloriose prologum non habet, sed in actu secundo seruus Palaestrio argumentum Comoediat eloquitur. Tertio: rem miram! omittit vulgares personas, et prologos inducit per machinas; in Rudente Arcturus, qui noctu claret inter deos, inter mortales ambulat interdius; in Aulularia Lar Familiaris, et quantum Numen? enunciat quod in scenam dabitur: adeo officiosi fuere dii, quum poeta voluit. - Ex his licebit ediscere: Prologum plerumque fieri ab una persona. Semel apud Plautum in Trinummo est Dialogus inter Luxuriam, et gnatam eius Inopiam. Posteaquam enim bella illa mulier adolescentem Lesbianicum re paterna exuit, nihilque foret reliqui, quod eam aleret, dedit in aedes filiam, qua cum miser aetatem exigat. Credo hoc factum exemplo Aristophanis, qui Paupertatem, Nubes, Bellum, Tumultum, ut rem faceret magis aestheticam, ausus est personare.

C A P V T S E P T I M V M.

Comoedia Graecorum, et Romanorum non fuit adepta perfectionem. Qua de causa?

Si iam reflectam oculos ad Graecas, Romanasque Comoedias, quas nobis e multis aliis reliquit Aristophanes, Plautus, et Terentius, easque non e laude, vel vituperatione hominum, qui se arbitros statuere, sed e sensu nostro iuxta veras Aestheticæ leges aestimem, non erit in ambiguo, Graecum, Romanumque Theatrum ad plenam supremamque Artis Comicae perfectionem non adscendisse. Comoedos alios arbitrari non possum; fuerint tales, quales a multis ornantur, festiui, ingeniosi, prudentes. Desunt eorum exempla; frustra de inuidia temporum

con-

conquerimur. Quid erat caussae, quod Gentium illarum Comoediae, tametsi et ingenia fuerint felicia operosaque, et sumtus pecuniae maiores dederint, quam ratio passa fuit; quid inquam erat, quod priorem gultum, plenamque maturitatem adsequatae non sint? Tacebo de Peronis, et Tubis, quas fuisse usurpatas ab actoribus in scena non sine indignatione recordor. Externa sunt ista, et histriorum tantum vicia, aut impedimenta. Aliud est praeterea, quod Comoedias Veteres ab interna bonitate, gustuque meliori aut impediuit, aut retardauit, videlicet: *Incuria Morum*, et *Adfectuum Humanorum*; *Ignorantia Ethicæ*. Haec erat culpa Poetarum. Quamquam non poetarum tantum, sed etiam aliorum, ut adpareret, id aetatis hominum. Homines enim eorum temporum non videntur tantum elaborasse in cognoscendis suis, aliorumque moribus, et characteribus, quantum in iis studium ponit aetas haec nostra: cura, et voluntas illis defuit. In caussam indaget qui volet; mihi certum id est e paucitate, siccitateque Ethicorum veterum. Fuere, qui in recte constituenda vitae summa, et inueniendo bono, ut putabant, summo, quaerendisque et explicandis mediis ad beatitudinem ducentibus suam operam ponerent. Fuere, qui ad singulas vitae humanae partes studium conferrent suum, et quid cuique personæ, cuique aetati conveniret, quae officia singulorum, docere laborarent. Philosophiam illam priorem Dogmaticam, hanc posteriorem Paraeneticam nuncuparunt; cultores utriusque, sectatoresque fuisse non paucos palam est ex historia. At in tertio illo tractandæ morum disciplinae genere, quod e re *χαρακτηρισμον* nominatur, et pulcherrimam philosophandi viam demonstrat, tarde parumque laboratum est. Dicebat iterum iterumque Plato tam venustam esse Virtutem, ut si oculis cerneatur, mirabiles sui amores excitaret; Vitium tam es-

se

se turpe, ut omnem hominem abstergere deberet; sed quot erant, qui in illam virtutum vitiorumque formam sedulo inquirerent, eorumque characteres quasi corporeis oculis spectandos exhiberent? Veteres illi utcunq; Philosophi non habebant omnem opportunitatem veniendi in notitiam morum et characterum, quia non fuit ea hominum societas et consuetudo, quae vigeat apud nos familiariter; non obtinuit illa sexuum communitas et harmonia naturalis, quae mentes oculosque hominum magis aperit ad mores alienos cognoscendos: mulieres a ciuitate, consortioque virorum arcebantur severitate illa, quam adhuc in Turcia dominari narrant, qui viderunt. Quis autem dubitet perueniri non posse ad genuinam morum notationem sine promiscua hominum societate? Notatio est, inquit auctor ad Herennium, cum aliquis natura certis describitur signis, quae sicuti nota quaedam naturae sunt adtributa. Ea sexuum communio solet in lucem educere illas hominum affectiones, quae sua natura sunt penitus abditae; et suis ea characteribus indicare, quibus inesse signa nesciremus, nisi nosmet ipsos communi hominum frequentiae liberius informiceremus. Nihil dicam audacius; licet enim uniuicique explorare. Adeamus ad antiquos Scriptores, et quales in eorum scriptis sint homines, quae ratione morati, et quibus virtutum, vitiorumque characteribus insigniti? accuratius contemplemus. Si Homerum excludam ex eorum numero, tam raram hominem, morumque diuersitatem, tam paucos, et qui peculiares sint, characteres deprehendo, ut genus hominum simplicitati potius, quam varietati animalium natum videatur. *Aristocles* quantumuis perspicax obseruator non se detinet in his animorum signis; *Theophrastus Eresius* ultra viginti quinque homines non processit, et an omnes horum characteres expresserit? ut adsumem, non impetrant. Quicunque

que sunt, qui ante tempora Plauti, et Terentii scripserunt, nuda potius morum lineamenta, quam plena hominum imagines, picturasque suis coloribus absolutas duxerunt. Primus est *Tacitus*, qui ea iam aetate, qua sexus etiam muliebris liberrime versabatur in publico, oculos in omne genus hominum intendit, mores exploravit, et maiorem eorum differentiam, pluresque characteres animorum adnotauit. Debetur haec laus Cornelio Tacito, acuto prudentique scriptori. Vide si ita collubitum est animo, vide priscis in Comoediis *Senem* aetate vietum, *Seruum* fraudis artificem et in conuiciis liberalem, *Bellatorem* magnificum et gloria plenum, *Parasitum*, et *Gnatonem* tamquam umbras persequentem opulentos et spe coenatica semet sustentantem, *Auarum* suae pecuniae custodem sollicitum et suspiciosum, *Adolescentem* amori deditum, *Lenonem*, et *Lenam* inhumano lucro inhianteum, *Mulierem* iuuentutis scopulum et perniciem. Horum aliqui sunt in omni Comoedia. Nolite multam rerum, actionum, et characterum varietatem expectare; falletur, qui secus fuerit. Nam qualem in vna seruum, qualem parasitum, qualem adolescentem, qualem lenonem, qualem senem in vna conspicietis, talem in aliis experiemini. Vnus est ex omni hominum classe, qui vel avarus est, vel versatus, vel gloriosus, vel alia proprietate notatus: huic non tam similes, quam iidem sunt omnes auari, meretrices, adolescentes, parasiti, lenones, senes, et cetera hominum nomina. Non ita meus ille Homerus in Characteribus; an enim avaritia, aliaque virtus, vel virtutes ita paucis characteribus possunt notari? Heroes Homeris sunt omnes animosi. Quis est, qui nouit Homierum, et inde arguat omnes inter se esse similes? vnuquisque alia animositate, diuersoque facinore insignis adparebit. Nempe omnes sumus alii, et singuli singulis notis discernimur; infinitam varietatem

tem ostendit hominum genus. Etsi multi sint iuuenes, multi viri, multi senes, multae matronae; tamen vnumquemque iuuenum, vnumquemque viorum, vnumquemque senum, vnamquamque matronarum alio charactere, si bene spactaueris, distingui conſtere. Volo dicere: Nullum hominem non esse varium; sed tamen nullum non suo proprio charactere praeditum. Poetae Comici, vbi frequentior est utriusque sexus consuetudo, conuenire liberius, hominumque mores obſeruare, perſcrutari corda, vultus animique habitum ediscere, et affectum omnem suis e signis adnotare ſuum esse credunt. Hoc modo, qui erant oculatiōres, peruenierunt ad eam Philosophiae partem, quae in cognitione hominum ſita eft, theatraque moderna multiplici Characterum varietate di- tauerunt: in hoc noſtra Comoedia excellit veterem. Vnam pro multis nomino. Auarus ille, quem dedit Ioannes Bapt. Moliere, ſi componatur cum Auaro Plauti Euclione, nulli non dicetur excellentior (a). Eo iam processere noſtrates, vt animos, et homines, non ſolum ex actionibus externis colligere, eosque ſuis characteribus diſtinguere, verum etiam ex oculis, fronte, lineamentis vultus, et cetera partium diſpoſitione naturas dicant ſe cognoſcere. Haec illa eft Physiognomia; de qua quid ſentiam? extra rem meam eft (b). Terentius, et Plautus ideo ſunt parci sterilesque

(a) Ethica Charaeteristica, in quam olim parce intende- runt Liuius, Ouidius, Seneca, Velleius Paterculus, Lūcianus --, iam modo opera Historicorum, Philosophorum, et Po- tarum facta eft amplissima. Pro multis ſint nominati Ioannes Barclaius, Carolus Paſchalis, Antonius Shaftesbury, Bellegarde, de la Bruyere --. (b) Saepe mihi venit in mentem, quod de Zopyro Physiognomone narrat Cicero Libro de Fato n. 5. - Quae videt in animis oculatissimus Ioa. Cas. Lauater, Cl. Liechtenberg non videt. Audeſue Physiognomiam dicere Sci- entiam?

que in characteribus morum, quia cognitioni hominum non inuigilarunt. Hec in defectu non mea, sed Homii sententia censemur Itali.

C A P V T O C T A V V M.

De Comoedia Noua

I T A L O R V M.

ITALI magis Comoediae nati, quam Tragoediae, non uno modo ludunt in theatris: viuax naturae lepiditas inuitat eos ad studia amoenitatis. Seculo decimo sexto exarserunt studia Comicorum, decimo septimo refixerunt, hoc autem octauo ad meliorem, quam vñquam antea, gustum peruererunt. Quapropter antiquos illos *Bernardum Bibiennam Cardinalem, Nicolaum Machiauelum pseudopoliticum, Ludouicum Ariostum furentis Rolandi conditorem, Angelum Beocum, seu Ruzantem aliisque nominibus eundem, Angelum Firenzuolum inter Romanenses nominaatum, Ioannem Mariam Cechium, Comitem Nicolaum Secchium, Ludouicum Dulcem Tragicum, Herculem Bentivoglium a Lilio Gregorio Gyraldo celebratum, Alexandrum Piccolominium eruditissimum aliorum iudicem, Hieronymum Paraboscum, Antonium Franc. Grazzini, Ioannem Bapt. de Porta, Siluanum Razziūm - - relinquo suis aetatibus. Italia varias in partes diuisa, et suo vnaquaeque principi subdita mores etiam varios, gustumque generauit in populo: inde diuersi Comoediarum characteres. Ut erant Poetae, ita fuit Ridiculum vel Bononiensium, vel Neapolitanorum, vel Venetorum. - - Immo, quod obseruant peritissimi rerum, in eadem Comoedia non eadem vis Comica*

(a).

(a). *Jannes Bapr. Fagioli theatrum Comicum a vi-*
tiis emendare studuit; sed multa fuere: omnia quis
possit? finem ut obtineret, plures Comoedias effinxit
veteri, nouoque gustu, et omnes in unum collectas
septem tomis librorum edidit anno 1753. Aliae sub
nomine Hieronymi Gigli prodierunt, quas nonnulli
dicunt ideo esse suppositas, ut commendatione famo-
fi nominis magis placeant. Sed quis est, cui Comoe-
*dia Italica plus, quam *Carolo Goldoni Veneto* debeat?*
hic eius est pater, et conditor. Priusquam ad eam
maturitatem peruenisset, quam in eo nemo non agno-
scit, dedit illa Iocosa Dramata, in quibus iam moda
sibi ipsi displicet. Fecunditatem eius in inueniendo,
implectendo, et euoluendo, aliasque proprietates,
quas in summo tantum poeta colligit natura et indu-
stria, debemus admirari. Condonemus, et sepeliamus
illos naevos, quos auctor copia virtutum obruit. Sa-
tis est gloriae legi, spectarique Comoedias eius in
omni prope Europa, et nomen Comici ore cultiorum
hominum immortalitati commendari. Multi, quos
nunc in primis honorum subselliis suspicere colereque
debemus, ut primum vitam hanc clauerint, peribunt
toti; Poetae Goldoni nomen numquam morietur.
Quare si quis homini sensus est post vitam, vti certo
est, praestabilior erit ducenda conditio hominis Do-
Eti, quam auctoritate Potentis; hic vs umbra praec-
terit, ille post fata superstes manet. Petrus Chiari
longo post intervallo sequitur. Carolus Gozzi nugas
extemporales, et Tragicoedias Hispanicas, ut
olina

(a). Nominatissimus in Gallia Italus histrio *Gerardi* nugis il-
lis extemporaneis, quas Italorum Comoedorum societas Par-
isiis egit, sex volumina impleuit, ex anno 1695 luce donauit
sub nomine Theatri Italici. Anno 1720 Noua Collectio facta
*fuit. Supplementa magno numero delectuque dedit *Claudius**
Parfait* Lutetiae anno 1748. Opus utrumque fecit auctius *Dy-
**Gerard* anno 1750.*

olim erat in more, dare maluit, quam in cultura Comoediae operam ponere. Plebine potius placere voluit, vel Goldonium adsequi desperauit? Italiae, qualis erat ante annos 50, fuissent aptiores illae Comoediae. Quaedam ex iis pro Germania sunt deletae, et gentis expectationi conformatae. *Francisci Albergati Capacelli* dramata e quinque tomis existunt. *Andreas Willi* habet Comoedias et Tragoedias. - Quid si iam Italicas, Gallicasque Comoedias ponas ad bilancem? veluti fecit in Francia *Cedors* in Theatro Italicō; vtra plus momenti hábitura est te iudice? Gloriatur Fr. Marmontelius vim Comicam Gallorum ab Italīs multo magis aestimari, quam domesticam; Gallos celeberrimo etiam Goldonio viam ad theatrum ostendisse, Histriones insulsoſ Florentia abactos, et eorum loco Molierium substitutum; Romam, Neapolim, aliasque primi nominis vrbes ad exempla Gallica transiūſſe: sola est Lutetia, inquit, quae Comoedias Molierii nō spectat. Cur ita? quaero. - Si quis Poesim Dramaticam Italorum velit vberius ediscere, praeter eos, quos adhuc nominaui Poetas, Praeceptores, et Historicos, vocet in subsidium *Leonis Allatii* Dramaturgiā septenos in indices diuisam, *Scipionis Maffei* Theatrum Italicum, *Ludovicum Riccobonum* in Historia eiusdem Theatri, *Octavii Diodati* Bibliothecam Theatralem. - -

HISPANORVM.

Genii Hispanienses suam etiam vicissitudinem habuere. Dum regnum illud amplissimum iugo Africano premebatur, fuere monstra barbara, quae Musas eatenus valde teneras terrore compleuerunt. Non erat hic tempus faciendi ludendique Comoedias; de salute circumspiciendum, et auxilium in iugis, visceribusque montium quaerendum fuit. Sublato timore coeperunt aperire theatra, dareque Comoedias. Isthic originalis est *Lo-*

pez

per Felix Vega de Carpio; nomen eius Vega sermone patrio significat planitatem; quae tam diues est in Lopio, ut multitudinem, varietatemque fructuum non ars, sed natura sine delectu videatur effudisse. Praeter 500 illa dramata, quae sacri sunt argumenti, alia prope 1800 numerantur, quae spiritus eius omnipotens procreauit. Quis est Hispanorum, qui possit huic ingenio aequiparari? quae gens, aut provincia produxit similem? Non sunt omnia edita. Quae palam habentur, non carent errore: monstrorum prodigia, aliaque vitia non raro prodeunt. Natura suis in diuitiis ita sibi complacuit, ut leges artis, eiusque paupertatem, et imperium non admiserit. Certe opulentissimus hic poeta maluit vitia committere, quam suis ciuibus disPLICERE. Audiamus quid ipse dicat in Poesi sua Dramatica. Antequam explerem decimum aetatis annum, perlegi libros, qui tradunt regulas Dramatis. Animaduerti Comoediam alia esse conditione, quam fieri veteres censuerint, voluerintque; ignorantia Poetarum corrupti artem theatralem, populo autem gustum insanum indidit. Malum istud ita inualuit, ut poeta, qui Comoediam ex arte fecit, periculum honoris, et mercedis metuere debuerit; apud homines enim, qui rationem a se vltro se posuere, plus ponderis habet consuetudo, quam veritas et doctrina. Ego nihilominus regulas artis, quas perpaucis vidi esse cognitas, deliberatum habui fideliter obseruare, fecique, ut mihi visum est, rite, ordinate. DisPLICUI. Commuto animum, et amplector portenta illa mirabilia, quae viri mulieresque celebrant, ac in coelos eferunt; placebo. Iam si faciendam habeo Comoediam, recedat Aristoteles, et Horatius; eos ego, ne caput efferre possint, quinque seris cogam in carcерem. Tarentium, et Plautum abesse iubeo, ne querelas audiām: solet enim veritas e libris loqui. Itaque tutus ab admonitione praeceptorum scenas adorno, scribo.

que eorum more, qui plausum populi stultitia solent emere. Cum enim populus in stultitia gaudeat, et aere suo mercari velit Comoedias, non erit iniuria parare merces e desiderio, et insaniam vendere sapienti pretio. - Ex istis Lopii verbis esto iudicium de Comoediis. - *Michael Ceruantes de Saavedra* ab heroe suo *Don Quixote* celebratissimus salem etiam Comicum sparsit e theatris, eumque suis dialogis valde gratum fecit. Octo Comoediae sunt omnes; totidem fere parodiae Lopianarum actionum: aliae desiderantur. Sic in eius vita legitur, quam *Gregorius Mayans*, et *Ioa. Anton. Pellicer* in scripta rededit. *Antonii de Solis* Comoediae laudem multam habent a personis seruorum, et parasitorum, a characteribus, et endationibus, ab elegantia sermonis, et ingenii. Post Lopium *Vegam* nullus erat Hispanis gratiior *Petro Calderon de la Barca*; nouem volumina operum, in quibus Comoediae 127, Dramata sacra 95, et ludi alii sine numero, fecerunt eum suae gentis Terentium. *Cornelius*, *Moliere*, *Boissy*, et alii multa ab illo suum in usum meliori cum arte, quam auctor haberit, traduxerunt. *Augustinus Moreto ex Cabana*, *Franciscus Banzer Candamo*, *Gabriel Tellerz* sub nomine *Thyrsi de Molina*, *Ioannes Perez de Montaluan*, *Augustinus de Salazar* sunt Comici prioris seculi, qui morem Lopii de Vega, et Petri Calderonis adoptarunt. Ultra quinquaginta sunt illa librorum frusta, quae superioris aetatis Comoedias meliori, ut tunc erat, ingenio concinnatas collegerunt: multae ibi diuitiae cum nugis, et inanibus phantasmatis. *Iosephus de Camizares*, et *Garzias de la Huerta*, *Franciscus de Roxas*. - - sunt moderni. Quid plura? *Antonius Naffarre et Ferritz*, quo auctore supra laudati *Michaelis Ceruantes* Comoediae typis sunt mandatae anno 1749, edidit observationes suas de Comico Hispaniae Theatro, in quibus non vulgarem suorum cogni-

gnitionem, perspicaciam ingenii, seiterumque iudicium comprobauit. *Theatrum Hispanicum Le Sage* dedic anno 1700; *N. H. Linguer* autem (quis eum ignorat?) anno 1768 (a). *LVSITANI* etiam gustu spectaculorum similes erant Hispanis. Ennius eorum datus fuit *Bernardinus Ribeyro*; Plautum aemulabatur *Gil Vincente*, Terentium *Georgius Ferreira Vasconcellos*. At isti floruerunt seculo sexto decimo. Nunc ut audio ita sunt comparati, ut *Comoedias Gallorum* malint, in *Italicis praesertim Goldonianis* cum voluntate aquiescant (b).

ANGLO RVM.

Anglia, quia liberum est Ciubus cogitare, et prope dicam agere, characteres originarios, et iconismos multos potest exhibere. Studiū illud ambitiosum, quo nulli nationi similes, sed exemplares esse nituntur Angli, videtur esse in causa, quod saepe sibi ipsis euadant dissimiles, et multa peculiaria, vereque singularia vitae ciuilis exempla praebeant. Non idem est illis Ridiculum. Hoc loco nihil dicam de viris laudatissimis *Shakespear*, *Beaumont*, *Fletcher*, *Johnson*, *Massinger*, *Dryden*, *Ottway*, qui hoc loco dicendi venirent, nisi iam inter Tragicos potiore iterum adpellati fuissent. *M. Ioannes Andrews* Londini anno 1782 emisit in lucem disquisitiones de Moribus,

M 2

sensu

(a) Volumina sunt quatuor. In sermone Teutonico tria fuere vulgata Brunswici anno 1770, in quibus *Comoedias* legis XII ex *Calderone*, *Lopio de Vega*, *Moreto*, *Candamo*, *de Solis*, et *Fragoso*. Lopii, et Calderonis geniū ostendunt maximum; Moreti sunt optime laboratae. Singulæ suas habent inuoluciones, et quidem nimis artificiosas: quod solet diminuere vero similitudinem. (b) Pro Literatura Lusitanica variij generis Scriptores, qui possint consuli, dinumerat diligentissimus de Murr Tomo IV. sui Diarii. Hoc innuere volui, tametsi non sit mei muneris.

sensu Pulchri , et oblectamentis Anglorum per annos superiores 200. Multus est in collaudandis popularibus suis ; gloriatur patriam suam esse adhuc verum probitatis , et honestatis domicilium. *Wilhelmus Whycherley* suorum Moliere , *Wilh. Congreue* , et *Ioannes Vanbrough* amice aemuli illo non multo inferiores ; *Richardo Steele* nobilior , et elegantior Comoedia placuit ; *Gay* , *Cibber* , et *Lillo* norunt suos oblectare ; *David Garrick* sui temporis Roscius , *Samuel Foote* audacia Aristophanea scriptor et actor , *Oliuerius Goldsmith* , *Hough Kelly* , *Domina Griffith* , et *Sheridan* , *Richardus Cumberland* , *Wilh. Kenrick* , non possunt silentio praeteriri. *Georgius Colman* gustu non paucorum Aestheticorum elegantissimus e Comicis , qui artem Dramaticam cum characteribus optimis consocia- re amat. *Arthurus Murphy* forte princeps in Comoe- dia vulgari.

G A L L O R V M .

Nondum est terminata concertatio : sintne Theatra Parisina , vel Londinensis meliora ? et vniuersim : Galline , vel Angli principatum mereantur in Poesi Dramatica ? Galli scripto quodam Anglico laesos se senserunt. Itaque Appellatio , (hoc erat nomen Apologiae) facta fuit ad omnes Europae nationes , possumque tribunal , et potestas iudicandi delata anno 1761. Author , qui Voltaire esse dicitur , quamuis accusatum se conqueratur , et iudicium aliorum ex aequitate caussae postulet , sibi suisque struit encomia gloria , primatumque decernit , et Anglos suo loco deiicit. Marmontel characteres Comoediae Gallicae depingit in sua Poetica. *Ioan. Bapt. Poquelinus Molire* , quem ego frequenter nominaui , curiosus naturae speculator praecepius Plauti , Terentiique dotes coniungere , exprimereque nisus est. Cessit res e senten- tia ; est enim pater Comoediae Gallicae non solum in

in componendo, sed etiam in agendo. Ars, dialogus, characteres, sales, ioci, viuacitas, gratia, diuitiae, aliaeque virtutes sunt in eo magnae. Sine iniuria veterum praesertim Aristophani, Plauto, et Terentio. In *Misanthropo*, et *Eruditis Mulieribus*, et alibi frequentius pictor, ac philosophus est admirabilis. Boilauius hunc solum dixit esse Comicum. Voltaire, et Riccoboni suas de illo cogitationes, ac iudicia descripsérunt. Huic aetati non ubique placet; in iocis, et characteribus supra modum ire dicitur: ita nonnumquam adparet. In enodatione tricarum non semper felix; at hic etiam patronum habet in Abbatे Bateux. - Alii sunt: *Ioan. Fr. Regnard* aemulus Molierii, *David Aug. Brueys*, et *Ioa. Palaprat*, *Florentius Carton Dancourt*, *Petrus Claudius Niuelle de la Chaussée* versat adfectus praesertim amores versu facili, *Phil. Nericaulx Destouches* praecipuus in eminentiori Comoedia: genius huius temporis magis eum amat, quam Molierium. *Lud. Fr. Delisle* nimius in nugis, *Bern. de Fontenelle* etiam hoc loco memorandus, *Lud. Boiffy* allegoricas quoque Comoedias adtentauit, *Francisca de Graffigny*, *Pet. Car. de Marivaux*, qui nihil non experiri voluit in hac arte, aestimatur in Germania; gratissima illius sensatio est Amor, Personae ingeniosae. *Alexis Piron* ad exemplum Destuchesii factus. *Germanus Fr. Poullain de Saintfoix* promptus in inuentione, pictura, teneritudine, venustate, gratia; Germanice datus ab Elia Schlegel. De Voltaire dictum est. *Claud. Ios. Dorat*, *Claud. Henr. Voisenon*, *le Bret*, *Bern. Ios. Saurin*, *Car. Palissot de Montenoy*, *Moulier de Moissy*. - *Dionysii Diderot* theatrum Lessingius aperuit Germaniae: Comoediae illius multum habent naturae, et philosophiae, et characterum. *Carron de Beaumarchais* Diderotii aemulus in scenis Germaniae saepius auditus, vti etiam *Lud. Sébast. Mercier*. Nomina Comicorum sunt sine numero.

Si quis iudicium Cl. Charpentier audire voluerit, Theatrum Gallicum a gustu meliore defecisse censebit. In caussas istius defectus inuestigat per duos librorum tomos anno 1768 praestitos; in primo culpat Poetas Dramatum conditores, in secundo Actores: utrobiique suum spiritum, et incensum suos emendandi studium ostendit. Suntne ab eo inde tempore emendati? - Placet mihi maiorem in modum conatus Cl. Chevrier, quod in Observationibus Theatralibus (productae sunt anno 1755) emendationi Theatri Gallici praesidia non pauca suggesserit, et prae ceteris integritatem morum commendauerit.

G E R M A N O R V M.

Non est mihi fixum in animo multos e Comicis Germaniae Poetis huc prouocare; quamvis non ne sciam iudicium, sensumque nostrum bonis, et malis aliorum operibus doceri posse, si mens agnoscat, et gustus sentiat quod est pulcrum, aut deforme. Omnes illos, qui sunt paullo supra aetatem meam, relinquam in puluere sepulcrali. *Ioan. Christian. Krüger* insignis actor et poeta Comicae Poesi datus est; Candidati eius, et Dux Michael noua cum voluptate spectantur. Si plus actionis dedisset suis fabulis, essetque quibusdam in scenis loquendo parcior, in eminentiore dignitatis gradu haberetur. Moliere Germanorum esse poterat, nisi mors ex inuidia vetuisset. *Christi. Fr. Gellert* aetatis suae admirationem, amoremq[ue] communem in se conuertit, theatrum Germanicum si non instruxit meliore gustu, certe doctrina suorum dramatum nobilitavit: semper sententiosus, et moralis; de vitio non tam punit, quam monet; non ita deiicit, vt consolatur. *Ioan. Christian. Brandes* hic melior, quam in Tragoediis, lectione Scriptorum Criticorum, et observatione morum humanorum videtur adiuuisse suam ad Comica indolem. Nec in ridiculo,

nec

nec in sententiis nimius; ioci opera quaeſiti euadunt frigidi, et taedium faciunt. Risus in Spectatore suavis est, non qui violente exprimitur, ſed qui ſponte ve- nit, poſtequam cor incaluit, aut motum ſenſit. Oppoſiti personarum characteres, implexiones inopinatae, dialogiſmi politi, et ſaepe ignei, aliaeque virtutes in eo multae. Multa ſunt plena dramatis, ſeu actionis, plena illusionis. Si iubeas abeſſe personas illas, quae maioris decorationis cauſa videntur in theatrum arceſſitae, ſenties ea dramata ſine offendiculo procedere. *Ephraim Lessing* ſuas Comoedias impleuit ſpiritu patrio. In argumentis ſolet eſſe ſimplex, in moribus nativus, in ſermone fluidus, in iocis vibranitate, et ſale Attico plenus. Raro conueniunt in uno duae illae dotes, quae in Poeta Tragico, et Comico eſſe debent. Comoediae Lessingianae ſeu legantur, ſeu ſpectentur, produnt ſuam pulchritudinem. Malim tamen ſpectare, quam legere; ita enim magis occupant ſpiritum. - *Carolus Lessing* Comica virtute, et felicitate multo, quam aetate, inferior ſuo fratre Ephraim in laude ponet, ſi cum Holbergio Dano ſuorum temporum Plauto confeſtatur. Quod illi facilius credent, qui vtrumque ſciunt. Omittam alia, quae ſunt commendatione, et vituperio digna; haec paucis dicta ſunto pro doctrina lectorum. Personae eius ſunt loquaces, ingeniosae, argutae, et vilem in modum nugaces. Aliquas e mundo imaginario eductas arbitror. *Carolus Franc. Romanus* morem Terentii ſequitur, ac in felici rerum inuolutione multis aliis praecellit. - *Christi. Felix Weiffe* hoc quoque loco nomi- nandus venit inſigni cum encomio. Propius accedit ad ſoliditatem Anglorum, quam ad ornatas argutias Gallorum; aliqui Humorem Gentilitium in eo deſiderant. Dicamne *Ioan. Lud. Schloſſer*, *Conr. Theoph. Pfeffel*, *Ioa. Car. Wezel*, *Ioa. Wolf. Götthe*; *Ioa. Iac. Engel*, et alios longe plurimos, quos poſſum? Duo

fratres in theatro Viennensi *Christianus*, et *Theophilus Stephanus* agendo scribendoque sua nomina fecerunt celebriora: iunior Goldonium imitatur. - Iam modo pulcrum, et utile putatur operam in theatro ponere; inde Comoediarum numerus magnis in dies accessionibus increvit. Comicos Poetas nec possum percensere numerando, nec volo; potestatem impedit copia, voluntati hoc obstat, quod si vera dicere, odium a quibusdam reportarem; si vero falsa proferrem, stultitiam meam condemnandam exponerem. Spectentur ipsae Comoediae, et e lege Aestheticorum iudicentur. Fit autem multo frequentius, ut Spectatores, sicut eorum est gustus, Comoedias probent, vel respuant; aliquibus placeat, quod displiceat deberet; et quod re ipsa insultum est, sapiat. Potestne fieri, ut omnes illi, qui ad theatra conueniunt, summi, medii, et infimi, communis sensu dicant singulas Dramatis partes, et actores singulos ita esse factos, ut vel placeant, vel displiceant? siue potestne in omnibus omnino Spectatoribus idem esse gustus eiusdem Comoediae? - Si singuli eadem sentiendi facultate forent praediti, censerentque ex eadem Aestheticā, id profecto deberet evenire.

C A P V T N Q N V M.

De Varia Comoediarum Adpellatione.

COMOEDIAS aetas nostra solet variis nominibus adpellare; ista, inquiunt, est *Moralis*, ista iterum *Characteristica*, alia iterum *Intricata*, illa vero *Nationalis*, haec valde *Plebeia*, aut *Seria*. - - Ita, similiaque nomina non Poetae, sed Spectatores imponunt Comoediae ab illa dote, quam in Dramata censent singulariter eminere. Ita I. Certam quamdam

CO-

cognominationem Comoedia obtinet a *Persona*, vel *Actione*. Personae, actionesque aliae sunt magnae, et nobiles, aliae ciuiles, humiles item aliae; conditio hominum vna est ex his: summa, media, et infra. Illae Romanorum Comoediae, quas dici recordamur Togatas, Trabeatas, Praetextatas, Tabernarias, - inde sunt. Actiones sequuntur rationem Personarum. - II. Aliquando dicimus Comoediam *Nationalem*, seu *gentilitiam*, quia videmus in ea gentis aliquius mores, veramque germanitatem disertius exhiberi. - III. Dum animus quidam peculiaris suo in vi-
tio, vel virtute per notas externas exprimitur, de-signaturque, Comoedia est *Characteristica*. Tales ha-
bentur multae, quia sunt aeo nostro gratissimae. In
his ea est Poetae cura, labore maximus, ut vi-
tium illud, vel virtutem per actiones varias, signa-
que multiplicia clare repraesentet. Mendax Goldonii,
Lusor Regnardi, Auarus Molierii - argumento sunt.
Antithesis, seu *oppositio*, conflictusque Characterum
est multo pulcherrimus, et iucundissimus. Vrbanum,
et Misanthropum compone; aut vide Libertinum Lef-
singii, Candidatos Krügeri. Misanthropus capitur amo-
re virginis, - Harpagon pueram pauperem deperit. -
IV. Si doctrina quaedam ad honestam vitae institu-
tionem adprime idonea per potiorem Comoediae partem
proponatur, commendeturque, seu illa sit simplex,
seu varia, dum singulariter excellit in dramate, actio
dicitur *Moralis*. Hoc eodem nomine insignitur illa Co-
moedia, in qua multa morum praecepta exemplaque
perhibentur. Aptior est Comoedia ad docendum,
quam Tragoedia. Quare in Poeta Comico ut sit Phi-
losophus, postulo. **V.** Alia est *Ridiculosa*, alia *Serio-
sa* Comoedia, sicuti Ridiculum, et Serum adhibetur.
In ipso etiam Ridiculo, et Serum varia sunt discrimi-
na, quae variam compellationem pro Comoedia ge-
nerant. Quae sunt nimium seria grauiaque, accedunt
ad

ad humorem heroicum, vel tragicum, vt Sidney Joannis Gresset, Paterfamilias Dideroti, Eugenia Beaumarchaisii; habent tamen exitum hilarem. Haec illa est Comoedja, quae dicitur tristis, commouens, flebilis; quam in Francia dare coepit la Chaussée; in Germania vero disciplinam eius Cel. Gellert litteris latinis est complexus. Valde Ridicula sunt plebis auçupium, nugas et vulgum sapiunt. Extremos Ridiculi gradus nouit Ephraim Lessing commiscere, sapideque temperare. - VI. *Simplicem*, et *Implexam*, intricatamque Comoediam illi sciunt discernere, et denominare, qui ad varietatem partium, plexum, et structuram, ad euentus rerum, difficultates, remoram, cursum, et alia huius generis vel adminicula, vel impedimenta aduertunt animos. Non est ista nominis distinctio sine re. Non potest esse eadem rei Situatio in dramate. - VII. Motus, et Quies animorum, quos in actione Comica personae theatri praeserunt, nonnumquam facit, vt Spectatores ab illa Comoediae conditione totum Drama cognominent, et dicant Comoediam esse *Turbulentam*, *Sedatam*. -

LIBER QVARTVS
DE
DRAMATE MVSICO.

C A P V T . P R I M V M.

Quid Drama Musicum? quae illius Origo, et Diversitas?

Drama *Musicum* est, quod *Opera* nomen impri-
mis notum; et ostendit spectaculum e pluribus Arti-
bus coagmentatum, in quo praecipuae sunt Poetice,
et Musice; inde dicitur etiam *Lyricum*, *Melicum*,
Canorum, et uno verbo *Melodrama*. Nomina sunt va-
ria, res eadem; quae plus admirabilitatis habet, quam
verae laudis. Sitne hic Poetica, vel Musica potior?
noli quaerere; est enim otiosum. Illud Horatii: al-
terius sic altera poscit opem res, et coniurat amice;
huc referatur. Vtraque scientia buc est necessaria. Si
spectes Fabulam Melodramatis, dubitare non potes,
in quam classem Artis Poeticae accenseri debeat?
Cum Poesi Dramatica non modo communionem, sed
etiam necessitudinem habet maximam. Adfinitas illa,
qua tangit Epicum, Lyricumque Poema, multo mi-
nor est, quam ut intra limites eorum coerperi de-
beat. Nullum est drama, nullum poema, nullum o-
pus, quod plurium Artium auxilium, societatem,
ornatum, gratiamque depositat. Hic est collegium
Artium Amoeniorum prope dicam omnium; nam
praeter cantum symphoniacum, et infinitas Poeticae,
Musicaeque blanditias tantum adparatum, decora-
tio-

tionemque facit Mimica, Saltatoria, Architectura, Pictoria, atque etiam Mechanica, vt in vno hoc palatio, et theatro credas habitare Gratias, et Voluptates, ac quaecunque in ornatissima quadam magnificentia possunt esse oculorum, auriumque praestigiae, illusiones, veneres, et oblectationes. Recte igitur: Ite ad arcem illam magicam, dixerit aliquis, in qua belli versus, liquidae voces, molle fluentes numeri, compositi saltatus, arguti cantus, laeta dulcisque musica, colorum elegantia, picturarum lenocinia, spectaculorum fraudes, et ars illa delicatissima, quae corda nouit seducere, et centenis ex illecebris vnam tantum voluptatem facere! Non putas coelestibus e gaudiis demissum esse hoc munus, vt haberet mortalitas, in quo gustum immortalium antea sentiat, quam ad eos veniat; et hoc sensu recreatus homo, miseras vitae praesentis patienter toleret, animique vires ad obtinendam felicitatis integratatem contendat? posset alter per ludum dicere.

Drama huius generis est inuentum singulare; sed anne vetus, vel nouum? agitant Scriptores. Mihi videtur *Origo* illius non aliunde, quam e Choro veterum repetenda esse. Tragoedias Graecorum, Chorus, et Odaea considerare soleo tamquam praeludia, et exempla hodierni Melodramatis. Scio bene argumenta contraria, sed non moueor; opinionem meam indicare, non autem aliis etiam incutere volui: ideo abstineba me a disputatione, quae solet esse longa, et contentiosa. Itali de inuentione Dramatis Mulier gloriantur; vnde gemina nata est controuersia: primo, an illud re vera Itali procreauerint, vel in vitam reuocauerint? secundo, qui sint eius inuentores, auctoresque? I. C. Gottsched priusquam Itali venirent in eam cogitationem, ait, suos apud Germanos facta fuisse similia Dramata. Poetas aliquos, et Musicos nominat, innumeros tacere se dicit. Fidem eo-

rum,

rum, qui laudem ab Italibz nituntur auertere, non exanim; communis est opinio: Italiā Melodramatis esse patriam. Miror quod ait egregius poeta Dryden: Italos primordia Musici Dramatis a Mauris Hispaniensibus accepisse. Quem ego iam dicam primum huius poematis patrem? *Horatius Vecchi* Mutinensis, *Ottavius Rinuccini* Florentinus, aliique non pauci primatum honoris adpetunt. Habet vnuusquisque suos aduersarios, et oratores, quasi hoc vno in opere plurima, maximaque essent beneficia. Ante hos fuisse nonnullos, qui Poemati Melico praelulerunt, testis est Albertin. Mussatus, Ioa. Bourdelotius, Ioa. Crescimbeni, L. A. Muratorius, Lud. Riccoboni, Ioa. Bern. de Noinuelle, Cahusac, Menestrier, Ebeling. Qui volet, ille sit arbiter.

Melodrama est varium; generatim vel *Serium*, et graue, vel *Iocofum* et ridiculum: campum habet longe ampliorem, et licentiam multo magis solutam, quam *Drama* ordinarium, et regulare *Tragoedia*, *Comoediaque*. Quare siqua *Tragicomoedia* potest existere, ea non alio, quam isto in loco existet. *Melodrama* *Serium* aliud est *Mythologicum*, aliud *Heroicum*, aliud *Tragicum*, et vulgo dicitur *Opera magna*, quamuis aliquando ita sit parvum, vt vnum *Tragoe-
diae* actum non excedat: de la Motte dicitur esse au-
ctor talis dramatii, videturque suo facto dedisse exem-
plum, vt aliqui, praesertim in Germania, concinna-
rent elegantia *Monodramata*, et *Duodramata*, vel
potius *Didramata* qualia sunt *Ariadne* *Brandesii*, *Me-
dea* *Gotteri*, *Cephalus*, et *Procris* *Ramleri*. *Iocofum*
est fere idem quod *Comicum*. Genus vtrumque Dra-
matis vides a qualitate argumenti nominari. In Dra-
mate *Mythico* solent esse dii, deaeque, machinae,
et miracula; in *Heroico* spectantur virtutes magnae,
subliues, epicae; in *Tragico* potissimum tertet, vel
misericordiam mouet calamitas; in *Iocofo* regnat ri-
di-

diculum, quod sicut est effusum, vel temperatum, ita aliam atque aliam formam, adpellationemque dat Dramati: rationem Epopoeiae Comicae solet obseruare. Argumenta Mythologica, et Romantica minus Verosimilitudinis habent, quam Historica; sed ad varietatem rerum, decorationes, fascinos, mirabilia, praestigias, et artes socias sunt multo magis idonea. Contra, quae petuntur ex Historia, et illa, quae solidae Verosimilitudini innituntur, aptiora sunt verae Poetice; quam cum a Poeta accipiunt, utiliorem sensationem faciunt, et voluntates hominum ad consilia meliora impellunt. Melodramata ludicra, et nugatoria illi odere, qui putant esse contra pulchritudinem, et dignitatem Musices nugis obsecundare. Mihi sic adparet: prima, quae fuere Dramata Musica, multa prodigia, et magnas aeris, laborisque impensas habuerunt; dii superi, atque inferi, quales fabula tota pa sim Mundo Poetico disseminauit, chorum et actionem theatralem aut soli, aut cum mortalibus perfecerunt. Deinde Heroes etiam, Heroidesque nostrae conditio nis aduocari, et in rebus seueris ac tragicis laetum, aut funestum canere debuerunt. Non multo post tempore placuit amplecti ciuilia argumenta; tandem ad plebem descendere, et ad risum vulgi salibus insulsi, abiectisque ludere. - Habe hanc diuisionem, et varietatem Dramatis Melici; - Huc aliqui referunt *Can tata*, et *Oratoria* genus carminis lyrici, quod aetati nostrae non medio criter adridet. Melius ista propo nentur suo loco; sunt enim intra fines Poesios Ly ricae.

CAPVT SECUNDVM.

Conditio Musici Dramatis est vitiosa. Cur igitur placet?

CVM in Dramate Musico conueniant Artes amoenoires, et suam vnaquaeque, communemque rem faciat, facile crediderint aliqui spectaculum hoc esse inter alia omnia pulcherrimum, magnificentissimum, et optimum. Tales artes, tot illicia, tanta oblectamenta in vno theatro! - At hoc ipsum est, quod campum in errores aperit, et offendicula passim obicit. Maior est res, quam adpareat; et pluribus difficultatibus impedita, quam putetur tam multas, et sua natura valde sensibiles, teneras, et delicatas artes tam apte inter se committere, sociareque, vt nulla laedatur, et omnibus satisfiat. Audio querimoniam optimorum Aestheticorum; ego inquam: Dum mentem in Melodramata confero, eorumque partes, distributionem, structuram, et repraesentationem ad Naturam cogo, perpendoque, saepe non tam theatrum elegantiarum et venustatum, quam errorum fororum, vitiorumque gymnasium videre, et experiri mihi videor, deleoque artes amoenissimas suo iure priuari, naturali decore spoliari, temere commisceri, molestissima seruitute premi, et paene nullam esse, cui prorsus bene sit. Quae sunt exempla? sunt autem eiusdem modi Dramata copiosa; sed quae sunt illa, quae non ostendant naturam artium aliqua parte vulneratam? nam de integra singularum sanitatem desperandum est. Primum Lyrici Dramatis elementum est Actio quaedam vera vel fabulosa, historica vel mythica, seria aut ludicra, heroica vel tragica, romanesca, ciuilis, plebeia, comica, vt Poetae placet.

Sae-

Saepe ille iam in ipso materiae delectu egreditur rationem dramatis, et opus vniuersum inchoat a vicio, quasi necesse foret indicare magnam hic esse peccandi licentiam, et impunitatem. Sinamus istud; accipiat argumentum erroneo arbitratu. Poeta in ordinatione, et compositione actionis illius non potest artes illas negligere, quae vna esse debent in Dramate Musico; propositum eius est: Artes Aestheticas commiscere, auribus et oculis spectatorum quoquo modo inseruire, seu quod idem est, Dramaturgiae fines evenertere, Naturam relinquere, et per inuia quaeque liberrime diuagari. Quamuis enim se laboriose verset, et anxie sollicitaque torqueat, vt artes inter se dispa- res sine offensione conciliet; tamen, quia cupiditas canori huius spectaculi est insatiabilis, sanores Poeticae rationes malis, indignisque modis accipit, et gratiae auditorum emerenda fine sensu commiserationis sacrificat. Inde tanta rerum locorumque conuersio, tanta scenarum dissimilitudo, tam multae repentinae que theatrorum formae, tam prodigiosae personarum decorationes, tam frequentes machinae, ostentaque admiranda; inde pugnae, triumpi, naufragia, spectra, tonitrua, palatia aurea, visiones, raptus, et nescio quae alia terrena, coelestiaque opera intra breve tempus procreantur, et sexcenti animorum motus per organa musica, concentusque vocis humanae concitantur. Illis haec dico, qui Melicis id genus Dramatis in cauea adfuerunt; eorum enim memoria facile reducet in animum ista spectacula. Optimi quique Poetae fatali Melodramatis necessitate coguntur omittere res optimas, et ad delectandum illa proferre, quae sunt inania, vana, et eo tantum nata, vt auidis incitatisque sensibus insidias, illecebrasque faciant. Nuspian tam frequenter et grauiter vapular **Ars Dramatica**. Sed utinam sola foret infelix! Quid **Musica**, illa sensuum regina? Subit animum memoria de

de Ioa. Bapt. Lulli, qui Poetas Dramaticos compulit seruire suo gustui, et eam Melodramati formam imposuit, quam in Francia multi adhuc aemulati fuere. Musica apud me alia est Vocalis, alia Muta. Vocalem discerno in Vnuam, et Instrumentalem; illa fit humana voce, et saepe per excellentiam dicitur cantus; ista per neruos, et organa scite animatur. Mutam adpello Histrioniam, seu Mimicam, et Saltorianam: quibus in nominibus Musica continet infinitam doctrinam, et artem. Non persequar omnes eius partes. In Musico Dramate actio vniuersa, quamcunque sit longa, partim recitando, partim modulando, argutandoque canitur: quod profecto non est naturale. Aut ita mutuo colloquimur? Nempe dum Alexander pugnauit in India, cecinit; dum M. Attilius Regulus perorauit in Senatu, nerui tibiaeque sonuerunt; dum Cato se peremit. Uticæ, suaviter modulatus est; Deridenda forent ista, nisi iam satis essent derisa; aut apud homines graues, naturaeque deuinctos non risum, sed bilem commouerent. Actores omnes et singillatim, et duo, ternique sociati audiuntur, aut in choro plures congregantur. Mitto dicere, quam violenta soleat esse illa cantorum compositio; quid canant? rogo. Deorum, hominumque facta, et encomia lyricis versibus posse comprehendendi, et modis musicis inligari non nego. At hic est Actio, quæ non secus debet exhiberi, quam vel euenit, vel euenire posse vero est simile. Quid autem? res eo est deducta, ut, cum theatrum musicum ingrederis, putare debeas te isto e mundo egredi, et alterius spe. Etatorem fieri. Age, solitarias illas, et duales in Melodramate cantilenas proprius exploremus! Multæ sunt; olim vnaquaque scena tali fine claudebatur. Nonne similitudines ordinarias, allegorias otiosas, documenta vulgaria, et quas potius ignorare velis, ineptitudines audis? Fluuii, maria, siluae, faxa,

N

aues,

ques, querelae, -- nuda, frigidaque verba. Magni, sublimesque sensus si canendo proferantur, amittunt robur. Cum ait Imp. Titus: „ Certum est crimen; vindictam debo. Vindictam? Ah Tite! potesne fovere desiderium tam humile, quod te reddit aequalem reo? Grandem scilicet laudem vindicta merebitur, ad quam hoc vnum satis est, ut velis. Non. Vitam alterius tollere communis est facultas; vulgo etiam conuenit: dare possunt tantum Numina, et Principes. Yuat! - „ Hic inquam tanta est sublimitas, ut sentiam animum tolli de corpore, et diuino quodam spiritu occupari, eleuarique. Cogitemus hoc idem in concentu fidium, et tibiarum cantillarum: erit inane. - Histriones illi canori tum etiam canunt, cum opus est properato; et eadem verba iam in altum propellunt, iam iterum trahunt in longum, vel continuato spiritu circumagunt, decies, et ultra frequentant, vel minutim concidunt, et canora velut in puncta distinguunt, pluribusque momentis, et minimis maxima eorum tempora compensant. Exempla passim occurunt, quae bello versu, clarisque imaginibus blandiuntur, sed cursum actionis auertunt, retardant, vel prorsus abrumpunt; in aures suaviter influunt, sed corda frigore constringunt. Qui duo Melodramata vidit, multa vidit; sunt enim inter se valde similia: naturam in illis frustra quaeres: eam a principio usque ad exitum desiderabis. - Esset hic mei muneris particularius ostendere peccata, quae committi solent in artes singulas. Quis est, qui posset omnia? me terret eorum copia. Jam etiam operis magnitudo modum, voluntatemque meam superat. Igitur omnes eos, qui plura Musici Dramatis vicia nosse cupiunt, magnopere oratos volo, ut me ab hoc officio libener absoluant, et quae desiderantur, e libris Comitis Algarotti, Antonii Planelli, Danielis Webb, Wilh. Ranier, Christ. Godef. Krause, Georg.

Sul-

Sulzer, Franc. Marmontel, St. Euremonde, Abbatis Gedoyen, - - intelligent; illi enim et prolixius, quam ego velim, et melius, quam possum, edocent (a) mea etiam Aesthetica generalis, et poetica multos errores indicabit, si regulas eius contemplari, et ad consuetudinem Melodramatum traducere voluerint. Mirabuntur aliqui, dum legent apud alios Dramata Musica a Criticis quibusdam scriptoribus nominari opus absurdum, et inter omnia hominum inuenta maxime incompositum, monstrum amabile, chimaeram splendidam, stultitiam magnificam, scholam mollitudinis, palatium voluptatis, virtutis scopulum, honestatis charybdim, bonorum morum ruinam; et iis appellationibus adfici, quas ego nolo dicere. Quae igitur dementia, forte non nemo dicet, tantis elegantias concinnare, et in maxima morum, artiumque prauitate oblectamenta vitae, deliciasque posse?

Non est mei propositi Accusationem, vel Defensionem Musici Dramatis adornare; hoc alii praefixerunt. Quod mihi videbatur, erat exponendum. Istud est vehementer mirabile, quod hoc spectaculi

N 2 gene-

(a) Comitis Algarotti tractatus de Architectura, Pictoria, et Dramate Musico singularis est Tomo II. Operum. Ant. Pianelli hoc in argumento se fecit Clasficum; anno enim 1772 dedit opus, in quo de historia, proprietatibus, virtute, coniunctione, musica, actoribus, decoratione, et influxu Melodramatis in mores multa bene dicuntur. Danielis Webb Observations de Concordia Poetica, et Musicae Cl. Eschenburg in Germanicum sermonem deduxit, et notis, exemplisque illustravit. W. Ramler dedit etiam Apologiam Dramatis M. contra Gottschedianos. Krauffi labor insignis de Poesi Musicali prodidit anno 1752. Ioa. Adol. Schreibers commentarius de Recitativo habetur T. 11. et 12. Bibl. Scient. et Art. Amoen. Sulzer in sua Theoria, Marmontel in Poetica, Racine, Boileau, La-Bruyere. Gedoyen Tomo. VII. Comment. Acad. Belli. Artium Paris.

genere illi quoque capiantur, iucundeque delectentur, qui naevos eius, et vitia recognoscunt. Habemus confitentes reos; pro multis aliis ego sum. Itaque, si Drama Musicum pugnat cum Verosimilitudine, cum Poesi, cum Artibus aliis, cum Ratione, et Natura; cur in ea posuerunt operam homines adprime elegantes Metastasius, Quinault, La Motte, Marmontel, Addisson, Gay, Weisse, Wieland, Michaelis, - - ? quid est, quod animum occupat, sensus omnes euocat, et uniuersum hominem extra se rapit, ac in stupore detinet? Si varie vitiosum, penitusque corruptum est drama, quare delectat hominem aesthetice eruditum, bono gustu instructum, et contra vitia communictum? Iudicium sensuum, et voluptas illa suauissima, in qua turba Spectatorum commorari solet, omnem eam accusationem destruit, quam seuestra, morosaque Critice in aduersum congregavit. Sic aliqui. - Repondeo: Certum est, inter omnia spectacula nullum esse magis aestheticum, quam Drama Musicum. Blandimentis, arteque sua magica eos etiam viros expugnat, qui forti animo, veroque gustu confirmatissimos sese putauerunt. Credam igitur hoc argumento conuictus Drama Musicum esse artificium optimum, et perfectissimum? non credam. Est suus singulis temporibus, et nationibus sensus, ac spiritus, quem ego non a natura generatum, sed a praeiudiciis inditum, et consuetudine roboratum existimo: Genium Seculi visum est nonnullis adpellare. Si recte nouimus priora tempora, saepe ille iam malia pro bonis, deformia pro bellis, vera pro falsis habuit, et inuerso rerum ingenio hominum etiam mentes animosque more torrentis secum abripuit. Hanc caussam esse dicunt, quod spectacula lyrica etiam in maculis, et delictis placeant. Ego non adsentior; punto enim totius illius oblectationis, quam certo uberrime haurimus e Musico Dramate, non aliam esse ori-

originem, quam Vim, et efficaciam Artium Amoenorum. Hae vbi colliguntur in theatro, luxuriant, et inualescent; sensus omni ex parte impetunt, et oblectant; gratias, veneresque suas in cor, animumque cogunt, sua vitia illæcebris obtegunt, aut dulcedine condidunt; mentem humanam, et rationem blanditiis circumueniunt, ac deuinciunt. - Erit nimirum insolens, si spectatores dulci voluptate ebrii probent quod vident, et audiunt? Gratus est hic error oculis, et auribus. Ut vero illa delectatio conquieuit, mentique nostræ, quo se recipiat e stupore libertatem indulxit, disquirimus accurate, quid fuerit exhibitum? quali cum arte concinnatum? quae poësis? quae musica? quis cantus? quae partium harmonia; quale decorum? quis adparatus? et quo aliquis est acutior, tanto articulatius revocabit ad examen drama. Videmus errata, quae prius erant oblectamenta; conscientia propria pudorem incutit, et angit animum; dolemusque nos ita fuisse incantatos, et fascinatos, ut ea putaremus bellissima, et optima, quae a ratione pulchri, bonique discesserunt. Quem enim vero non taedeat tantæ negligentiae, et imprudentiae? Ita sumus miseri, ut iis etiam spectaculis oblectari cupiamus, quae nos ipsi iudicio proprio conuincimus manifestorum crimini.

C A P V T T E R T I V M.

Qua ratione potest emendari Drama Musicum, et ad Gustum meliorem exigi?

MA G I S T R I Bellarum Artium, qui vitiositate Musici Dramatis grauius, quam vt possint dissimulare, offenduntur, id sedulo dant operam, vt totum hoc spectaculum suis a maculis perpurgetur, e vulneribus

ad sanitatem dēducatur, et quantum fieri potest, cum natura rerum, ac artium, bonoque cum gustu componatur. Eum in finem varia consilia, remedia, praeceptaque contulerunt, quae sint vtilia Poetis, Musurgis, et omnibus illis artificibus, qui suam industriam, et symbolam addere debent ad opus hoc dramaticum. Hic multum esse video Algarottium, Plannellum, Marmontelium, Remondum de Saint Mard, Wilkesium, Webbium, Menestrierum, Sulzerum, Ramlerum, Wielandum, Eberhardum, Reichardum. Doctor Brown non dubitat adfirmare Drama Musicum non posse ita conciliari, vt ab omni prorsus viatio sit liberum, et pér omnes sui corporis partes naturae, rationique conforme; audi eum sectione tercia decima Observationum, quas de Poesi, Musicae conscripsit, verbose disputantem. Quapropter non tam de perfectione, et puritate Melodramatis, quam de emendatione laborandum esse mouet. Comes Algarotti habet in votis, vt quemadmodum Choragi apud Graecos, ac Aediles Curules apud Romanos; ita nostris in prouinciis suprema cum auctoritate instituantur Censores, et Praesides Ludorum publicorum, qui fidelissime administrent eadem plane munera, quae fuere Choragis, et Aedilibus propria: sint autem illi Viri insigniter docti, et gustu pulcherrimarum Artium optime perpoliti. Talia consilia sunt multa, et valde bona; sed externa, et remota. Quae ad rem proxime pertinent, adferam non quidem omnia, sed praecipua, et generalia. Drama Musicum generatim exsurgit e delectu argumenti, structura partium, et stilo seu dictione. Tria sunt hic capita, quae veniunt explicanda, et illustranda.

I. Si argumentum, et materia actionis theatralis ex natura sua habeat dispositionem, et aptitudinem ad Musicam, artesque alias, quae in vnum conuenire, communique opera drama constituere debent,

ma-

magnum est fundamentum, et emolumentum. Ita comparatum est illud de Pugna Hermanni, quod optimus Klopstok adsumsit, exornauitque. Fingal, et Temora Ossiani suggesterunt actiones idoneas. Quid Circe et Vlysses apud Homerum? Cupido et Psyche apud Apuleium? Armida et Reginaldus apud Tassum? Telemachus et Calypso apud Fenelonum? Demetrius Cantemirius narrat de Musico, qui cum in expugnatione ciuitatis Bagdad post multos alios ad caudem duceretur, sumis precibus tandem impetravit, ut audiretur ab Amuratho victore barbaro. Suavitate cantus vicitus imperator dimisit Musicum, et omnes illos, qui eatenus superauerant, seruavit. Similes historiae sunt ad Melodrama natae. Sed nihil est, quod rationi nostri spectaculi possit esse magis consentaneum et adpositum, quam quod e Systemate Fabuloso, seu Mundo Poetico depromtum est actionis argumentum. Hic ille est campus, in quo sponte nascuntur prodigia et miracula; haec ea est terra, quam homines incolunt a nobis longe diuersi; hoc illud est coelum, in quo dii deaeque sine numero sunt positi; hic denique mundus est, in quo ea omnia deprehendas, quae te Mythologia docuit. Huic Mundo Melodrama congruit. Inter mundum istum poeticum, et nostrum tanta sunt discrimina, quanta esse possunt inter res non modo dispare, sed etiam oppositas et aduersas. Actiones, sermonesque nostri quales esse soleant, nouimus; morem eorum, qui mundum habent fabulosum, quis sit in agendo, loquendoue? ignoramus. Nos nostra sensa sermone currente prodimus; illi forte canendo loquuntur. Quid prohibet hoc dicere? quod nobis natura negauit, illis ingenerauit. Actiones nostras Tragoedia, et Comoedia sermocinando; facta eorum Drama Musicum modulando imitatur. Si materia lyrici poematis sit e Natura illa Mythica, uerit Poeta datam sibi esse licentiam expatiandi, fin-

gendique, quae nobis concessa non sunt. Cogitationes suarum personarum tuto per cantum eferet, actiones per gestum, saltum, et motum exhibebit, et quidquid illi mundo conuenienter mentietur, erit verosimile, merebiturque fidem. Chori, picturae, decorationes, splendores, machinae, et praestigiae non tantum naturales, verum etiam necessariae apparebunt. Prima Musici Dramatis exempla conformata fuere mundo poetico; quae cum in theatrum sunt educta, Spectatores existimare debuerunt se esse extra fines orbis terrarum: ita fuit eis illusum. Itali reflecta Mythologia amplexi sunt historias, suaque theatra constituerunt intra ambitum Mundi veri euentu malo; Galli meliori cum gustu libenter agunt in Natura extraordinaria. Iam modo crescit in dies numerus eorum hominum, qui Ciuitia, et Moralia, sed iucunda plane argumenta legunt Musico Dramati, sequi suosque auditores non vno blandimento in orchestra exhilarant, et docent: negant esse contra grauitatem, dignitatemque Musices ciuilibus, laetisque rebus inferuire. An enim ita vilis, et abiecta debet videri conditio vitae ciuilis, vt eam gratia, nobilitasque Musicae indignetur? vel tamne leuera est ars tota, vt grauiores tantum animos, intestinasque perturbationes velit indicare? Qui hoc adfirmant, profecto nesciunt Musicem esse datam humano generi, vt laetis aequae, ac grauibus rebus adesse possit, et non solum placidas, sed etiam vehementes sensaciones vario vocum discrimine proloquatur: exultet in laetitia, tumultuetur in turba, sit grauis in re leuera, et quae sunt morum documenta, vi sua reddat acceptissima. Moralia huius modi Melodramata medio loco sunt inter Tragica, et Comica: C. F. Weisse specimen dedit e vita rustica. Meum consilium est, vt illae Dramatis partes, quae ostendunt actionem, non aliter cant per dialogum, quam Tragoedia, Comœdia-

diaque; et Musica taceat. Vbi vero sunt affectus exprimendi, vel episodia facienda, voces et organa modulentur: sint hic Ariones, ac Orphei. Generatim: plus affectuum et sensationum sit in lyrico dramate, quam actionum; quia enim aut omnes, aut potiores istius spectaculi partes cantu peraguntur, cantus autem vox est, et indicium animorum, magis erit naturale. Quo loco non possumus obliuisci, magnam esse diuersitatem inter affectus: Ista maxime huc pertinet, quam obiicit eorum natura, et intensio. Natura diuersi sunt amor, odium, ira, desperatio, et ita porro; intensionem vehementia, lenitasque discriminat. Optime illi praceptores, qui crebram affectuum variationem exigunt, voluntque, ut spes, metus, tristitia, gaudium, commiseratio, dolor, aliique motus sibi mutuo succedant, placidique cum turbidis alternent.

II. Drama Musicum est poema ad omnes homines sensus fascinandos excogitatum; quapropter sic instruendum est theatrum, ut prudens spectator nihil habeat, quod iure desideret in Poesi, in Melodia, in Cantu, in Chorea, in Musica, in Mechanica, in Architectura, in Pictura, in Adparatu Scenico; ludant Artes amoeniores, et suis ei divitiis vnum spectaculum faciant, nouum, elegans, festiuum, mirabile, pulchrum: *Structura partium harmonica, et perfectissima rerum, artiumque concordia huc est necessaria.* Si Poeta omnes illas artes haberet in plena potestate, multo felicior esset fortuna dramatis, obtineretque suas illas dotes, quae sunt ad lenocinia, prodigiaque opportunitissimae. At quis ille est, qui et Poeta sit, et Musurgus, et Pictor, et Architectus, et Saltator; quis inquam est, qui artes illas non solum eruditissime calleat, sed etiam amice, harmoniceque consociare nouerit? quo plures sunt artifices, qui suam artem, operamque conferre debent, hoc magis exposi-

positum est opus periculo discordiae. Poeta si non prorsus ignoret artes auxiliares, et dum drama struit mentem habeat in omnes partes intentam, multum emolumenti faciet: ille est principalis opifex. Accedunt Musici; qui si tales sint, quales in Italia multi, in Germania Händel, Graun, Hasse, Glück, Bach, Gassman, Schuster, Hiller, Neuman, - fortunatum se censeat: tales enim verba poetae meditate collecta redigent in numeros musicos, ut res, affectusque omnes plene, viuaciterque per voces, et organa possint exprimi. De Mélodiz, et modulatione vocis humanae multa est doctrina, quia compertum est crebra argutia, arteque nimia saepe vitiari. Monent hic rerum periti, ut Musica omnis ad simplicitatem reducatur, et motus animorum potius, quam artis discrimina ostendantur. Si Choreae, Saltatusque Mimici, aut Allegorici praesto sint (non possunt autem semper adesse cum decoro) suo loco sint, et habeant leges, quas pulchra Episodia tuentur. Hoc verbo multa volo dicere. Adparatus, et decoratio scenica nuspiam magis, quam in Melodramate, debet adcutari: in multa rerum varietate primum est in vitia ruere. Speculum huius regulae sit Alcestis Quinaultii, in qua miram artium confensionem, et harmoniam exhibet, et una moneo: multum interesset ad amicam partium concordiam, si drama sit breue.

III. *Stili* huius Dramatis non ad loquendum, sed ad canendum adparatur; ea de causa debet esse diuersus ab aliis dicendi generibus, et peculiaribus characteribus insignitus. Geminus autem cantus est in hoc opere: Humanus, et Instrumentalis; in quo adeo multa sunt discrimina, et praecepta, ut in vitium non alicubi impingere, prope diuina sit ars, et felicitas. Non omnia Melodramata sunt eodem modo concinnata; Prosa, Rythmus, et Carmen debet esse ad gustum, et imperium. Solent ista variari, misceri, alter-

ternarique. Stilus vniuersus sit rei, et affectui con- temperatus; sit facilis, fluidus, breuis, et rotundus; sit harmonicus, lyricus, et plene factus ad melodiam: haec sunt praecipuae virtutes, et ornamenta; quae ego paucis adtingo propterea, quod apud alios ampliter haberi possint. Qui drama facit, numeros, sonosque musicos in aure habeat, et optimos artis magistros in consilium vocet.

C A P V T Q V A R T V M.

Qui praecipui Musicorum Dramatum Opifices?

IN ITALIA prima Melodramata fuere prodigalia de Mundo Poetico Daphne, Eurydice, Ariadne, commentaque similia. Mansissent utinam in hac Vtopia! Sed nullum erat argumenti genus, quod ineptum putaretur theatro musico. Hieronymus Ciccognini insigni prorsus audacia fecit Comoedias Heroicas ex vera historia; quod aliis etiam exemplo fuit. Cogita, quid hoc monstri sit? Nugas illas canoras, Dramata dico Comica, peritissimi Musurgi Pergolesi, Galuppi, Piccini, Tozzi, Sachini fecerunt amabilia. Nomina Poetarum sunt: Steph. Bened. Pallavicini, Ioa. B. Fagiuoli, Apostolus Zeno, Frugoni, Car. Rolli, Victor Amad. Cigna, Landi, Petrus Chiari, Car. Rossi, Car. Goldoni, Franc. Albergati Capacelli. Excelluit Petrus Metastasius, magnum, et immortale nomen. Hoc de illo breuiter, vt scias sumas in eo dotes esse collectas, atque etiam inter vitia maximopere admirandum. Casalbighi characteres illius optime proposuit; Sensem, quem habuit Poeta facillimum, sola opera possunt exprimere. In GALLIA melici poematis parens est Philippus Quinault; propinguum habet Ant. de la Motte in omni fere operum genere pari cum cen-

censura, laudeque versatum. Gustus Gallicus ab Italicu per hoc est distinctus, quod in Mundo Mythico, vbi Dii, Hominesque prodigiosi, versari soleat, et phantasiae potius, quam sensatio indulgeat: forma etiam est magis lyricalia. Celebrantur *Ant. Danchet*, *Lud. Fuzelier*, *Bern. de Fontenelle*, *Lud. Cahusac*, *Car. Panard*, *Fran. Voltaire*, *Simon Fauart*, *Mich. Sedaine*, *Anseaunie*, *Marmontel*. Comica etiam Melodramata solent hic esse mundiora, venustioraque. In *ANGLIA* minor est amor, et aestimatio Musici Dramatis. Poetae sunt: *Addison*, *Gay*, *Fielding*, *Coffey*, *Lillo*, *Bickerstaff*; qui gentilitium illum Characterem, quo se produnt in Tragoedia, Comœdiaque, hoc etiam in opere fidelissime retinent. In *GERMANIA* si natales haberet Melodrama, magis amari, souerique non posset. Poetae sunt plurimi; at quales, praesertim in argumento graui? Neminem scio, qui de perfectione, et eminentia Musicae Theatralis magnificentius glorietur, quam *Ioachimus Schuhbauer*; eo deductam esse praedicat, quo ars humana potest ascendere: disputatio eius panegyrica suo sonitu meas aures perculit (*a*). Sumos illos Musicae magistros, et artifices non est meum cognominare; Poetae praecipui, de multis pauci, dici debent: *Christi. Felix Weisse*, *Ioa. Beni. Michaelis*, *Frid. Wil. Gotter*, *Ioa. Iac. Engel*, *Aug. Meissner*, *Ioa. Wolf. Göthe*, *Aug. Herm. Nienauer*, -- qui Comicis potissimum Dramatis gaudent. *Christ. Mart. Wieland* in Tragicis, seuerisque primas adhuc obtinet, et suo in Mercurio (a. 1775), qua ratione

(*a*) Tom. I. Commentariorum (Abhandlungen) Academiae Boicae - an. 1781. - Magis est ad usum, quod *Ioa. Frid. Reichardt* conscripsit anno 1775; tradit enim regulas Dramati Comico ex arte Musica, cuius est sciensissimus.

ne Dramata Musica sublimioris ordinis possint aptari
Naturae? docet.

I N D E X.

LIBER PRIMVS.

DE DRAMATE.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit Drama, et Poesis Dramatica? explicatur; ostenditur
que Homines suapte natura eam adpetere, et postulare - pag. 5.

CAPVT SECUNDVM.

De Indole Morali Poeseo Dramaticae. Theatra accusan-
tur, et commendantur; deinde sententia dicitur. pag. 14.

CAPVT TERTIVM.

De Materia Dramatis. Designantur Proprietates materiae.
31. *Sec̄io I.* Materia sit Vera, vel Verosimilis. 33. *II.* Vna
sit Vnitate Actionis, Temporis, et Loci. 37. *III.* Et Adcom-
moda Spectatoribus. 52.

CAPVT QVARTVM.

De Forma, seu Structura Dramatis. 58. *Sec̄io I.* De
Actibus, et Scenis Dramatis. 59. *II.* De Dictione Dramatis.
70. *III.* De Adparatu Scenico Dramatis. 75.

INDEX

L I B E R S E C V N D V S.

D E T R A G O E D I A.

C A P V T P R I M V M.

De Nomine, et Origine Tragoediae. 79.

C A P V T S E C V N D V M.

De Tragoedia nostra, eiusque proprietatibus, et natura.
83. *Sedio.* I. Adio Tragica sit Grauis, et Magna. 85. II. Sit Galamitosa, et Tristis. 91. III. Sit ad Commiserationem, et Metum. 95.

C A P V T T E R T I V M.

De Tragoedia Veteri Graecorum, et Romanorum 104.
Sedio I. Tragoedia Graeca. 104. II. Tragoedia Romana. 115.

C A P V T Q V A R T V M.

De Tragoedia Nostr. 119. Italorum. 120. Hispanorum.
124. Anglorum. 127. Gallorum. 130. Germanorum 133.

L I B E R T E R T I V S.

, D E C O M O E D I A.

C A P V T P R I M V M.

De Primordio, et Nomine Comoediae. 137.

C A.

INDEX

C A P V T S E C V N D V M.

De Natura Comoediae. 138.

C A P V T T E R T I V M.

De peculiaribus Comoediae proprietatibus. 142.

C A P V T Q V A R T V M.

De Differentia inter Comoediam, et Tragoediam. 149.

C A P V T Q V I N T V M.

De Comoedia Graecorum. 151.

C A P V T S E X T V M.

De Comoedia Romanorum. 157.

C A P V T S E P T I M V M.

Comoedia Graecorum, et Romanorum non fuit adepta perfectionem. Qua de causa? 169.

C A P V T O C T A V V M.

De Comoedia Noua 174. Italorum 174. Hispanorum 176. Anglorum 179. Gallorum 180. Germanorum 182.

C A P V T N O N V M.

De Varia Comoediarum Adpellatione 184.

L I B E R Q V A R T V S D E D R A M A T E M V S I C O,

C A P V T P R I M V M.

QVID Drama Musicum? quae illius Origo, et Diuersitas? 187.

C A.

I N D E X

C A P V T S E C V N D V M.

Conditio Musici Dramatis est vitiosa. Cur igitur placet? 191.

C A P V T T E R T I V M.

Qua ratione potest emendari Drama Musicum, et ad Gustum meliorem exigi? 197.

C A P V T Q V A R T V M.

Qui praecipui Musicorum Dramatum Opifex? 203.

